

Fanny Ruonaniemi

He ajattelivat toisin

Kaunokirjalliset kuvaukset 1980-luvun alun suomalaisesta
nuorisosta

Pro gradu -tutkielma

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

26.9.2019

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Fanny Maria Ruonaniemi	
Työn nimi – Title He ajattelivat toisin - Kaunokirjalliset kuvaukset 1980-luvun alun suomalaisesta nuorisosta	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year 26.9.2019	Sivumäärä – Number of pages 115
Tiivistelmä – Abstract <p>Nuorisokulttuurisesti 1980-luku oli voimakasta aikaa. Rakennemuutos, taloudellinen tilanne ja lisääntynyt vapaa-aika vaikuttivat siihen, kuinka nuoriso koki maailman ja itsensä osana sitä. Uudenlaiset tavat kuluttaa aikaa ja hahmottaa oma asemansa yhteiskunnassa erosivat siitä, mitä aikaisemmat sukupolvet olivat kokeneet. Monilla elämän osa-alueilla 1980-luvun alun nuoriso näyttäytyi ajatusmaailmaa uudistavana sukupolvena.</p> <p>Tutkimuksessa tarkastelen nuorten elämää 1980-luvun alun nuorisolle suunnatusta kaunokirjallisuudesta. Kaunokirjallisuudesta tarkastelen sitä, millaisina nuorten sukupuoliroolit kuvattiin ja millaisia yleistyksiä sukupuoliin liitettiin ajan kirjallisuudessa. Keskityn myös 1980-luvulla vallinneisiin käsityksiin nuorisosta sekä nuorten lähimpiin ihmissuhteisiin ja niihin liitettyihin piirteisiin. Lisäksi tarkastelen kaunokirjallisuudesta esiin nousseita nuoruuden avainkokemuksia, kuten lapsuudesta luopumista, suhdetta päihteisiin sekä seksuaalisuutta.</p> <p>Kaunokirjallisen lähdeaineiston käyttäminen vaatii myös lähempää tutustumista kirjailijan asemaan, kustantajan rooliin sekä aikalaisvastaanottoon. Kirjailija kirjoittaa teoksensa omista lähtökohdistaan, jolloin esimerkiksi kirjailijan ikä on tekijä, joka vaikuttaa kirjan sisältöön. Kustantajalla on myös merkitys siihen, millainen kirja lopulta päätyy lukijoille. Julkisen vastaanoton tarkastelu kirjojen ilmestymishetken konteksteissa on lisäksi tärkeä aikalaisasenteista kertova tekijä.</p> <p>Nuoret ja vanhemmat tunnistivat nuorison 1980-luvulla omaksi erityiseksi ikäryhmäkseen, mutta sukupolvien suhtautuminen nuorisoon osana yhteiskuntaa ei ollut yhtenevä. Nuorisokirjallisuudessa nuorten sukupuoliroolit esitettiin hyvin vahvoina ja sukupuoliin liitettiin monia oletuksia ja ihanteita, joita arvotettiin. Nuorison lähimmät ihmissuhteet koostuivat ystävistä, seurustelukumppaneista sekä tietysti vanhemmista. Ystävyys ja seurustelu esitettiin tärkeinä ja pääosin myönteisinä suhteina. Perhesuhteet sen sijaan esitettiin ongelmallisina ja konfliktialttiina. Tärkeimpiä avainkokemuksia olivat ylipäättään vastuulliseen ja vapaaseen aikuisuuteen lapsen elämästä siirtyminen sekä ensimmäiset päihdekokeilut ja seksuaaliset kohtaamiset. Kaikkia teemoja yhdistävä käsitys oli kuitenkin se, että 1980-luvun nuoret ajattelivat toisin kuin aikaisempien sukupolvien edustajat.</p>	
Asiasanat – Keywords nuoriso, 1980-luku, kaunokirjallisuus, nuoruus, vastaanotto, sukupolvet	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto (JYX)	
Muita tietoja – Additional information	

Sisälllys:

1.	Johdanto	1
1.1	Suomalaisnuoriso 1980-luvun alussa ja tärkeät käsitteet	1
1.2	Alkuperäislähteet ja niiden valintamenettely	5
1.3	Aikaisempi tutkimus	8
1.4	Metodit.....	10
1.5	Tutkimuksen rajaukset ja tutkimuskysymykset	16
2.	Kirjan matka kirjailijan ajatuksista lukijan käsiin.....	18
2.1	Kirjailijat kertovat tarinan.....	18
2.1.1	Mallina oma elämä?.....	20
2.1.2	Sukupolvet tekstin tuottajina	22
2.2	Kustannustoiminta määrittää, ketä luetaan	25
2.3	Vastaanotto kertoo julkaisuajasta	28
2.3.1	Arvostelevan kirjaluettelon suuri merkitys.....	29
2.3.2	Lehdistön arvostelut julkisen vastaanoton edustajina	35
3.	Nuorisolle asetetut sukupuoliroolit	43
3.1	Huoliteltu nainen viehättää	43
3.1.1	Kaksijakoinen naiseus	43
3.1.2	Ulkonäön keskeinen merkitys	45
3.1.3	Miehisyydelle alistuva naiseus	46
3.2	Mies määrittää tahdin.....	48
3.2.1	Maskuliininen yhteiskunta.....	48
3.2.2	Oletus osaavasta ja aktiivisesta miehestä	49
3.2.3	Saako mies olla herkkä?	51
3.3	Tasa-arvoistuva yhteiskunta?.....	52
4.	Nuorison elämänpiiri.....	55
4.1	Käsitys 1980-luvun alun nuorisosta.....	55
4.1.1	Nuorison näkemys itsestään ja asemastaan	55

4.1.2	Vanhempien kokemus nuorisosta osana yhteiskuntaa.....	57
4.2	Nuorison lähimmät ikätoverisuhteet	60
4.2.1	Ei nuoruutta ilman ystävyysuhteita.....	60
4.2.2	Seurustelu luonnollisena osana kehitystä	63
4.3	Perheissä ei eletä ongelmitta.....	65
4.3.1	Pääpaino ongelmallisissa väleissä	65
4.3.2	Sukupolvet ja sukupuolet kohtaavat perheissä	67
4.3.3	Arki alkoholin ja väkivallan varjossa	69
4.3.4	Seksuaalisuuden vapautuminen hämmentää vanhempia.....	72
5.	Tärkeimmät nuoruuden kokemukset.....	75
5.1	Lapsuudesta luopuminen	75
5.1.1	Typeryudet jäävät taakse	75
5.1.2	Edessä vapaa, mutta vastuullinen elämä	77
5.2	Päihteet osana nuoren elämää	78
5.2.1	Päihteiden käyttö kasvaa 1980-luvulla.....	79
5.2.2	Aikuiset eivät ymmärrä	81
5.2.3	Kaikkihan niitä käyttävät.....	85
5.3	Seksuaalisen vapautumisen murrosvaiheessa	87
5.3.1	Tärkeä teema nuorisolle.....	87
5.3.2	Seksuaalisuutta leimaavat kaksijakoisuudet.....	89
5.3.3	Ehkäisykeskustelu ei kannusta vapauteen	92
5.3.4	Ihanteena yksiavioinen seksi	94
6.	He ajattelivat toisin.....	97
	Lähteet:	102
	Liitteet:	108

1. Johdanto

”Mehän olemme täysin kummallinen sukupolvi, ainutlaatuinen, kiehtova, arvoituksellinen, vallankumouksellinen. Rauhan ajan sukupolvi, Kekkonen ajan kasvatteja, ensimmäinen varsinainen televisiosukupolvi Suomessa ja globaalimminkin.¹”

1.1 Suomalaisnuoriso 1980-luvun alussa ja tärkeät käsitteet

Tutkimuksessani lähestyn 1980-luvun alun kaunokirjallisuuden kautta aikalaisnuorten elämää. Edellä on Sonja O:n kuvaus omasta sukupolvikokemuksestaan Anja Kaurasen esikoisromaanissa *Sonja O. kävi täällä*. Vaikka lainaus kuvaa ennemminkin 1950-luvulla syntyneiden kokemusta, voidaan se lisäksi nähdä seuraavina vuosina syntyneiden kokemusmaailmana. Se kuvaa hyvin tutkimusajanjakson henkeä ja aikaisten kokemaa erityislaatuisuutta. Lainaus kertoo myös paljon tutkimukseni konteksteista; nuoruus 1980-luvun alussa ei ollut sitä, mitä se oli ennen ollut. Edellisistä sukupolvista poiketen suoraan heidän elämäänsä eivät vaikuttaneet sodat. Yhteiskunnassa tapahtuneet suuret muutokset ja hyvinvointiyhteiskunnan rakennus loivat erityislaatuisen ympäristön nuorisolle toimia. Tutkimuksessani tarkastelen aikakauden nuorisokirjallisuudesta sitä, millainen oli se ympäristö, jossa 1980-luvun nuoret toimivat ja kuinka se vaikutti heidän elämäänsä.

Vuosikymmenelle ominaisen hengen saavuttamisen taustalla vaikutti vahvasti Suomen rakenteellinen ja taloudellinen kehitys. Edellisvuosikymmenen taantuman jälkeen Suomessa elettiin 1980-luvulla ikuisesti kasvavan talouden illuusiossa. 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa tapahtuneen elinkeinorakenteen muutoksen seurauksena maatalous elinkeinona menetti merkitystään ja Suomi muuttui yhä enemmän palveluyhteiskunnaksi. 1980-luvun alussa yli puolet väestöstä työskenteli palvelutehtävissä sekä kaupan ja liikenteen alalla.² Vaikka taloudellinen muutos tapahtui suurissa rakenteissa, ne vaikuttivat silti myös yksilöön.³ Yksilötasolla, etenkin nuoria tarkastellessa voidaan huomata, että taloudellinen kehitys johti kulutuksen lisääntymiseen. Lisäksi lisääntynyt vapaa-aika mahdollisti kulutuksen suosionnousun; nuoret saattoivat entistä enemmän kuluttaa esimerkiksi vapaa-ajan harrastuksiin tai viihde-elektroniikkaan.

¹ Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 250.

² Alapuro ym. 1985, 103 & 198.

³ Ojala ym. 2019, 11.

Kasvavan kulutuksen lisäksi nuoriso koki myös monet muut aikakauden ilmiöt, kuten lisääntyvän kansainvälistymisen, voimakkaan teknologisen kehityksen sekä mediakulttuurin murroksen. Mediakulttuurin murros sisälsi ohjelmien vapautumisen ja monipuolistumisen uudenlaisen tarjonnan myötä. Esimerkiksi Yleisradion monopolinen asema yhteiskunnassa hajosi ja sisältöä saivat alkaa tuottamaan muutkin toimijat.⁴ Näiden perusteella voidaan katsoa, että nuorison maailmankuva laajeni monipuolisempien mahdollisuuksien myötä.

Lisäksi uudenlainen käsitys yksilöstä vaikutti 1980-luvun nuorisoon. Nuorten elämää pitkälti rytmittävä koulunkäynti mukautui uudenlaiseen ihmiskäsitykseen. 1970-luvulta alkanut peruskoulu-uudistus vastasi käsitykseen yksilöllistyvästä kulttuurista.⁵ Peruskoulu-uudistuksen yhteydessä laaditussa ensimmäisessä opetussuunnitelmassa mainitaan yleistavoitteeksi se, että oppilaille on tarjottava: ”--aineksia ja virikkeitä oppilaan omaleimaisen koko persoonallisuuden kehittymiselle--⁶”. Painotus siirtyikin suurissa linjoissaan yhteiskunnallisesti suuntautuneesta kasvattamisesta enemmän yksilöä korostavaksi.⁷ Peruskoulun uudistamisella haluttiin vastata muuttuneen yhteiskunnan tarpeisiin.⁸ Tämän uudistuksen myötä nuoret opetettiin näkemään itsensä yksilöinä. Yksilöllistyminen ja sen korostaminen kouluopetuksessa on varmasti yksi osatekijä siinä, millainen 1980-luvun nuorisosta muovautui. Ajatusmaailma poikkesi paljon aiemmin koetusta. Tähän teemaan palataan pitkin tutkimusta, sillä se yhdistää monia tutkimuksessa käsiteltäviä aihepiirejä.

Nuorten maailmankuvaan vaikuttivat myös sukupuoli ja sen tuomat mahdollisuudet ja esteet. Yleisesti naisten ja miesten asema sekä sukupuolten välinen tasa-arvo poikkesivat tuolloin jossain määrin siitä nykypäivän tilanteesta. Teollistumisen ja palvelualojen kehittymisen myötä naisten palkkatyöt yleistyivät ja vuonna 1980 jo lähes puolet ammatissa toimivista olivat naisia. Vaikka naiset kävivät töissä, olivat sukupuoliroolit vielä selkeät ja naisten mahdollisuudet edetä urallaan korkeampiin asemiin melko vähäiset.⁹ Sukupuolten välisen tasa-arvon ongelmat ilmenivät niin ikään muilla elämän

⁴ Välisalo; Karonen 2018, 3.

⁵ Alapuro ym. 1985, 237.

⁶ Somerkivi 1983, 54–55.

⁷ *ibid.*

⁸ Laukka; Kannisto 2016, 378.

⁹ Alapuro ym. 1985, 246–252 & 261–262.

osa-alueilla ja aikalaisten asenteissa.¹⁰ Tutkimuksessa tarkastelen myös sitä, näkyikö tasa-arvon keskeneräisyys aikalaiskirjallisuudessa.

1980-luvun nuorison tarkasteleminen on myös siksi mielekästä, että vuosikymmentä voidaan pitää nuorisokulttuurin historiassa tärkeänä kautena. Nuorisokulttuurin vakiintuminen osaksi suomalaista yhteiskuntaa varmistui viimeistään tuolloin.¹¹ Nuorisokulttuureilla on Suomessa tarkoitettu erilaisia populaarikulttuurin ilmentymiä, omaehtoista ryhmätoimintaa, ryhmäidentiteetin muodostumista sekä nuorisolle suunnattuja kaupallisia tuotteita. Lähtökohtaisesti määrittelyssä on tärkeää lisäksi se, että nuoriso on erotettu omana ryhmänään omine erityispiirteineen lapsista ja aikuisista.¹² Nuorisokulttuurilla käsitetään edelleen jo esitettyjen tekijöiden lisäksi tietynlaiset pukeutumistyyliä sekä erilaiset kulttuurituotteet. Nuoriso on myös ajan kuluessa muodostanut erilaisia ryhmiä sisällään.¹³

Tutkimuksen kannalta tärkeä käsite on niin ikään nuoruus, joka tarkoittaa vaihetta lapsuuden ja aikuisuuden välissä. Nuoruuden tärkeä määrittäjä on kasvaminen niin henkisesti kuin fyysisestikin. Nuorisoa kattaville ikävuosille on ehdotettu erilaisia rajauksia, kuten esimerkiksi ikävuodet 13–18 tai 15–24.¹⁴ Nuoruuden lisäksi termi murrosikä on merkittävä ja ajankohtainen 1980-luvun nuorta ajatellen. 1960–1970-lukujen kuluessa alkanut yhteiskunnallinen muutos mursi myös nuorison käsityksen ja tarvetta uudelle termille oli, sillä nuorison elämä erosi suuresti aikaisempien sukupolvien nuorison elämästä.¹⁵

Sukupolvi on myös tutkimuksessani tärkeä termi, joka toistuu usein alkuperäislähteissä. Käytän tutkimuksessani Pilvi Torstin jaottelua sukupolvista. Kohderyhmäni sijoittuu Torstin luokittelun mukaan kylmän sodan päättymisen sukupolveksi, joka on syntynyt vuosina 1959–1974. Yksi merkittävistä kokemuksista, joka ikäluokan elämään vaikutti, oli teknologian ja tiedonkulun nopea kehitys.¹⁶ Toinen, hieman pienemmässä roolissa esiintyvä sukupolvi jaottelu on peräisin Elina Haavio-Mannilalta ja Osmo Kontulalta. He ovat luokitelleet suomalaiset seksuaalisen käyttäytymisen mukaan sukupolviksi, joista tutkimuksen kohdeikäluokka lukeutuu tasa-arvoistuvaksi polveksi. He ovat syntyneet

¹⁰ Ks. Pylkkänen 2012, 64–66.

¹¹ Välisalo; Karonen 2018, 3.

¹² Kaarninen 2010, 170.

¹³ Kaarninen 2010, 171.

¹⁴ Mäki-Kulmala 1989, 11.

¹⁵ Aapola 2003, 96–97.

¹⁶ Torsti 2012, 64–67. Ks. tarkemmat kuvaukset luvusta 2.1.2.

jaottelun mukaan vuosina 1957–1980, joten rajausta on lähellä myös pääasiassa käytettävä Torstin luokittelua.¹⁷ Tarkemmin sukupolviasiaan palaan myöhemmin tutkimuksessa termiä käsittelevissä osioissa.

Nuorison ja sukupolven lisäksi merkittävä käsite tutkimuksessani on sukupuoli. Sukupuolen määrittelen niin kuin se lähdeaineistossani esitetään, sillä näin tutkimus pysyy mahdollisimman selkeänä. Tutkimukseni pohjana toimii ajan kaunokirjallisuuden mukaisen ajattelutavan mukaiset nainen ja mies, jotka kumpuavat suoraan alkuperäisaineistostani. Kaikki tarkastelemani kaunokirjallisuuden henkilöt luokitellaan näihin kahteen sukupuoleen, joten myös rajaukseni ulottuu tähän. Sukupuoleen liittyvät lisäksi termit naiseus ja mieheys/maskuliinisuus. Näitä käytän etenkin tutkimuksen luvussa 3, joten tulee minun määritellä myös nämä tutkimukseni yhteydessä.

Naiseus ja mieheys ovat toisiinsa liitettäviä ja toistensa kautta merkityksensä saavia käsitteitä.¹⁸ Vaikka mieheys henkisten ominaisuuksien lisäksi myös ruumiillista, pääpaino tutkimuksen maskuliinisuudessa on nimenomaan psyykkisissä ominaisuuksissa ja yhteiskunnallisessa asemassa. Termi hegemoninen maskuliinisuus kuvaa hyvin sitä, mitä vasten peilata mieheyttä tutkimuksessani. Termillä tarkoitetaan tilannetta, jossa jotkut miehet ovat ylempiarvoisessa asemassa niin naisiin kuin joihinkin muihin miehiin.¹⁹ Mieheys ja maskuliinisuus näyttävät siis tutkimuksessa termeinä, joilla kuvataan vallassa olevaa ja henkisesti vahvaa miespuolista henkilöä. Tällainen oletus ei kuitenkaan nouse lähdekaunokirjallisuudesta juurikaan esille. Naiseus mieheyden kautta kuvattuna nähdään usein alempiarvoisena. Tutkimuksessa naiseudessa mukaan on otettu myös ruumiillisuus, sillä se on nähty oleellisena osana naiseksi kasvamisen prosessia ja lähdeaineisto mahdollistaa aiheen tarkastelun.²⁰ Henkisiltä ominaisuuksiltaan perinteisen käsityksen mukainen nainen jää myös miehen varjoon. Tämän käsityksen murrosvaiheeseen liittyvää liikehdintää kuitenkin käsitellään kaunokirjallisuudessaakin, johon palaan myöhemmin tutkimuksessani.²¹

¹⁷ Haavio-Mannila; Kontula 2001, 21–22.

¹⁸ Markkola; Östman; Lamberg 2014, 13.

¹⁹ Ks. Markkola, Östman; Lamberg 2014, 14–15.

²⁰ Ks. Lähteenmaa; Näre 1992, 13.

²¹ Ks. tutkimuksen luku 3.

1.2 Alkuperäislähteet ja niiden valintamenettely

Alkuperäislähteenä käytän seitsemää 1980-luvun alkupuoliskolla julkaistua nuorille suunnattua kaunokirjallista teosta. Alkuperäisaineiston kartoittamisessa olen käyttänyt sekä Arvostelevaa kirjaluetteloa että Kirjastolehteä.²² Aloitin tutkielmani lähdeaineiston kartoittamisen käymällä läpi Arvosteleva Kirjaluettelo -julkaisun vuosilta 1980–1986, joista käytin osiota ”lasten- ja nuortenkertomakirjallisuus”.²³ Lasten ja nuorten kertomakirjallisuus -osioista etsin nimenomaan suomalaisten kirjailijoiden teoksia. Tutkimukseni ulkopuolelle olen jättänyt tietoisesti käännetyt kirjat, lastenkirjat, sekä nuorille suunnatut teokset, joiden en koe palvelevan valitsemaani näkökulmaa niiden teemojen erilaisen painottumisen vuoksi. Siten tutkimuksen ulkopuolelle ovat jääneet selvästi uskonnolliseen kasvatukseen suunnatut teokset, jännitys- ja salapoliisikirjat, menneeseen aikaan sijoittuvat teokset sekä tiettyyn harrastukseen, kuten esimerkiksi ratsastukseen keskittyvät kirjat. Näiden kirjojen teksti painottuu vahvasti omiin tarkempiin teemoihinsa, eikä yleisempi nuoren arjen tai ihmissuhteiden tarkastelu ole yhtä laajasti mahdollista.

Systemaattisen läpikäynnin jälkeen luettelooni päätyi 45 teosta. Näistä lopullisen lähdeaineistoni valikoinnissa käytin Kirjastolehteä vuosilta 1981–1986.²⁴ Jokaisen vuoden ensimmäisessä numerossa julkaistiin edellisvuonna ilmestyneistä teoksista valitut arvostelumenestykset. Vertailin arvostelumenestyksiä tekemääni listaan ja merkkasin kummassakin esiintyvät. Näin lopulliseen listaani päätyi viisi teosta. Koko tutkimukseni alkuperäisaineisto käsittää kuitenkin seitsemän teosta²⁵, mikä johtuu siitä, että huomasin listani olevan puutteellinen kahden tärkeän teoksen osalta. Lasten ja nuorten kertomakirjallisuuden osiosta ei löytynyt Anna-Leena Härkösen *Häräntappoase-* sekä Anja Kaurasen *Sonja O. kävi täällä* -teoksia, jotka oli sijoitettu Arvostelevassa Kirjaluettelossa tavallisen kertomakirjallisuuden alle. Muita teoksia tämän kategorian alta en tutkimuksessani käytä. Näissä teoksissa kuitenkin päähenkilöt ovat nuoria ja teosten pääsääntöinen kohdeyleisö on nuoriso. Tämän vuoksi koen teoksien olevan tärkeitä tutkimukseni kannalta. Ne ovat myös parhaiten aikaa kestäneet teokset tuon ajan

²² Arvosteleva kirjaluettelo on lyhyehkö lehti, jota julkaistiin yhdessä Kirjastolehden kanssa. Kirjastolehti ilmestyi ainakin vuosina 1980–1986 kerran kuukaudessa, kuten pääasiassa Arvosteleva kirjaluettelokin.

²³ Kävin läpi myös vuoden 1986 lehtiä, sillä osa vuonna 1985 julkaistuista teoksista on arvosteltu vasta seuraavan vuoden lehdissä.

²⁴ Rajaus Kirjastolehden tarkasteluun alkaa vasta vuodesta 1981, sillä vuonna 1980 julkaistut arvostelumenestykset ilmoitetaan vasta vuoden 1981 lehdessä. Tästä syystä rajaus myös jatkuu vuoteen 1986.

²⁵ Katso liite 1.

nuorisokirjallisuudesta, sillä niistä on tehty uusintapainoksia vielä vuosikymmenien jälkeen julkaisusta. Kirjastolehdestä kummatkin löytyivätkin edellä mainittujen teosten tavoin arvostelumenestyksistä, vaikkakin niin ikään aikuisten osiosta.

Tutkimukseeni valikoituneet kirjat ovat seuraavat: Anja Kaurasen *Sonja O. kävi täällä* (1981), Anna-Liisa Haakanan *Ykköstyttö* (1981), Kari Levolan *Kattohaukka* (1982), Anna-Liisa Haakanan *Kukka kumminkin* (1982), Sinikka Laineen *Ohari* (1982), Uolevi Nojosen *Takku ja telttä ykkönen* (1982) ja Anna-Leena Härkösen *Häräntappoase* (1984).²⁶

Lasten- ja nuortenkirjallisuudessa on esiintynyt kaksi murrosvaihetta, joista ensimmäinen tapahtui kirjallisuudenlajin eriytyessä muista vuosien 1940–1950 paikkeilla. Toinen murros alkoi 1980-luvulla, jolloin nimekemäärät kääntyivät nousuun ja kirjallisuudessa käsiteltävien aiheiden monipuolisuus lisääntyi. Lasten- ja nuortenkirjallisuus otti myös osaa 1980-luvun kantaaottavaan linjaan niin, että niissä käsiteltiin aiheita kohdeyleisölle sopivalla tavalla esitettynä. Näin myös nuortenkirjallisuudessa alettiin puuttua asioihin, jotka puhututtivat laajemmin yhteiskunnassa. Ongelmat ja realismi näkyivätkin tuon ajan teoksissa.²⁷

Kaunokirjallisuuden lisäksi hyödynnän niiden vastaanottoa tarkastellessa lehtiä lähdeaineistona. Aineistooni siltä osin kuuluu kaksi sanomalehteä sekä yksi aikakauslehti. Käyttämäni lehdet ovat Helsingin Sanomat, Etelä-Suomen Sanomat sekä Apu. Nämä valikoituivat kirjojen vastaanottoa kuvaaviksi lehdiksi niiden kulttuuripuolen kirja-arvostelujen vuoksi, sillä näistä lehdistä löytyi laajasti arvosteluita tutkimukseen valikoituneista kaunokirjoista. Sanomalehtien rooli tutkimuksessa on kuitenkin huomattavasti pienempi kuin kaunokirjallisuuden, mutta silti merkittävä. Niiden kautta on mahdollista tarkastella sitä, kuinka aikalaiset ottivat kyseiset teokset vastaan. Ne ovat siis arvokkaita aikalaisäänen ja aikakauden aatteellisen ilmapiirin kuvaajia.

Nuorisokulttuuri jo itsessään kertoo paljon ajan nuorista. Kulttuuri pitää sisällään myös kirjallisuuden, joka edustaakin harvinaista puhdasta sanallista muotoa kulttuurista. Tutkimuksessani lähdemateriaali ja tutkimuksen kohde kohtaavat. Yhä enemmän kuluttavat nuoret kuluttivat enemmän myös kaunokirjallisuutta. Marja Vuorisen mukaan 1800-luvulla ”ideologisen vallankäytön kolme pääfoorumia, opetus, tiedonvälitys ja

²⁶ Lyhyet juonikuvaukset kirjoista löytyvät liitteestä 1.

²⁷ Heikkilä-Halttunen 2013, 247.

ajanviete” muotoutuivat rinnakkaisiksi lähinnä teollistumisen tuoman vapaa-ajan seurauksena.²⁸ Vaikka ajatus juontaa juurensa pitkän ajan taa, on se oleellinen vielä tutkimusajankohtaa tarkastellessa. Vapaa-ajan, eli myös kaunokirjallisuuden kuluttamisen jättäminen huomioitta ei ole järkevää, sillä se kuvaa syntyäikaansa kuten muutkin kirjalliset lähteet – omin ehdoin, joihin paneudun seuraavassa alaluvussa. Voidaankin pohtia, mikä muu lähdeaineisto mahdollistaisi näin laajan ja monipuolisen mahdollisuuden tarkastella nuorisokulttuuria ja nuorison elämää tavallista arkielämää, kuin nuorille itselleen tarkoitettu kaunokirjallisuus.

Uudet ajanviettotavat eivät haitanneet nuorten lukuintoa, sillä etenkin nuoret tytöt lukivat aikaisempaa enemmän.²⁹ Suuri osa nuorille suunnatusta kaunokirjallisuudesta olikin suunnattu nimenomaan juuri nuorille tytöille, minkä voi huomata tutkimuksen lähdeaineistosta. Seitsemästä kirjasta vain kahdessa on miespäähenkilö, johon poikapuolinen lukija voi samaistua. Kirjallisuus ei kuitenkaan ollut ainoastaan ”tyttöjen juttu”, sillä myös pojat lukivat. Tutkimuksissa kuitenkin mainitaan nimenomaan nuorten naisten lukuinnon kasvaminen. Myös moni kirjojen arvostelijoista oli miehiä, joka kieli siitä, että lukeminen ei ollut vain naisille suunnattu aktiviteetti. On kuitenkin osoitettu, että 1980-luvun alussa alkoi suomalaisessa kaunokirjallisuudessa myös uusi jakso, jolloin ”vahvat naiskirjailijat” alkoivat luoda teoksillaan uutta naiskäsitystä, mikä on mahdollisesti vaikuttanut myös naisten lukuinnon korostamiseen.³⁰

Lasten- ja nuortenkirjallisuuteen tehtiin Heikkilä-Halttusen mukaan uusia ikärajoja 1960-luvulta lähtien, jolloin eri ikäisten nuorten erilaisia kiinnostuksen kohteita pystyttiin suuntaamaan paremmin oikealle yleisölle. Nämä vastasivat kasvavan nuorisokulttuurin tarpeisiin. Tällöin käyttöön otettiin kategoriat ”melkein aikuisten nuorten romaanit” ja ”nuorten aikuisten romaanit”, joista ensimmäinen käsitti ikävuodet 14–16 ja jälkimmäinen 16–20.³¹ Käsittelemäni teokset lukeutuvat juuri näihin kyseisiin luokkiin. Nämä luokittelut mahdollistivat tarkemman teeman suuntaamisen tietyn ikäisille, jolloin jokaisella oli suuri mahdollisuus löytää samaistuttavaa kirjallisuutta.

Tutkimuksessa alkuperäislähteenä käytettävä kaunokirjallisuus vaikuttaa siihen, millaisia aikamuotoja tutkimuksessani käytän. Käytän tulkintojeni ohessa preesensia, jos puhun

²⁸ Vuorinen 2014, 69.

²⁹ Eskola 1988, 41.

³⁰ Häggman 2003, 464.

³¹ Heikkilä-Halttunen 2006, 184.

siitä, mitä kirjoissa tapahtuu tai mitä asioita niissä esitetään. Tämä johtuu siitä, että vaikka kirjat ovat tehneet sen jo ilmestymisaikanaan, tekevät ne sitä vieläkin tänä päivänä niitä tarkasteleville. Silloin kun kirjoitan siitä, mitä voin kirjoista tulkita 1980-luvusta, puhun imperfektissä. Tämän teen siksi, että vaikka tulkinnat olisivat ajankohtaisia vielä tänäkin päivänä, puhun kuitenkin menneestä ajasta, jonka voidaan katsoa loppuneen.

1.3 Aikaisempi tutkimus

Nuorisosta on tehty paljon tutkimusta niin historian tutkimuksen näkökulmasta kuin muiltakin aloilta. Nuorisotutkimuksen alkaminen juontaa juurensa 1950- ja 1960-luvun taitteeseen, jolloin uudenlainen nuorisokulttuuri sai tutkijat kiinnostumaan. Historiantutkimuksissa sittemmin nuorisoa on tutkittu varsin paljon. Nämä tutkimukset ovat kuitenkin pitkälti sellaisia, jotka kattavat pidemmän aikavälin, jolloin yksittäisten vuosikymmenten nuorison tutkimus jää vain osaksi tutkimusta. Näin ollen 1980-luvun nuoriso on jäänyt vain sivujuonteeksi nuorisotutkimuksen historiassa.

Sukupuolihistoriallista tutkimusta aikakaudesta ja nuorisosta on tehty esimerkiksi lehdissä nuorien ongelmiin apua tarjoavien Uma Aaltosen palstoja käyttäen³², joita voin edelleen omassa tutkimuksessani hyödyntää tarkastellessani nuorten omaa ääntä ja tuolloin ajankohtaisia huolia. Sukupuolihistoriallista nuorisotutkimusta on tehty artikkelikokoelmina³³, joissa kuitenkin käsitellään 1980-luvun lisäksi muita vuosikymmeniä. Nämä tutkimukset ovat kuitenkin niin laajoja ja artikkelit spesifejä, ettei ne juuri laajenna kuvaa tarkastelemastani aikakaudesta.

Työssä tarkastelemani 1980-luku yleisestikin on historian tutkimuksessa jäänyt vielä melko vähälle huomiolle. Ajasta ei ole tehty paljoa historian tutkimusta ja tieteellinen keskustelu on ollut vähäistä. Yleisempiä esityksiä ajasta on tehty muun muassa talouden³⁴ ja kirjallisuuden³⁵ osalta. Näissä tutkimuksissa 1980-lukua sivutaan vain osana laajempaa kehityskaarta. Ainoastaan kyseiseen vuosikymmeneen painottuvia tutkimuksia ei laajemmin ole tehty. Tällaisten teosten vähyys on hankaloittanut historian tutkimuksen

³² Heikkinen; Lehtonen 2015. Muokattu Anna Kemppisen pro gradu-työstä.

³³ Mm. *Tulkintoja tytöistä* 2002 (toim. Aaltonen, Honkatukia).

³⁴ Esimerkiksi *Vaurastumisen vuodet* 2019 (toim. Laine, Fellman, Hannikainen, Ojala).

³⁵ Esimerkiksi *Maamme romaani: esseitä kirjallisuuden vuosikymmenistä* 2017 (toim. Ojajarvi, Työlähti, Hietasaari).

näkökulmasta tehdyn taustoittavan kirjallisuuden saantia, mutta olen paikannut tätä käyttämällä aikalaiutkimuksia apunani.

Paljon aiheeseeni linkittyvää tutkimusta on tehty 1980- ja 1990-luvulla. Koska ne voidaan nähdä aikalaiutkimuksena, niiden käyttö perustuu alkuperäislähteitä tukevaan aikalaiutietoon. Tutkimusten päätelmät voivat mahdollisesti olla jo osittain vanhentuneita. Ne ovat kuitenkin korvaamattomia aikalaisäänen kuvaajia, jotka auttavat tulkintojen tekemisessä. Eniten tukea tutkimukseeni olen saanut Helsingin yliopiston Kansanterveystieteen laitoksen KISS-tutkimushankkeesta. Hanke aloitettiin vuonna 1985, joten se osuu ajallisesti käsittelemääni ikäluokkaan. KISS-tutkimushankkeen teemoja ovat nuorten kypsyminen, ihmissuhteet, seurustelu ja seksuaalisuus. Aiheet, joita omaan tutkimukseeni on valikoitunut kirjallisuuden perusteella, yhtyvät selvästi myös näiden KISS-tutkimushankkeen tutkimusten painotusten kanssa. Tämä viestittää sitä, että 1980-luvun alun nuortenkirjallisuudessa nostettiin esiin asioita, jotka nuorisossa pohdituttivat myös yhteiskunnallisella tasolla.

Kaunokirjallisuuden ja historiantutkimuksen yhdistäminen on suhteellisen uusi ilmiö ja se on yleistynyt Suomessa vasta 2000-luvulla.³⁶ Ylipäätään fiktiopohjaisille populaarikulttuurin tuotteille on vasta viimeisten vuosikymmenten aikana annettu enemmän painoarvoa.³⁷ Kaunokirjallisuuden kautta historiantutkijat ovat tarkastelleet esimerkiksi sotaa, luontoa ja suomalaista talonpoikaisuutta.³⁸ Historiaa on tutkittu muun muassa monien tunnettujen suomalaisten kirjailijoiden, kuten V.A. Koskenniemen, Mika Waltarin, Kalle Päätalon ja Aino Kallan teoksista.³⁹ Näistä minun tutkimukselleni on hyötyä lähinnä metodisesti kaunokirjallisuuden käytöstä historiantutkimuksen lähteenä, sillä aiheet poikkeavat niin paljon omastani.

Nimenomaan kaunokirjallisuuden perusteella tehtyä nuorisoa ja tutkimukseni teemoja, kuten sukupuolta, perhe-elämää, sosiaalisia suhteita tai päihteitä koskevaa tutkimusta on

³⁶ Järvelä 2013b, 57. Historiantutkimuksen ja kaunokirjallisuuden yhdistäminen on pitkälti perustunut historialliseen kaunokirjallisuuteen. Historiallisten romaanien käyttö poikkeaa hieman omasta tavastani lähestyä aikalaiskaunokirjallisuutta. Historiallista romaania tutkittaessa tutkitaan sitä, mitä kirjailija on halunnut nostaa esiin jostain menneestä tapahtumasta. Oman tutkimukseni kirjoitushetkeen sijoittuvassa tutkimuksessa tärkeäksi piirteeksi nousee taas se, millaisena sillä hetkellä elettyä yhteiskuntaa esitetään. Tämän tyyppistä tutkimusta on tehnyt esimerkiksi Ville Vuolanto, joka on tutkinut 1960-luvun perhettä Ian McEwanin *Rannalla* -romaanista ja Heikki Ylikangas tutkiessaan Väinö Linnan *Täällä Pohjantähden alla* -sarjaa.

³⁷ Mähkä; Oinonen 2012, 275.

³⁸ esim. Martikainen 2013, Lassila 2011 & Moilanen 2008.

³⁹ esim. Häikiö 2010, Järvelä 2013, Ylönen 2013/2017 & mm. Melkas 2006.

loppujen lopuksi melko vähän. Sukupuolihistoriallisesta näkökulmasta käsin on keskitytty pitkälti naisen asemaan ja sen vapautumiseen eri kausien kirjallisuudessa. Naistutkimus omana lajinaan muutenkin on korottanut viimeisten vuosikymmenten aikana rooliaan osana historian tutkimusta. Sen kaltaiset teemat, joihin itse sukupuolen osalta paneudun ovat kuitenkin nousseet kiinnostuksen kohteeksi 2000-luvun alussa.⁴⁰ Oma näkökulmani ottaa kuitenkin huomioon kummatkin sukupuolet, ei vain naisia. Juha Järvelän väitöskirja Mika Waltarista on sukupuolihistoriallisesta näkökulmasta tehty, jolloin se toimii osittain metodisesti saman tyypisesti kuin oma tutkimukseni. Nuorisokirjallisuutta ja historian tutkimusta on yhdistetty jonkin verran, mutta käyttämäni sukupuolihistoriallinen näkökulma näyttäytyy tuoreena myös tässä. Laura Kuitusen pro gradu –tutkielma keskittyy 1980-luvun naiskirjailijoiden teoksiin ja niiden esittämiin kuviin vuosikymmenen murroksesta. Tutkimus on kuitenkin tehty kirjallisuustieteellisin metodein, joten sitä ei voida luokitella historian tutkimukseksi.

Kaiken kaikkiaan aikakausi, lähestymistapani ja käsiteltävät teemat yhdistelmänä ovat aluetta, josta ei ole vielä sellaisenaan tehty tutkimusta. Näitä yhdisteleviä tai jotain osaa tukevia tutkimuksia on kuitenkin jonkin verran kirjoitettu, kuten yllä on esitetty. Tutkimustani hyödyttävä aikaisempi kirjallisuus pohjautuu siis melko hajanaiseen aineistokokonaisuuteen, sillä kokonaisuudessaan tutkimuskohteeni on vielä melko koskematon niin lähdeaineiston kuin aikakaudenkin perusteella. Joissain kohdissa, alkuperäisaineiston tulee kuitenkin näytellä suurempaa roolia kuin toisessa, sillä tietyiltä osin aikaisempaa tutkimusta ei ole tehty. Pääasiassa jokaiseen teemaan linkittyvää tutkimuskirjallisuutta on kuitenkin löydettävissä.

1.4 Metodit

Kaunokirjallisen kerronnan tarkoitus on sanoittaa kokemus ajasta.⁴¹ Vuonna 2001 Kai Häggmanin kirjoittama artikkeli ”Kaunokirjallisuus: lähteitä ja inspiraatiota historian tutkijalle?” avaa tarkemmin sitä, miksi kaunokirjallisuus historian tutkimuksen lähteenä on erinomainen. Kaunokirjallisuus on melko vähän käytetty lähde historian tutkimuksessa, sillä historian tutkijat ovat vierastaneet sitä sen epäluotettavuuden vuoksi. Häggman kuitenkin muistuttaa artikkelissaan, että harvaa historian tutkimuksen

⁴⁰ Markkola 2003, 53.

⁴¹ Tapioharju 2010, 16.

perinteisempää lähdekirjallisuutta laatiessa on kuitenkin tavoitteena ollut täydellisen totuuden kertominen. Kuten muitakin lähteitä, tulee myös kaunokirjallisuutta tarkastella lähdekriittisesti. Häggmanin mukaan kaunokirjallisuus kertoo paljon kirjoittamisajankohdastaan, minkä vuoksi omaan aikaan sijoittuva kirjallisuus on hyvin antoisa lähde. Historiantutkijan on lähestyttävä kirjaa omasta näkökulmastaan ja unohtaa kirjan kirjallisuustieteelliset piirteet, kuten juoni tai kirjoitustyyli. Lähiluvun kautta historiantutkija voi löytää tekstistä rivien välissä esiintyvää ”henkistä maisemaa”. Murroskohdat ja hankalasti hahmotettavat aiheet, kuten ihmisten identiteetti ja maailmankuva ilmenevät usein ensimmäisenä juuri kaunokirjallisuudessa. Häggmanin sanoin: ”Kaunokirjallisuus muuttaa maailmaa, koska se usein ensimmäisenä osaa pukea sanoiksi sen, mikä on jo muutenkin tulolla.”⁴²

Kaunokirjallisuuden rooli historiantutkimuksen lähteenä on erityinen. Kaunokirjallisuus eli kertomakirjallisuus sijoittuu fiktiiviseen maailmaan. Usein tuo maailma voidaan kuitenkin nähdä todellisen kaltaisena, joskus jopa niin samankaltaisena, että lukija arvioi tapahtumia ja henkilöitä kuin he olisivat todellisia.⁴³ Käytän tutkimuksessani alkuperäislähteenä reaalimaailmaan ja myös kirjoitushetken maailmaan ja asenteisiin vahvasti pohjautuvaa nuortenkirjallisuutta. Kaunokirjallisuus on luonteeltaan lisäksi sellaista, että jokainen sukupolvi kirjoittaa omat teoksensa, ja harva teos kestää aikaa niin, että seuraavat sukupolvet pystyisivät kokemaan teoksen ajankohtaiseksi ja samaistuttavaksi.⁴⁴ Historiantutkimuksen näkökulmasta tämä ei ole este, päinvastoin ne kuvaavat hyvin julkaisuaikansa aatteellista ilmapiiriä. Tämä on mielenkiintoinen huomio, joka on omassa tutkimuksessani myös merkityksellinen etenkin niiden kahden teoksen kannalta, jotka ovat kestäneet aikaa aina tähän päivään saakka.

Jorma Kalelan mukaan historioitsija arvioi tietoa, jota on jo olemassa. Tästä tiedosta hän tietoteoreettisin menetelmin tuottaa uutta, kestäväää ja merkityksellistä tietoa siitä, mitä on tapahtunut tai ollut.⁴⁵ Oman tutkimukseni kannalta tämä tarkoittaa sitä, että vaikka kaunokirjallisuus itsessään esittää jo kuvan eräänlaisesta todellisuudesta, tulee tieto silti tuottaa uudelleen tutkijan käsissä. Vaikka kaunokirjallisuus onkin jo annettu kuvaus ”todellisuudesta”, se ei ole mennyt todellisuus, vaan kirjailijan luoma fiktiivinen maailma. Tämän fiktiivisen maailman palaset voivat toki kertoa jotain oikeasta

⁴² Häggman 2001, 18–25.

⁴³ Mäkilä; Steinby 2013, 61.

⁴⁴ Häggman 2003, 425.

⁴⁵ Kalela 2009, 294.

menneisyydestä, mutta yhtäläisyydet tulee löytää tutkimuskirjallisuuden avulla. Näin kaunokirjallisesta tekstistä voidaan löytää ja tuottaa jotain merkityksellistä, ”oikeasta” maailmasta kertovaa tutkimustietoa.

Teosta tulkitaan kirjallisuudentutkimuksessa usein hermeneuttisella menetelmällä, jonka tarkoituksena on löytää merkityksiä tekstille sekä ymmärtämään ja tulkitsemaan sitä.⁴⁶ Tutkimukseni alkuperäislähteiden tarkastelu perustuu tälle sekä tarkalle lähiluvulle. Tutkimukseni pohjautuu näin ollen laadullisiin menetelmiin. Sisällöllisen analyysin lisäksi tutkimukseni kannalta on tärkeää myös reseptionanalyysi, etenkin alkuperäislähdeaineiston valinnassa. Reseptioanalyysia käyttäessä tarkastelen sitä, millaisen vastaanoton teos on herättänyt aikalaisissaan eli teoksen maallikkotulkintaa.⁴⁷ Nämä aikalaisissa heränneet mielipiteet ovat arvokkaita tutkimukselleni, sillä niistä pystytään tarkastelemaan sitä, millaisena tietynlaiset teokset nähtiin aikanaan.

Kirjallisuutta lähteenään käyttävän historioitsijan ero kirjallisuuskriittikkoon on se, että historioitsija sijoittaa tekstit tiukasti aikansa kontekstiin, kuten aion tutkimuksessani tehdä tutkimuskirjallisuuden avulla.⁴⁸ Käytännössä en siis arvostele tekstiä sen tekstilajin kriteerien mukaan kirjallisuustieteen näkökulmasta, vaan tutkin teoksen sanomaa oman aikansa kuvaajana nimenomaan historiantutkimuksen metodien ja käytänteiden avulla. Kaunokirjallinen teksti, vaikka se pyrkisikin realistiseen kuvaukseen, on aina fiktiota. Fiktiopohjaista lähdeaineistoa ei tule käsitellä niin kuin faktaan perustuvaa tietoa, vaan sen erilainen luonne tutkimuksen lähtökohtana tulee hyväksyä ja tietoa käsitellä lähdekriittisesti.⁴⁹ Omassa tutkimuksessani lähestyn ongelmaa kysymyksenasetteluni, aikalaiskirjallisuuden sekä aiheesta tehdyn tutkimuskirjallisuuden esittämiä tuloksia apunani käyttäen.

Jo 1980-luvulla historiantutkimuksen ja kaunokirjallisuuden yhteydet tunnistettiin mahdollisuuksiksi. Tuolloin kaunokirjallisuuden katsottiin antavan mahdollisuuden tarkastella muuten vaikeasti saatavilla olevia ajatusmalleja ja asenteita.⁵⁰ Sama ajatus pätee myös nykyään, kun kaunokirjallisuuden käyttö historiantutkimuksen lähteenä on 2000-luvulla yleistynyt.⁵¹ Käytössä on omat ongelmansa, jotka tutkijan pitää tunnistaa ja

⁴⁶ Mälikalli; Steinby 2013, 35.

⁴⁷ Rahtu 2012, 234.

⁴⁸ Mähkä; Oinonen 2012, 276.

⁴⁹ Mähkä; Oinonen 2012, 272.

⁵⁰ Varpio 1980, 29.

⁵¹ Järvelä 2013b, 57.

tarkastella kriittisesti. Kalelan mukaan lähteitä ei kuitenkaan voida luokitella vain luotettaviin ja epäluotettaviin, vaan tulee nähdä erilaiset lähteet erilaisen informaation kertojina. Liikkeelle tällaisessa tilanteessa voidaan lähteä pohtimalla sitä, mikä on ollut lähteen laatijan motiivi.⁵² Minun tapauksessani lähteiden laatijoita on useampia ja tutkimuskysymykseni avulla kiinnitän tähän puoleen huomiota. Kaunokirjallinen teos voi sisältää todellisia kuvauksia menneisyydestä, mutta kirjailijaa eivät kuitenkaan sido historiantutkijan menetelmät. Kirjailija voikin todellisten kuvausten väliin keksiä fiktiivisiä tapahtumajatkumia, jotta tarina säilyisi eheänä.⁵³ Historiantutkijan on tiedostettava tämä, jotta hän pystyy tunnistamaan kyseisiä kohtia kaunokirjallisuudesta.

Ongelman teoksen tulkittamiseen tuo se, että fiktiivinen tuotos luo merkityksiä, joita lukija tarkastelee ja ymmärtää omista lähtökohdistaan katsoen. Kokemus on siis uniikki, joten lukijat voivat ymmärtää saman teoksen monilla eri tavoilla.⁵⁴ Myös Kalela on puhunut kyseisestä haasteesta, vaikkakin poliittisen historian perspektiivistä. Hänen mukaansa nykyisyyden hylkääminen on historiantutkimuksessa mahdotonta, mutta omia käsityksiä tulee osata hallita.⁵⁵ Tutkimuksessa onkin vaara ajautua ylitulkintaan oman historiakäsityksen ja nykyisyyden hahmottamisen viedessä liikaa väärille urille. Jotta pystyn välttämään epäluotettavien tulkintojen tekemisen, täytyy minun olla varovainen tulkintoja tehdessä. Tulkintojen peilaaminen tutkimuskirjallisuudesta saatuun kuvaan onkin tärkein tapa välttää virhetulkintojen tekeminen. Tutkimuskirjallisuuden avulla rajaamaan ”mahdolliset” skenaariot, joita aikaisemman tutkimustulosten rajoissa on voinut uskottavasti tapahtua.

Kaunokirjallisuuden fiktiivisen luonteen vuoksi kirjat eivät kerro totuuksia omasta ajastaan. Siksi se tulee sitoa ajallisiin konteksteihinsa tarkastelemalla lisäksi syitä kaunokirjallisuuden synnyn takana, arvioimalla vastaanottoa sekä liittämällä havainnot tiukasti tutkimuskirjallisuuteen tai aikalaistutkimuksiin. Etenkin historiallisten romaanien osalta on käyty keskustelua Historiallisessa Aikakauskirjassa 1900-luvun lopulla ja 2000-luvulla niiden suhteesta historiantutkimukseen. 2000-luvulla keskustelua ovat käyneet muun muassa Riitta Myöhänen sekä Henna Karppinen-Kummunmäki. Asiaa ovat

⁵² Kalela 2002, 92–93.

⁵³ Saari 1989, 220–221. Artikkelin käsittelee historiallisten romaanien ja historiantutkimuksen suhdetta, mutta ajatus on myös sovellettavissa tavalliseen kaunokirjallisuuteen historiantutkimuksen lähteenä. Historiantutkimus Saaren mukaan jää aina enemmän ”sirpaleiseksi” kuvaukseksi, kun kaunokirjallisuudessa nämä puuttuvat tiedot korvataan fiktiolla.

⁵⁴ Mähkä; Oinonen 2012, 299.

⁵⁵ Kalela 2002, 50–52.

käsittelleet vielä edellisvuosisadan lopulla esimerkiksi Heikki Saari ja Heikki Ylikangas. Ylikangas käytti esimerkkinään Väinö Linnan Täällä Pohjantähden alla -kirjasarjaa. Ylikankaan mukaan Linna ”siloitteli” totuutta, jotta kirja olisi lukijan kannalta uskottavampi, vaikka oli itse tietoinen asioiden oikeasta luonteesta.⁵⁶ Tässä ilmenee konkreettisesti se, millainen valta kirjailijalla on omaan tekstiinsä ja millaisia ongelmia se historiantutkijalle luo.

Edellä mainittua ajatusta voidaan jatkaa myös muihin kuin historiallisiin kaunokirjallisiin teoksiin. Kirjailija toimii todellisten tapahtumien tai ilmiöiden pohjalta, muuttaen kuitenkin näitä kokemuksia kirjansa kertomukseen ja jopa menestykseen parhaimmin vaikuttavalla tavalla. Oman lähdeaineistoni kohdalla puhutaan lähinnä ilmiöistä, sillä tutkimuksen kohteena ovat kirjan syntyhetkellä vallinneet nuorisokulttuurit ja aatteelliset ulottuvuudet. Näiden ilmiöiden ja aatteiden ympärille rakentamaansa tekstiä ja tarinaa kirjailija voi vapaasti muuttaa ja keksiä ilman todisteita niiden paikkansapitävyydestä. Totuutta heijasteleva ote on kuitenkin tärkeä, jotta teksti pysyisi uskottavana. Omaan aikaansa kuvaava romaani ei sisällä itsessään anakronismin vaaraa, kuten esimerkiksi historialliset romaanit sisältävät. Aikalaiskuvauksessa ei voida tietoisesti nostaa esille sellaisia teemoja, jotka eivät ole merkityksellisiä sen ajan ihmisille.

Kaunokirjallisuuden käyttäminen ei ole tutkimukseni ainoa vaaran paikka, sillä tutkimukseni ”läheisyys” tuo tulkintoihini omat ongelmansa. Jorma Kalela on todennut jokaisen aikakauden olevan vieras kulttuuri, joka tutkijan tulee muistaa tutkimustaan tehdessä. Hänen mukaansa mitä lähempänä tutkittava kulttuuri ja ympäristö on tutkijaa itseään, sitä varovaisempi tutkijan tulee olla sortumatta tähän ajatteluun.⁵⁷ Koska tutkimukseni sijoittuu ajallisesti melko lähelle, vain noin 35 vuoden päähän nykyhetkestä, tulee minun olla erityisen valppaana tutkimuksessani. Vaikka ajanjakso on läheinen, ei minun tule sekoittaa sen konteksteja nykyhetkeen. Läheisyyttä aiheeseen tuo myös tarkastelemani ikäluokka, nuoriso. Nuorisokirjallisuuden kuvaamat asiat eivät saa siis hämätä minua ”samanlaisuudellaan” omaan elämäni, sillä en muuten pysty tuottamaan tarpeeksi luotettavaa ja objektiivista tutkimusta Kalelan sanojen mukaisesta ”vieraasta kulttuurista”. Minun tulee siis suhtautua lähdeaineistooni kuin vieraaseen kulttuuriin, vaikka se on monella tapaa lähellä omaa nykyhetkeäni.

⁵⁶ Saari 1989; Ylikangas 1994, 24.

⁵⁷ Kalela 2002, 88.

Historiantutkijalla on eettinen vastuu omaa yhteiskuntaa ja menneisyyttä kohtaan.⁵⁸ Kaunokirjallinen lähdeaineistoni asettaa henkilökohtaisen arvioinnin alle ainoastaan kirjailijat ja kirjojen arvostelijat, sillä kirjojen toimijat ovat fiktiivisiä olentoja. Kirjailijoiden osalta arviointi ei kuitenkaan osu heidän kirjoitustyyliinsä tai muihin kaunokirjallisiin piirteisiin, vaan heihin kirjoitusajan yhteiskunnan ja aatteiden kuvaajana. Myöskään arvostelijoiden osalta en esitä kritiikkiä heidän mielipiteitään kohtaan, vaan käsittelen heitä tutkimuksen kannalta merkittävänä aikalais toimijoina. En voi arvioida kirjailijoiden tai arvostelijoiden taitoja, sillä heidän toimintaansa aikalaisäänänen kuvaajina ei voi arvottaa. Tätä tietoa pystyy kuitenkin arvioimaan osana laajempaa aikalaiskäsitystä ja peilata tutkimuskirjallisuuteen, jolloin he toimivat ikään kuin oman aikansa äänenä. Jorma Kalelan mukaan moralisointi on historiantutkijan työn vastakohta, minkä vuoksi tutkijan on selvitettävä menneisyyden henkilöiden toiminnan motiiveja.⁵⁹ Tämän vuoksi tutkimukseni ensimmäisessä analyysiluvussa keskityn tarkastelemaan sitä, millaisia vaiheita kirjan syntyminen vaatii, jolloin pääsen hieman lähemmäksi sitä, miksi kyseinen henkilö on kirjoittanut kyseisen teoksen.

Kaiken kaikkiaan kaunokirjallinen teos on toimiva ja hedelmällinen historiantutkimuksen lähde vain, jos tunnustetaan, että yhteiskunnallinen tilanne vaikuttaa aikansa taiteeseen ja taide – tässä tapauksessa kaunokirjallisuus – vaikuttaa yhteiskuntaan.⁶⁰ Suhde on siis kaksisuuntainen ja mahdollistaa sen, että taide voidaan ymmärtää sekä aikansa muokkaajana että kuvaajana. Suhde ei kuitenkaan ole aivan näin yksinkertainen, kun kyseessä on historian tutkiminen. Juha Järvelä on Kalle Pihlaista mukailen kuvannut historian tutkimuksen ja oman totuuden luovan kaunokirjallisuuden suhdetta yhteyttä seuraavasti: ”Kaunokirjallista teosta tulisi tarkastella ensisijaisesti itsenäisenä, omaehtoisena viittausjärjestelmänä. Historioitsijan tehtävä ei ole määritellä, mitä teos kertoo kirjoitusajankohdastaan, vaan mitkä teoksessa esiintyvät ajatukset ovat merkityksellisiä suhteessa aktuaalitodellisuuteen.⁶¹” Tämä tarkoittaa sitä, että koska kaunokirjallinen teos tuottaa aina oman todellisuutensa, ei sitä voi suoranaisesti verrata olevassa olemaan todellisuuteen. Siksi historioitsijan tulee löytää yhteneväisyyksiä todellisuuden ja kirjailijan luoman todellisuuden väliltä, missä aikaisempi tutkimus on apuna merkittävän oleellinen.

⁵⁸ Koskivirta; Lidman 2017, 17.

⁵⁹ Kalela 2017, 105.

⁶⁰ Pihlainen 2002, 345.

⁶¹ Järvelä 2013a, 12. Ks. myös Pihlainen 2002, 348–349.

1.5 Tutkimuksen rajaukset ja tutkimuskysymykset

Tarkastelen työssäni nuorisokirjallisuuden esittämiä, nuorisolle ominaisia käyttäytymismalleja, asenteita ja odotuksia. Lisääntynyt vapaa-aika, kuluttaminen ja uudenlainen tapa käsittää yksilö olivat juuri alkaneet vaikuttaa nuorisoon. Oman tutkimukseni kannalta kaikista paras ratkaisu on tehdä mahdollisimman laaja rajaus nuorelle. Katson nuoren tutkimuksessani olevan 13–24-vuotias. Lähdeaineistoni esittämät henkilöt sijoittuvat tähän väliin. Kolme heistä on 15–16-vuotiaita, yksi 26-vuotias, mutta kertoo elämästään ja nuoruudestaan takaumina. Erilaisiin nuorisoryhmiin en kuitenkaan tutkimuksessani keskity, sillä aineistoni puitteissa se ei ole mahdollista. Tarkastelen ilmiötä yleisemmällä tasolla, minkä vuoksi käytän nuorisosta ja nuorisokulttuurista yksikkömuotoa. Tutkimukseni kohdistuu nimenomaan murrosikäisiin, eli nuoriin, joiden elämäntyyliin aikaisempi ajatus nuorisosta ei enää istunut. Nuortenkirjoissa esiintyvät henkilöt ovat myös melko eri ikäisiä, joten yleisempi termi nuori on tämän tutkimuksen tapauksessa sopivampi. ”Murrosikä”-termiä ei myöskään alkuperäislähteissä tai aikalaistutkimuksessa systemaattisesti käytetty kuvaamaan 1980-luvun nuorisoa.

Aikarajaus aineiston valintaan on muodollinen, sillä tutkimukseni keskittyy yhteiskunnassa esiintyviin asenteisiin ja käyttäytymismalleihin, joissa muutokset tapahtuvat pitkällä aikavälillä. Tutkimuksessani siis käsitellään oikeastaan myös 1970-luvulla sekä myöhemmin 1980-luvulla vallinnutta ajattelua, sillä kaunokirjallisen tuotteen laatiminen on pitkä prosessi, niin ajatuksissa kuin konkreettisestikin. Yhteiskunnassa esiintyvät mentaliteetit edustavatkin siis ennemminkin tietyn aikakauden ilmapiiriä, kuin tarkkojen vuosilukujen välillä vallinnutta tapaa kokea asiat. Monen kirjailijan teos on voinut saada alkunsa jo edellisen vuosikymmenen puolella. Jotkut kirjat ovat ”aikaansa edellä”, sillä niiden kirjoittajat voivat esittää mielipiteitä, jotka ovat niin uudistuksellisia, että eivät kerro valtaväestön yleisestä mielipiteestä erityisemmin. Tähän paneudun tarkemmin kirjojen vastaanottoa käsittelevässä osassa.

Katarina Eskola on jakanut kirjojen vastaanoton sekä julkiseen että yksityiseen vastaanottoon. Julkisella vastaanotolla tarkoitetaan sitä, kuinka kriitikot ottivat teoksen aikanaan vastaan ja yksityisellä vastaanotolla sitä, kuinka kirja todellisuudessa aikaisten keskuudessa menestyi ja levisi.⁶² Tutkimuksessani keskityn nimenomaan kirjojen

⁶² Eskola 1972, 29 & 73.

vastaanoton julkiseen puoleen, sillä yksityisen vastaanoton tutkiminen yhtä laajasti ei onnistu tutkimuksen laajuusrajoitteiden puitteissa. Se on myös historian tutkimuksen lähtökohdista vaikeaa, sillä esimerkiksi kirjojen menekkiä on todella hankalaa arvioida. Julkista vastaanotto tarkastellessa en kiinnitä arvostelijoihin ja heidän taustoihinsa tutkimuksessani huomiota tarkemmin, sillä kaikista arvostelijoista ei ole tarpeeksi luotettavaa tietoa saatavilla. Huomion kiinnittäminen tähän veisi myös tutkimuksen huomiota sivuraiteille, kun pääkohde tarkastelussa on arvosteluiden välittämä aikalaishenki, ei niinkään yhden ihmisen taustan vaikutukset kyseiseen arvosteluun.

Paikallisena rajauksena tutkimuksessani toimii koko Suomi. Kaunokirjallisuuden tuotteet toki kumpuavat kirjoittajiensa kokemusmaailmasta, mutta edustavat silti aatteellisesti yleisempää ja yhteisöllisempää käsitystä. Vaikka kirjoilla on tietty tapahtumapaikka, en koe sen olevan este kirjoissa esiintyvien piirteiden pohtimiselle laajemmalla tasolla. Ilmiöt ja aatteet ovat kuitenkin laajoja, mentaalisia rakenteita, joita ei voi konkreettisesti sijoittaa mihinkään. Kirjojen levittäytyminen on kuitenkin ollut varmasti myös maanlaajuista, joten niiden vaikutusalueita ei voida rajata vain tietynlaisiin ympäristöihin.

Keskityn siten tarkastelemaan tutkimuksessani sitä, kuinka nuorison käyttäytymistä kuvataan ajan nuorisokirjallisuudessa ja kuinka kirjailijan rooli mahdollisesti näkyy tässä esitystavassa. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat: Miten kirjailijan oma tausta ja kustantajan rooli vaikuttivat teoksessa esitettäviin asioihin? Millaisen vastaanoton teokset saivat julkaisuaikanaan? Millaisena nuoret naiset ja miehet kuvattiin 1980-luvun kaunokirjallisuudessa ja millaisia yleisiä käsityksiä sukupuolista esitettiin? Millaisina nuorison lähimmät ihmissuhteet kuvattiin kirjallisuudessa ja millaisia piirteitä näihin suhteisiin liitettiin? Mitkä asiat kaunokirjallisuudessa nostettiin tärkeiksi nuorisoa koskettaviksi avainkokemuksiksi ja kuinka tärkeänä osana nuorten elämää ne esitettiin? Kysymykset limittyvät osittain, mutta olen pyrkinyt käsittelemään asiat niiden alalukujen alla, joihin ne luonnollisimmin asettuvat.

2. Kirjan matka kirjailijan ajatuksista lukijan käsiin

2.1 Kirjailijat kertovat tarinan

Kirjan sisältö on kirjailijansa käsialaa, jolla on lähes kaikki valta oman teoksensa sanomaan. Nuortenkirjallisuuden osalta rooli on hieman toinen, sillä kirjojen luonne on usein opettavainen ja näin ollen yhteiskunnan normeja mukailevia teoksia pidetään hyvänä esimerkkinä nuorelle lukijakunnalle. Oma lähtökohtani tutkimukselleni on se, että kirjailija havainnoi ympäristöään ja ottaa sen kannalta tiedostavasti kantaa tiettyihin seikkoihin oman tekstin kautta. Samankaltaista lähdeaineistoa väitöskirjassaan käyttänyt Juha Järvelä taas ei koe tällaista tiedostavaan kannanottoon pohjautuvaa lähtöoletusta oleellisena.⁶³ Vaikka kyse on fiktiivisestä tekstistä, ei tutkimukseen valikoituneessa kirjallisuudessa esitetty maailma ole erityisen irrallinen todellisuudesta nuortenkirjojen luonteesta johtuen.⁶⁴ Nuorisokirjallisuuteen perustuvassa tutkimuksessani tämä on kuitenkin mielestäni luonnollista, koska usein teosten tarkoitus on tukea nuorison kasvamista ja kehittymistä lapsista aikuisiksi, jolloin kirjaan myös valikoituu hieman erilaisia näkökulmia, kuin tavallisessa aikuisille suunnatussa kaunokirjallisuudessa. Historiantutkimuksen näkökulmasta kirjailijan äänen kuuluminen on myös tärkeä tekijä, sillä näin voidaan nähdä, että kirjoista kuuluu aikalaisen omaan elämäänsä perustuva ääni. Eeva Haapaniemen ja Merja Kuuselan haastattelututkimuksessa eräs kirjailija onkin todennut: ”Tommonen konkreettinen havainto, ja tietysti sitä kautta syntyvä prosessi, on ollut kirjoitustyön kannalta ihan keskeinen.⁶⁵” Samanlaisia kommentteja on tullut haastattelussa useammiltakin kirjailijoilta.

Tällä lähtöoletuksella en tarkoita sitä, että tietystä temasta kirjoittava olisi itse kokenut tämän saman asian omassa elämässään, vaan sitä, että hänen oma henkilökohtainen mielipiteensä ilmenee jollain tavalla tästä asiasta kerrottaessa. Yksittäisen ihmisen mielipide perustuu kuitenkin pitkälti yhteiskunnassa ilmeneviin yleisempiin normeihin, joten kirjailijan henkilökohtainen mielipide edustaa tällöin jonkin monilukuisemman ryhmän mielipidettä. Usein kirjailijoiden kirjoitusprosessiin liittyvät aistihavainnot, erityisesti tiettyjen tilanteiden seuraaminen ja niistä ideoiden ammentaminen tekstiin. Haapaniemen ja Kuuselan tutkimuksen mukaan: ”Suurin osa kirjailijoista tiedostaa

⁶³ vrt. Järvelä 2013a, 12.

⁶⁴ ks. Oinonen; Mähkä 2012, 272.

⁶⁵ Haapaniemi; Kuusela 1989, 37.

havaintojen tekemisen ja kirjoitustyön välisen yhteyden.⁶⁶ Näin ollen voidaankin olettaa, että kirjailijoiden havaintojen taustalla on heidän elämänsä todellisuus, josta he ammentavat piirteitään teoksiinsa. Osa kirjailijoista myös tarkkailee ympäristöstään jotain, mikä poikkeaa normaalista ja pitää tällaisia tilanteita hedelmällisinä kirjoitusprosessissaan. Usein tietynlainen yhteiskunnan tarkkailijan rooli kuuluukin kirjailijan käsitykseen itsestään ja omasta asemastaan.⁶⁷ Haapaniemen ja Kuuselan tutkimuksen mukaan kirjailijan erilaiset havainnot ja ympäristön ärsykkeet myös tarttuvat helposti tekstiin.⁶⁸ Kirjailijoiden voidaan siis katsoa pitävän todellista maailmaa ja todellisia tilanteita esikuvinaan, joiden pohjalta he luovat tekstiä. Oma elämäkokemus ja ympäröivä yhteiskunta ovat tämän kaiken pohjalla.

Kirjailijoiden oma tausta vaikuttaa siis jollakin tavalla siihen, millaisen kaunokirjallisen tuotoksen hän kirjoittaa. Nuortenkirjallisuus omana lajinaan vaikuttaa siihen, millaisia asioita kirjoissa voi käsitellä. Osa nuorille kirjoittavista tahtoo, että kirjaan sisältyy keskustelua ajankohtaisista ilmiöistä, jotta kirjan uskottavuus säilyisi. Nuoret ovat pitäneet heille suunnattua kirjallisuutta vertaistukena ja apuna nuoruuden kipuiluissa sekä lähteinä, joista he voivat peilata omassa elämässään tapahtuvia ikäkauteen liittyviä muutoksia.⁶⁹ Voidaankin siis olettaa, että nuortenkirjoissa käsitellään nuoria koskettavia ilmiöitä, ja koska kirjailijan oma elämäkokemus on kaiken kirjoittamisen pohjalla, nähdä että kirjailija käyttää jollain tavalla omia kokemuksiaan ja mielipiteitään apunaan tekstiä luodessa. Heikki Ylikangas on 1980-luvulla puhunut kirjailijan ja historiantutkijan työn yhteyksistä ja eriävyyksistä. Hän tosin käsittelee asiaa historiallisten romaanien kautta, mutta ajatusta voi hyödyntää myös muunlaista kirjallisuutta tarkastellessa.⁷⁰ Yhteneväisyys tavalliseen kaunokirjallisuuteen voidaan löytää, kun tarkastellaan asiaa historiantutkijan silmin. Ylikangas mainitsee, että kirjailijan täytyy pitää tekstinsä uskottavana. Sama voidaan nähdä päteväenä myös aikaansa kuvaavaa nuorisokirjallisuutta pohtiessa: jos kirja ei ole nuorten mielestä uskottava, he eivät voi siihen samaistua, eikä se silloin menesty. Kirjailijan onkin järkevää pitää tekstinsä mahdollisimman realistisena, jotta nuoret päätyisivät juuri hänen tekstinsä pariin.

⁶⁶ Haapaniemi; Kuusela 1989, 37.

⁶⁷ Haapaniemi; Kuusela 1989, 36–44.

⁶⁸ Haapaniemi; Kuusela 1989, 40.

⁶⁹ Heikkilä-Halttunen 2013, 248–251.

⁷⁰ Ylikangas 1983, 426–427.

2.1.1 Mallina oma elämä?

Anna-Liisa Haakana oli kirjoittaessaan nuoruudesta 44–45-vuotias ja Uolevi Nojonen 43-vuotias, jolloin heidän omat kokemuksensa nuoruudesta olivat kauempana kuin muiden kirjailijoiden. Sinikka Laineen teos julkaistiin hänen ollessa 37-vuotias, joten hän jäi vanhempien ja nuorempien kirjailijoiden välimaastoon ikänsä puolesta. Näiden kolmen kirjailijan omat nuoruudenkokemukset sijoittuivat 1950–1960-luvulle. Kari Levola, Anna-Leena Härkönen ja Anja Kauranen edustivat kaikki nuorempaa ikäluokkaa, jolloin kokemusmaailma nuoruudesta oli lähempänä ja aatteellinen ympäristö vastasi myös enemmän kirjan julkaisuhetken ympäristöä. Levolan kirja julkaistiin hänen ollessa 25-vuotias, Kaurasen kirja tämän ollessa 27-vuotias ja Härkösen kirja hänen ollessa vasta 18-vuotias. Heidän omat nuoruudenkokemuksensa olivat siis 1970–1980 -luvulta.

Esittämieni näkemysten perusteella koen, että iän merkityksen voi nähdä teoksista ilmenevistä asenteista. Kirjailijat ikään katsomatta kirjoittavat nuoruuteen yleisesti liitettävistä ilmiöistä, kuten sukupuolesta, ystävyys-, pari-, ja perhesuhteista, seksuaalisuudesta sekä päihteistä. Teoksista ilmenevä kuva on kuitenkin erilainen riippuen siitä, minkä ikäinen henkilö teoksen on kirjoittanut. Haakana esimerkiksi ottaa konservatiivisemmin kantaa tiettyihin teemoihin, kuten päihteisiin, seksuaalisuuteen ja sukupuolirooleihin kuin nuoremmat kirjailijat. Näitä käsittelen tarkemmin myöhemmin tutkimuksessani. Nuorempienkin kirjailijoiden tekstissä tällaisia tiettyjä perinteisemmiksi koettavia asenteita paikoittain ilmenee, mutta ne välittyvät usein päähenkilöiden vanhempien kautta, mikä viittaisi siihen, että tämä oli vanhemman sukupolven tapaus suhtautua käsiteltäviin aiheisiin. Heidän esimerkkinsä oli mahdollisesti saatu oman ja muiden läheisten elämän kautta. Haakanan teoksissa, etenkin *Ykköstytössä*, päähenkilö taas itse edustaa perinteisempää ajattelutyyliä, mikä esille tuomieni perusteiden valossa näyttäytyy kirjailijan vanhemmasta iästä johtuvana seikkana.

Iän tuoma vaikutus näyttäytyy lähdeaineistossani osittain myös siitä, mitä teoksissa ei aktiivisesti nosteta esille. Lähdeosteni perusteella uskonto normaalissa nuoren arjessa ei nouse esiin samalla tavoin kuin kahdessa vanhemman kirjailijan teoksessa. Nojosen teos on uskonnollisävytteinen, sillä se sijoittuu rippileirille. Suuri osa kirjan tekstistä myös liittyy uskonnolliseen pohdintaan, vaikka lisäksi leirin tapahtumien kuvaukselle on jätetty tilaa. Tämän teoksen kohdalta on kuitenkin erikoista se, että sen vahvaan uskonnolliseen linjaan ei ole kiinnitetty huomiota kirjasta tehdyissä arvosteluissa, mikä viittaisi asian normaaliuteen aikansa yhteiskunnassa. Myös Haakanan *Ykköstytössä*

pohditaan hieman uskoa. Muissa teoksissa aihetta ei niinkään käsitellä. *Häräntappoasessa* päähenkilö Alpo ja Kerttu käyvät lyhyen keskustelun aiheesta, mutta se ei ole samanlaisessa roolissa kuin Nojosen tai Haakanan teoksissa.

Haakanan kummankin teoksen hengestä on nähtävissä kirjailijan iän vaikutus kirjoissa esiintyviin henkilöihin ja asenteisiin. Käsitteet sukupuolista ovat patriarkaaliset ja seksuaalisuus nähdään piiloteltavana asiana, josta seuraa vain ongelmia. Etenkin seksuaalisuuden ja siitä puhumisen kohdalla on huomattavissa suuri kuilu. Haakanan käsitys seksuaalisuudesta näyttäytyy erilaisena ja ainakin osasyys tähän voi löytyä hänen iästään ja omista nuoruudenkokemuksistaan.⁷¹ Eri aikana nuoruutensa eläneiden oli kuitenkin tuotava seksuaalisuus aiheena mukaan teoksiin, sillä se puhututti ja pohditutti nuoria ja näin vaikutti niin ikään kirjan menestykseen. Tällaisella tiukemmalla suhtautumisella oli varmaankin lisäksi kasvatuksellinen syy, sillä kirjan kohdeyleisönä olivat kehittyvät ja kasvavat nuoret.

Kasvutarinat olivat yleisiä 1980-luvun nuortenkirjoissa. Kehityskertomus yleensäkin on ollut ja on vieläkin suosittu tapa rakentaa nuortenkirja.⁷² Niiden olemus kuitenkin riippuu kirjailijasta. Haakanan kummassakin teoksessa kasvutarina näyttäytyy sellaisena, jossa on moralisoiva sävy ja lopussa tapahtuu parannus, koska nuoresta lähtee pois kapinallisuus sekä paheksuttavaksi liitettävät tavat ja ajatukset. Myös muissa teoksissa on kasvutarinoita nähtävillä, kuten esimerkiksi Levolan, Laineen, Nojosen ja Härkösen kirjoissa. Näissä kasvutarina ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kirjoista löytyisi moralisoivaa otetta näihin ongelmiin tai että ratkaisu olisi aina yhteiskunnallisten normien kannalta paras mahdollinen. Laineen teoksessa vahingossa raskaaksi tullut Outi abortoi lapsen hämärin ja laittomin keinoin, toisin kuin Haakanan samaa aihetta käsittelevässä teoksessa. Tuolloin Haakanan teos sai myös paremmat aikalaisarvostelut⁷³, sillä hänen henkilöhahmonsa hyväksyi virheensä ja roolinsa nuorena yksinhuoltajaäitinä, eikä saattanut itseään vaaraan. Nojosen teoksessa päähenkilö Takku tekee päätöksen, ettei jää enää toiselle leirille isoseksiksi, vaikka leirin muu henkilökunta ja Takun äiti niin tahtoisivatkin. Kaurasen teos on ainoa, jossa kasvutarina ei ole niin selvästi näkyvissä, vaikka sieltä sellainen on kuitenkin löydettävissä.

⁷¹ ks. tutkimuksen luku 5.3.

⁷² Heikkilä-Halttunen 2013, 251.

⁷³ ks. luku 2.3.

län lisäksi myös kirjailijan kotipaikkakunnan merkitys välittyy kirjailijoiden tekstistä joissain tapauksissa lukijalle. Tämä voidaan nähdä puoltavana tekijänä siinä, että kirjailija kirjoittaa tekstiä niin, että mallina toimii oma elämä. Erityisesti Haakanan teoksissa hänen oma taustansa Sodankylässä näkyy vahvana lappilaisen maiseman ja luonnon käsittelemisenä kummassakin hänen teoksessaan. Myös kirjojen henkilöahmojen murre on peräisin Haakanan kotiseudulta, mikä oli 1980-luvulla erityinen piirre nuortenkirjoissa.⁷⁴ Vahvoja yhteyksiä kotipaikan ja kirjojen tapahtumapaikkojen välillä löytyy lisäksi Härkösen sekä Kaurasen teoksista. Härkösen teos sijoittuu Torvenkylään, joka on pieni pitäjä Pohjanmaalla. Härkönen on itse kotoisin Limingalta, joka on melko saman tyyppinen pieni pitäjä. Kaurasen teos taas sijoittuu Helsinkiin, mistä myös kirjailija on itse kotoisin. Liian vahvoja yhteyksiä näiden havaintojen välille ei voida kuitenkaan tehdä, sillä muissa teoksissa yhteydet eivät ole näin tunnistettavia.

2.1.2 Sukupolvet tekstin tuottajina

Teoksissa nousee jatkuvasti esiin sukupolvien välinen kuilu 1980-luvun nuorison ja heidän vanhempien ikäluokan välillä. On tärkeää huomioida suomalaiset sukupolvet ja heidän elämään liittyvät erityispiirteet, jotta sukupolvinäkökulma aukeaisi tarkemmin. Perustan tämän tutkimuksen sukupolvijaottelun Pilvi Torstin vuonna 2012 tekemään tutkimukseen, joka perustuu sosiaalis-historiallisiin kokemuksiin, jotka yhdistävät tiettyinä vuosina syntyneitä henkilöitä. Jaottelu kattaa viisi sukupolvea ihmisistä, jotka ovat syntyneet vuosien 1930–1994 välillä.⁷⁵

Tutkimukseni tarkastelun kohde, eli 1980-luvun alkupuolen nuoriso, kuten johdannossa jo määritinkin 13–24-vuotiaat henkilöt, ovat syntyneet pääasiassa 1960-luvulla. Torsti ottaa teoksessaan kantaa siihen, kuinka tutkimuksen kohteena oleva ikäluokka on aikaisemmissa sukupolvijaotteluissa nähty tietynlaisena väliinpuotoajien ikäryhmänä, joita yhdistää esimerkiksi rauhanliike, tasa-arvo, rasminvastaisuus ja kokemukset taloudesta. Torstin mukaan tarkasteltava ikäluokka, eli 1980-luvun nuoriso määritetään kylmän sodan päättymisen sukupolveksi, eli vuosina 1959–1974 syntyneisiin henkilöihin. Kylmän sodan päättymisen sukupolven tärkeimmiksi kokemuksiksi mainitaan Torstin tutkimuksessa esimerkiksi tiedonkulun ja teknologian kehitys sekä Kekkonen presidenttikausi sekä tämän kuolema. Muita kokemuksia olivat muun muassa Suomen EU-jäsenyys ja kylmän sodan loppumiseen liittyvät liikehdinnät ja tapahtumat, jotka

⁷⁴ Blinnikka ym. 1982, 15–17.

⁷⁵ Torsti 2012, 63–65.

kuitenkin sijoittuvat oman tarkastelujaksoni ulkopuolelle, mutta leimaavat silti sukupolvea.⁷⁶

Nämä kokemukset eivät kerro paljoa siitä, mitä asioita nuortenkirjoissa käsitellään. Tärkeä huomio sukupolvi-aottelussa on kuitenkin se, että on tunnistettavissa eri ikäluokille ominaisia piirteitä, joiden pohjalta voidaan tunnistaa erilaiset kokemukset, jotka vaikuttavat henkilöiden käsityksiin itsestään ja ympäröivästä maailmasta. Tutkimuksen aloittaa lainaus, jossa Anja Kauranen viittaa oman sukupolvensa ainutlaatuisuuteen ja avainkokemuksiin. Vaikka lainauksesta voidaan nähdä sekä aatteellisia, poliittisia ja teknologisia kehitysaskeleita, koen ensiksi mainittujen kuvaavan tutkimukseni ilmapiiriä paremmin. Aatteelliset kokemukset ovat tärkeämpiä tämän tutkimuksen kannalta, sillä niiden kautta lukijalle välittyy paremmin se henkinen ilmapiiri, jossa 1980-luvun nuoret elivät.

Nuortenkirjallisuuden kuvauksesta erottuvat vahvasti eri sukupolvien välille syntyvät kiistat, näkökulmaerot ja väärinkäsitykset. Nämä eroavaisuudet näkyvät etenkin nuorten ja heidän vanhempiansa välillä. Onkin tärkeää tarkastella myös sitä, millaisia sukupolvikokemuksia kirjojen päähenkilöiden vanhemmat ovat elämänsä aikana kokeneet. Koska vanhemmat ovat synnyttäneet lapsensa 1960–1970-luvulla, ovat he itse voineet syntyä vuosien 1930–1955 välillä. Toki rajatapauksia näidenkin yli varmasti löytyy, mutta keskityn tutkimuksessa vain näihin vuosiin, jotta tutkimus ei mene liian monimutkaiseksi tältä osin. Nämä vuodet kuitenkin kattavat jo melko laajasti 1980-luvun nuorten vanhempien syntymävuodet.

Vuosina 1930–1944 syntyneitä Torsti kuvaa ”sodan ja jälleenrakennuksen sukupolveksi” ja vuosina syntyneitä 1945–1958 ”Kekkonen, 1960-luvun ja kuulentojen sukupolveksi”. Ensimmäisen avainkokemuksiin kuuluu luonnollisesti sota, mutta myös sen päätyminen ja sitä seurannut jälleenrakennuksen aika. Jälkimmäisen avainkokemuksia taas olivat Kekkonen presidenttikausi, toisen maailman sodan jälkipuinnit, 1960- ja 1970-lukujen opiskelijaliike, teknologian ja tiedonkulun kehitys sekä rakennemuutos.⁷⁷ Voidaan huomata, että jälkimmäinen sukupolvi on kokenut paljon suuremman määrän avainkokemuksia kuin edellinen. Tämä johtuu siitä, että ensimmäistä sukupolvea määrittää niin pitkälle omakohtainen kokemus sodasta. 1980-luvun nuorten vanhemmat

⁷⁶ Torsti 2012, 64 & 67.

⁷⁷ Torsti 2012, 65–67.

ovat syntyneet niin laajalla aikavälillä, että heidän kokemuksensa ovat olleet myös todella erilaisia riippuen siitä, milloin he itse ovat syntyneet. Jälkimmäisen sukupolven loppupuolella syntyneet ovat kokeneet enemmän samankaltaisia kokemuksia kuin heidän lapsensakin.

Kirjan tapahtumien lisäksi sukupolvien väliset erot voidaan huomata kirjan henkilöiden lisäksi myös itse teosten kirjoittaneista kirjailijoista. Kuten jo aikaisemminkin mainittu, eri ikäisten kirjailijoiden tuottama kuva maailmasta on erilainen. Koska kyse näissä on pääosin sellaisista asioista kuin sukupuoliroolit, seksuaalisuus, päihteet ja vapaa-aika, voidaan olettaa, että vanhemmat eivät ole itse kokeneet näitä asioita samalla tavalla omassa nuoruudessaan. Nuorisokulttuurin ja tasa-arvoistumisen myötä näistä asioista tuli yleisempiä, hyväksytympiä ja tasa-arvoisempia, joten asenteiden nopea muutos on varmaankin tullut yllätyksenä vanhemmille, jotka kokevat asiat hieman eri tavalla. Torstin jaottelun mukaan sekä Haakana että Nojonen kuuluvat aikaisimpaan sukupolveen. Laine, Nojonen ja Kauranen taas keskimmäiseen sukupolveen ja ainoastaan Härkönen edustaa itse sitä kyseistä sukupolvea, joka on tutkimuksen kohteena kaunokirjallisuuden kautta.

Kokemuksia ei voida kuitenkaan nähdä näin yleispätevinä, sillä riippumatta sukupolvista tähän vaikuttaa vahvasti muun muassa sosioekonominen asema yhteiskunnassa. Kirjoissa esiintyvien perheiden sosioekonomista sijoittumista ei tarkemmin käsitellä, ja sitä on myös hankalaa ja melko epäluotettavaakin yrittää tarkastella kirjoissa käsiteltyjen asioiden, kuten vanhempien ja nuorten välisten keskusteluiden kautta.⁷⁸ Kuvausta vanhempien ammateista, työssäkäynnistä, asuinalueista tai muusta asemaan viittaavasta ei ole tarpeeksi, jotta siitä voisi päätellä tarkemmin mitään. On kuitenkin tärkeä tunnistaa, että kirjoissa esitetty ei ole yleismaailmallinen, tai tässä tapauksessa maan laajuinen kokemus, vaan vain tietystä näkökulmasta esitetyn rakentama kuvaus todellisuudesta. Osittain tämän vuoksi kaunokirjallisuudesta ja historiankirjoituksesta yhtäläisyyksien etsiminen on mielekkäämpää ja kuvaavampaa kuin kaunokirjallisuuden pitäminen totuudenmukaisena historiankuvauksena.

⁷⁸ Tutkimuksen seitsemästä lähdeoteesta ainoastaan Anja Kaurasen *Sonja O. kävi täällä* -teoksessa nostetaan esille päähenkilön perhetausta ja poliittinen suuntautuminen siinä määrin, että asiaa olisi mielekkästä tarkastella laajemminkin. Koska otanta jää kuitenkin vain tämän yhden teoksen tasolle, en paneudu tähän asiaan tarkemmin vaan jätän sen tämän huomion varaan.

Koska kokemusten kirjo on ollut niin laaja, ei niiden pohjalta voi tehdä suurempia johtopäätöksiä. Kuten nuortenkin kohdalla, myös tässä aatteelliset kokemukset ovat kuitenkin avainasemassa konfliktitilanteissa nuorten kanssa. Aatteelliset sukupolvikokemukset ovatkin paljon pysyvämpiä ja periytyvät usein edelliseltä sukupolvelta myös lapsille. Vaikka siis muu kehitys on voinut olla jo paljon pidemmällä, vanhempien aatteellinen kanta on silti hyvinkin voinut olla perinteisempi. Kirjallisuudessa esitetty kuvaus viittaisi tähän, sillä usein konfliktit johtuvat tästä aatteellisen puolen eroavaisuudesta nuorten ja heidän vanhempiensa välillä. On kuitenkin otettava huomioon myös se, että kirjallisuuden tavoitteen kannalta ongelmalliset perhesuhteet ja konfliktit myyvät paremmin kuin sopuisa yhteiselo, joten se on varmasti ollut osasyynä sille, miksi sukupolvien välisiä aatteellisia eroja korostetaan niin paljon.

2.2 Kustannustoiminta määrittää, ketä luetaan

Kirjailijalla itsellään ei kuitenkaan ole kaikkea valtaa omaan tekstiinsä. Kustannustoiminta nimittäin hyvin usein määrittää kirjailijoille rajat, joiden sisällä heidän tulisi työskennellä.⁷⁹ Monikaan kirja ei tulekaan julkaistuksi ilman kustantajaa. Kustantajan merkitys kirjan valmiiksi saattamisessa ja markkinoinnissa on suuri, ja kuten voidaan huomata, myös jokainen tutkimuksessa käytetty teos on julkaistu kustantajan toimesta. Käsikirjoituksia lukiessaan kustantaja pohtii, kuka valmiin kirjan ostaisi ja miksi. Yleisö ja keinot teoksen markkinointiin on päätettävä niin ikään.⁸⁰ Näin kustantaja luo rajat sille, minkälaisen teoksen hän kokee myyväksi tietylle yleisölle.

Tutkimukseni seitsemästä kirjasta viisi on WSOY:n, yksi Weilin+Göösien ja yksi Otavan kustantama. Haakanan, Laineen, Kaurasen ja Nojosen teokset ovat WSOY:ltä, Levolan teos Weilin+Göösiltä ja Härkösen teos Otavalta. Huomattavan suuri osa kirjoista on kuitenkin WSOY:ltä, joten sen historiaan on syytä paneutua ensimmäisenä.

Kustantamona Werner Söderström Osakeyhtiöllä on juuret yli 140 vuoden takana. 1980-luvun alussa WSOY:llä oli hallussaan puolet maan kirjamarkkinoista, sillä heidän toimintansa oli pysynyt vakaana läpi edellisen vuosikymmenen lamakauden.⁸¹ Yhdeksi WSOY:n valiksi pitkästä historiasta on mainittu kustantamon jatkuva kaunokirjallisten

⁷⁹ Haapaniemi; Kuusela 1994, 25–26.

⁸⁰ Häggman 2003, 428.

⁸¹ Häggman 2003, 373–374.

teosten painaminen. Kustantamo julkaisi jatkuvasti kaunokirjallisuutta sen tappiollisuudesta huolimatta siksi, että moni kustantaja oli toiminut ennen kirjailijana. WSOY:llä ymmärrettiin kirjojen merkitys kulttuuriselle pääomalle, joten myös arvostus kaunokirjallisia teoksia kohtaan oli suuri. WSOY:n historiateoksessa mainitaan Weilin+Göös in toimineen vastakkaisella tavalla, niin että he olivat keskittyneet vain sellaisten tuotteiden kustantamiseen, jolla sillä hetkellä pystyi tienamaan. Kustantamot, jotka julkaisivat monipuolisesti kirjoja, olivat uskottavampia kuin, ne jotka valikoivat julkaistavat teokset trendien mukaan. Tästä syystä kirjailijat tahtoivatkin usein kustantajakseen WSOY:n kaltaisen monipuolisen tarjonnan kustannustalon.⁸² Weilin+Göös in linja jätti sen WSOY:n toiminnan jalkoihin.

WSOY:n sisällä asetettiin 1960-luvun lopussa ”WSOY:n vastaisen toiminnan suunnitteluvaliokunta”, joka vaati yhtiön miehitykseen nuorempia työntekijöitä. Tällä pyrittiin siihen, että yhtiön linja saataisiin uudistettua nuoremman sukupolven siirtyessä vastuuseen kustantamon toiminnassa. Myös yhtiöjärjestyksen kristillissiveellisistä linjauksista oli suunnitteluvaliokunnan mukaan irrotettava. WSOY pystyi vakaan maineensa vuoksi ottamaan enemmän riskejä ja kokeilla erilaisten kirjojen julkaisua.⁸³ Joissakin määrin WSOY:n julkaisemissa teoksissa oli nähtävillä kuitenkin vielä tätä ”kristillissiveellistä” otetta, vaikka kustantamo oli myös selvästi ottanut riskin julkaistessaan kohutun *Sonja O. kävi täällä* -teoksen. Tällaisia riskejä ei keskisuurella yhtiöllä, eli tutkimukseni tapauksessa Weilin+Göösillä ollut mahdollista julkaistakaan.⁸⁴

Lähes kaikki WSOY:n julkaisemat kirjat työssäni ovat naiskirjoittajien kirjoittamia, sillä vain yksi neljästä on mieskirjailijan käsialaa. 1970-luvulla kustantamo tunnettiin vahvojen naiskirjailijoiden talona, jossa naiskirjailijoiden pääasialliset kirjojen teemat pyörivät sukupuolten välisessä tasa-arvossa, urapaineissa, palkkatyössä, kodin ristiriidoissa sekä seksuaalisessa vapautumisessa.⁸⁵ Tätä linjaa ei sinänsä suoraan voi liittää nuortenkirjallisuuteen, sillä niiden yleisö on nuorempi, eikä tällaiset aiheet välttämättä ole nuorisolle otollisia. Yleisellä tasolla voidaan kuitenkin todeta, että myös näistä kirjoista on löydettävissä viitteitä nuortenkirjoissa käsiteltyihin aiheisiin, eli sukupuolten väliseen tasa-arvoon, kodin ihmissuhteisiin sekä seksuaalisuuteen.

⁸² Häggman 2003, 422–425.

⁸³ Häggman 2003. 440–444.

⁸⁴ ks. Rasilainen 1989, 22.

⁸⁵ Häggman 2003 454–455.

Otava on julkaissut Härkösen teoksen *Häräntappoase*. Se on kuitenkin ollut WSOY:n rinnalla toinen Suomen suurimmista kustantamoista, miksi on erikoista, että se on julkaissut tutkimukseni seitsemästä nuortenkirjasta vain yhden. Tämä kuitenkin näin pienehköllä otannalla voi olla vain sattumaa, eikä siitä tule tehdä suurempia johtopäätöksiä. 1980-luvulla Otavan toiminta oli vakaata ja tasaisen kasvun aikaa.⁸⁶ Kotimaisen kirjallisuuden julkaiseminen oli noihin aikoihin Otavan toiminnassa keskeinen piirre. 1970-luvulta eteenpäin Otava alkoi haalia kirjailijoidensa joukkoon taitavia uusia tekijöitä, jollainen myös 1984 esikoisteoksensa julkaissut Anna-Leena Härkönen voidaan nähdä. Esikoisteosten osalta riskit kuitenkin pyrittiin pitää mahdollisimman pienenä. Tämä johti siihen, että Otava menetti paikkansa maan johtavana nuorten kirjailijoiden teosten kustantaja.⁸⁷ Tämä voi mahdollisesti olla osasyynä, ettei tutkimusaineistostani ole kuin vain yksi julkaistu Otavalla.

Vaikka Härkösen *Häräntappoase* on nuoren esikoiskirjailijan teos, ei sen julkaiseminen ollut varmastikaan kustannusyhtiölle niin suuri riski kuin esimerkiksi Kaurasen esikoisteoksen julkaisu on ollut. Koska otanta Otavan kirjoista on niin pieni, niistä ei pysty tekemään suurempia johtopäätöksiä. Levosen teos on ainoa Weilin+Göös in kustantama, joten sitäkään ei voi käyttää johtopäätöksiä tehtäessä. Vaikka johtopäätöksiä ei suoranaisesti voida näistä tehdä, ainakin tutkimukseni lähdeaineisto puoltaa WSOY:n naiskirjailijoita suosivaa ilmapiiriä, sillä se on julkaissut neljä naiskirjoittajan teosta tutkimuksessa käytettävästä seitsemästä teoksesta.

Weilin+Göös in historia kustannusalalta oli myös pitkä, lähes yhtä pitkä kuin WSOY:n, mutta se ei ollut yhtiönä yhtä suuri. Tarkastelemallani ajanjaksolla Weilin+Göös in painopiste oli tietokirjallisuudessa, mutta lisäksi kaunokirjallisuuteen, etenkin nuorten ja lasten kaunokirjallisuuteen panostettiin. 1980-luvulla Weilin+Göösistä tuli jälkimmäisellä alalla johtavia kustantamoita Suomessa. Nuorille suunnatuissa teoksissa kustannusyhtiö kannatti kirjoja, jotka olivat laaja-alaisia, rohkeita ja ennakkoluulottomia.⁸⁸ Omassa kirjallisuudessani mukana oleva *Kattohaukka* mainitaan myös osaltaan Weilin+Göös in kustantamien nuortenkirjojen suosiosta kertovana teoksena. Tässä kyseissä teoksessa voidaan niin ikään nähdä edellä mainitut arvot. Etenkin rohkeutta päähenkilöltä löytyy, vaikka se ajaakin hänet hankalaan tilanteeseen.

⁸⁶ Korhonen 2015, 33.

⁸⁷ Lassila 1990, 387–427.

⁸⁸ Tiitta 1997, 87 & 100–105.

Kustannusyhtiöiden tietyn ajan arvoista tai kustannusohjelmista ei tämän tarkemmin ole saatavilla tietoja. Niiden rooli voidaan silti nähdä merkityksellisenä, sillä nämä teokset ovat kustantamon kriteerit täyttäneet varmasti, sillä ovat julkaistuksi tulleet. Yleisesti seitsemän kirjan otoksella voidaan todeta, että kirjailijat, teosten teemat ja kustantajat noudattavat sitä linjaa, mitä kustantamoiden historiasta voidaan tunnistaa. Tämä kertoo siitä, että kirjailijoiden tuli mukautua kustantamoiden kriteereihin, jotta heidän teoksensa tulisi julkaistuksi. Kustantamoiden osuus onkin siis melko suuri kirjan kirjoittamis- ja julkaisemisprosessissa.

2.3 Vastaanotto kertoo julkaisuajasta

Tutkiessa kaunokirjallisuutta näkökulmasta, jossa etsitään yhteyksiä nuortenkirjallisuuden ja ajasta kertovan tutkimuskirjallisuuden välillä, on tärkeää kiinnittää huomiota vielä teosten vastaanottoon siltä osin, kun se on mahdollista. Reseptioanalyysi kertoo tarkemmin siitä, kuinka tutkimukseen valikoituneet teokset otettiin aikalaisten keskuudessa vastaan, mikä heijastaa tutkimusajankohdan aatteellista ilmapiiriä. Se, millaisena teokset nostettiin mediassa esille, kertoo paljon siitä yhteiskunnasta, jossa teoksia luettiin. Vastaanotto vaihtelee myös sen mukaan, kuka teosta on arvioimassa. Tältä osin reseptioanalyysi täydentää kaunokirjallisuuteen pohjautuvaa tutkimusta asettaen teokset aikalaisten kritiikin ja kehujen eteen.

Vastaanoton tarkastelu keskittyy nimenomaan kirjojen julkiseen vastaanottoon. Yksityisen puolen tarkastelu on historiantutkimuksesta käsin vaikeaa, sillä esimerkiksi kirjojen menekkiä on todella hankalaa arvioida. Esimerkiksi myytyjen kirjojen määrä ei oikeasti kerro sitä, kuinka moniin käsiin kirja on lopulta päätenyt, koska kirjoja lainataan toisilta, lahjoitetaan eteenpäin tai myydään antikvariaatteihin. Joskus taas lahjaksi ostetut kirjat eivät päädy luetuiksi.⁸⁹ Näistä syistä paneudun nimenomaan vastaanoton julkiseen ulottuvuuteen. Eskolan mukaan julkista puolta tarkastelemalla pystytään tutustumaan kyseisen ajan normivaatimukseen, jota kirjallisuudelta vaadittiin.⁹⁰ Tämä hyödyttää minua, sillä tarkastelun kohteena toimii 1980-luvun alun aatteellinen ja kulttuurinen maailma, jossa nuoriso eli.

⁸⁹ Eskola 1990, 322–323.

⁹⁰ Eskola 1972, 29. Eskolan tutkimus neljän kirjan vastaanotosta käsittelee sen verran aikaisempaa ajankohtaa, ettei sen tuloksia voida suoraan hyödyntää 1980-luvun alun tilannetta tarkastellessa.

Julkista vastaanottoa lähestyn lehdistön kautta. Ensimmäiseksi keskityn siihen, millaisena teokset esitettiin Arvostelevassa kirjaluettelossa sekä Kirjastolehdeissä. Nämä kaksi lehteä vaikuttivat siihen, mitkä kirjat lopulta valikoituivat tutkimukseeni, joten tarkastelu on oleellista aloittaa näistä. Tämän jälkeen nostan esille otteita muusta lehdistöstä, jossa käytän apuna kolmea erilaista aikalaisarvostelun tarjoavaa lehteä. Nämä lehdet valikoituvat siksi, että niistä löytyy arvostelut mahdollisimman monesta tutkimuksen lähdekirjasta. Niiden arvostelut myös täydentävät toistensa puutteet, sillä kaikkien kirjojen arvosteluja ei löytynyt kaikista lehdistä. Lehdistöön pohjautuvan reseptioanalyysin jälkeen käsittelen vielä lisäksi muita artikkeleita tai uutisia, jotka avaavat teosten roolia ympäröivässä yhteiskunnassa.

2.3.1 Arvostelevan kirjaluettelon suuri merkitys

Arvostelevassa kirjaluettelossa ammattilaiset arvostelivat juuri julkaistut ja suomennetut teokset, jonka perusteella esimerkiksi kirjaston henkilökunta valitsi teokset omaan kirjavalikoimaansa. Kirjaluettelon arvostelut vaikuttivat siihen, millaisia kirjoja kirjastoihin valikoitui. Arvostelut ovat toimiva tapa lähestyä sitä aikalaisnäkemystä, joka kirjan julkaisuhetkellä vallitsi Torstin jaottelun mukaisen ”sodan ja jälleenrakennuksen sukupolven” kirja-alan ammattilaisten joukossa. Näistä huomaa usein myös sen, kuinka asenteet ja suhtautuminen ovat muuttuneet ajan kuluessa, sillä monia nykyisiä klassikkokirjoja ei ole erityisemmin pidetty arvossa Arvostelevan kirjaluettelon arvioinneissa.⁹¹

Arvostelevassa kirjaluettelossa jokaisesta teoksesta kirjoitettiin lyhyt juonikuvaus ja arvio. Kuvaukset saattoivat kuitenkin olla tietyllä tavalla ohjailtuja, sillä luettelon julkaisu siirtyi valtion tukeman tahon alaisuuteen ja näin ollen arvostelujen tuli noudattaa valtion kirjastopolitiikkaa. Esimerkiksi seksuaalisuuteen ”vääränlaista” kantaa ottavat kirjat arvioitiin useimmiten sopimattomiksi.⁹² Tämä kertoo myös oleellisesti siitä, millaisia arvoja vallitsevassa yhteiskunnassa esiintyi 1980-luvun alkupuoliskolla. Arvostelijat olivat usein olleet aikaisempina vuosikymmeninä syntyneitä ja eri avainkokemukset omaavia henkilöitä, joiden mielipiteet tietyistä teemoista saattoivat olla hyvinkin erilaisia siihen verrattuna, mitä nuorten mielipiteet tai kirjailijoiden ilmaisemat näkökannat olivat. Voidaankin epäillä kirjojen yleisön ja kirjojen arvostelijoiden tahtoneen lukemaltaan hieman erilaisia aiheita. Vastaanotto oli normaalista yleisöstä poikkeavaa ja arvostelijat

⁹¹ Aitonurmi 2015.

⁹² Olkkosen internetartikkeli.

olivat toimineet tietynlaisina vartijoina teoksen ja nuorison välillä. Tämä roolin myötä arvostelijat pystyivät vaikuttamaan siihen, millaista kirjallisuutta nuoret ovat tuolloin lukeneet, ja pystyneet osittain sulkemaan tietyt paheksutut teokset pois aikalaistuorten lukulistalta. Teoriassa arvostelijoiden roolia voidaankin pitää suurena, mutta käytännössä puheet ja kavereiden suositukset olivat varmasti suuremmin vaikuttaneet siihen, mitä luettiin ja mitä ei.

Arvostelut ovat hyvä tapa lähestyä sitä, kuinka kirjat otettiin aikalaisten keskuudessa vastaan. Ne siis ilmentävät omalta osaltaan aikaa ja sen suhtautumista erilaisiin ilmiöihin. Arvostelut tosin ovat vanhemman sukupolven käsialaa, joten ne edustavat vai tietynlaista mielipidettä asioista. Lähdeaineistostani kielteistä palautetta sai oikeastaan vain Anja Kauranen, mikä kertoo siitä, ettei hänen feministinen ja raju ote ollut ainakaan kirjastoalaa hallinneiden aikuisten mieleen, kuten ei myöskään hänen sekava ja tavallisesta poikkeava kielenkäyttönsäkään. Kari Vaijärvi kirjoittikin arvostelunsa loppukaneetiksi: ”Onneksi Kaurasessa on annos itsensäivaajaa ja humoristia: tosikkomaisempi ote hirvittäisi.”⁹³ Teosta ei suuremmin suositeltu kirjastoille ja tätä myötä edelleen nuorille, sillä teos antoi huonon esimerkin. Muut teokset ovat eettisesti enemmän aikaansa kuvaavia. Niissä ”oikeita” ratkaisuja tehneitä korostetaan ja ongelmista pelastautuneita ja aikuiseksi matkalla kasvaneita kehuaan.

Sonja O. kävi täällä -teoksen arvioi Kari Vaijärvi (synt. 1943), Haakanan kummatkin teokset Vuokko Blinnikka (synt. 1928)⁹⁴, *Kattohaukan* ja *Oharin* Kerttu Manninen, *Takku ja telta Ykkösen* Minna Vuorinen ja *Häräntappoaseen* Markku Laitinen. Kaikkien heidän nimet toistuivat useampaan kertaan lasten- ja nuortenkirjallisuus -osion arvosteluissa, joten he varmasti myös tunsivat genren ja osasivat suhteuttaa teokset muihin ajan kaunokirjallisiin teoksiin.

Kirjoja, jotka saivat arvostelijoilta pääasiassa myönteistä palautetta ovat Haakanan kaksi teosta sekä Levolan *Kattohaukka*. Myös Härkösen ja Nojosen teokset keräsivät jonkin verran kehuja. Hieman enemmän kielteisempiä sävyjä löytyi Laineen ja Kaurasen teoksien arvosteluista. Haakanan *Ykköstyttö* keräsi kehuja etenkin siitä, että vaikka sen päähenkilön luonteenkuvaus ei ole parasta mahdollista, on teos kuitenkin ”koskettava,

⁹³ Vaijärvi 1981.

⁹⁴ Muiden kirjailijoiden syntymävuosista ei löytynyt tietoa. Kaikki tekijöistä ovat kuitenkin Kirjasampo.fi -sivuton mukaan arvioineet useampia teoksia, joista moni oli lasten- ja nuortenkirjallisuuden puolelta.

aidon ymmärtävä ja nuorten tunteiden tulkitsijana vilpittön”.⁹⁵ *Kukka kumminkin* -teoksessa Haakanan kerrotaan taas onnistuneen syvällisen henkilöhahmon luonnissa sen lisäksi, että kirjan rankoista aiheistaan huolimatta se oli jollain tasolla myös kepeää luettavaa. Lisäksi Vuokko Blinnikan mielestä se oli ytimekkäästi: ”Hyvä kirja, jolla on sanottavaa moneen suuntaan.”⁹⁶ Pääasiassa Haakanan teoksiin Blinnikka suhtautui hyvin myönteisesti ja piti teoksia suurella arvolla. Haakana tosin oli tuolloin kirjailija, jolla oli jo julkaisuja takanaan, joten hänen maineensa tunnettiin jo entuudestaan.

Levolan *Kattohaukan* Kerttu Manninen oli arvioinut tuoreeksi ja mukanaan pitäväksi teokseksi. Se oli kerännyt kehuja myös siitä, että siinä kuvataan huumebisnestä kovinkin sanoin ja pojan valinnat ovat eettisiä kannanottoja: ”Tämä tyylin mukavasti omintakeinen ja nopeasti tunnelmaa vaihtava sävytys luo tarinaan sykettä ja hermoa, joka erottaa tämän herkkäpojan omavivahteiseksi yksilöksi ja pojan ratkaisut eettisen kannanoton tasoon.”⁹⁷ Huumeisiin tällaisen kannan ottavan teoksen nähtiin olevan arvostelussa hyvä esimerkki nuorille siitä, mitä todellisuus tuollaisessa elämässä voi olla. Kasvutarina ja bisneksestä poistuminen nähtiin asioina, jotka olivat sopivaa luettavaa nuorille, jotka saattoivat juuri noihin aikoihin pohdiskella myös tämän päihteen käyttöön liittyviä kysymyksiä. Eettisyyden Manninen koki selvästi myönteiseksi piirteeksi, mikä kielii nuortenkirjojen kasvatuksellisesta ihanteesta. Levolan taustaa jo aikaisemmin julkaisseena kirjailijana arvostettiin selvästi. Haakanaa, Levola ja Nojosta yhdisti se, että he kaikki olivat jo aikaisemmin kirjoittaneet ja julkaisseet kirjoja, kuten myös se, että he kaikki saivat myönteissävytteistä palautetta arvostelijoilta.

Laineen teoksen aiheen, eli vahinkoraskauden katsotaan Arvosteleavan kirjaluettelon arvostelussa olleen yleinen ja todella käsitelty aihe nuortenkirjallisuudessa, mutta esimerkkejä aikaisemmista käsittelijöistä ei mainita. Tämä sinänsä kertoo jo ajan nuoria pohdituttaneista ongelmista. Kehuja esitettiin oikeastaan vain siitä, että Laine oli osannut keskittää tekstin tärkeisiin asioihin eikä lähtenyt sivuraiteille.⁹⁸ Tarkemmin ”tärkeitä asioita” ei eritelty, mutta uskon sen liittyvän siihen, että kaikki pohdinnat ja kuvaukset liittyivät oikeastaan joltain kautta tähän suureen ongelmaan, jonka päähenkilö teoksessa kohtaa. Samaa aihetta käsittelevä *Ykköstyttö* keräsi huomattavasti parempaa palautetta, mikä voi johtua täysin siitä, että Haakana oli tuolloin ollut kokeneempi kirjailija kuin

⁹⁵ Blinnikka 1981.

⁹⁶ Blinnikka 1982.

⁹⁷ Manninen 1982.

⁹⁸ Manninen 1982.

Laine. Tosin kirjojen yleinen tunnelma oli hieman erilainen, sillä toisessa päähenkilö ikään kuin nöyrytyi raskaudelle ja kohtalolleen, kun Laine esitti tarinan, jossa nuori nainen ottaa ohjat omiin käsiin ja tekee laittoman abortin, joka saattaa hänet vaaraan. Haakanan päähenkilön toiminta onkin vastuullisempaa kuin Laineen teoksessa. Haakanan Anitra kärsii seuraamukset omasta hölmöilystään, toisin kuin Laineen Outi, joka yrittää poistaa ongelman laittomasti abortilla. Haakanan teoksessa osoitetaan nuorille, että heidän tulisi kantaa vastuu virheistään, mikä on saattanut olla ratkaiseva tekijä siinä, että se sai paremmat arvostelut.

Myös Nojosen rippileirille sijoittuvan teoksen kuvataan olleen onnistunut siltä kannalta, että se kuvasi nuorten tuntemuksia aidosti. Ottaen huomioon sen, että kukaan nuorempi kirjailija ei ole nostanut uskontokysymystä teokseensa oikeastaan millään tasolla mukaan, voidaan kritisoida sitä, oliko Nojosen teos niin samaistuttava, kun sen arvostelussa kuvattiin olevan. Se, että nuoret eivät liiemmin muissa teoksissa pohtineet uskontoa viittaa siihen, ettei se ollut enää 1980-luvulla kovin merkittävä nuoruuden kokemuksena. Arvostelukin on peräisin sen sukupolven ihmiseltä, jonka kokemusmaailmassa uskonto oli suuremmassa roolissa kuin 1980-luvulla. Vuorinen kertoi teoksesta lisäksi näin: ”Nuorisokirjallisuutena tämä on perille menevää, mutta miten markkinointi nuorille onnistuu, lienee pulmallisempi kysymys. Kirjan kansikuva on kuin ekaluokkalaisille tarkoitettu.⁹⁹” Jää epäselväksi, tarkoitettiinko markkinointiongelmilla ainoastaan visuaalisia tekijöitä vai viittasiko Vuorinen tällä myös sisältöön. Jos hän viittasi sisältöön ja sen huonoon myyntiin, voidaankin olettaa, ettei uskonnollinen ympäristö ollut 1980-luvun nuoria kiinnostava ympäristö ja tapahtumapaikka nuortenkirjalle.

Se, kuinka suureen rooliin *Häräntappoase* nousi julkaisunsa jälkeen, ei erityisemmin sovi yhteen siitä esitetyn arvostelun kanssa. Vaikka arvostelussa ei teosta oikeastaan moitita, ei sitä pidetä myöskään erityisen mielenpainuvana. Kirjan kuvataan olleen teos, joka ei juurikaan erottunut muista nuorisoteoksista, vaikka olikin onnistunut kuvaus ja vieläpä niinkin nuoren kuin 18-vuotiaan kirjailijan kirjoittama. Arvostelussa Markku Laitinen kertoi kirjasta seuraavasti:

Tässä kehitysromaanissa Alpo löytää itsensä seksuaalisten haparointien ja toveruudentunteiden kautta ja kasvaa aikuiseksi. Minä-muotoinen kerronta ja nuorison puhetyyliä tavoitteleva kieli eivät nekään mielestäni erota teosta juurikaan

⁹⁹ Vuorinen 1982.

muista nuorisoromaaneista. Sujuvuudessaan ja muutamissa henkilöhahmoissaan (sukulaispoika Tauno ja Kerttu) vivahteikkautensa osoittavaa Härköstä kannattaa lukea.¹⁰⁰

Laitisen sanat eivät kerro paljoakaan siitä, kuinka merkittävänä teosta pidettiin toisissa arvosteluissa jo ilmestymisaikanaan ja sen jälkeenkin.¹⁰¹ Hän kuvaili teosta tavalliseksi nuorten kehityskertomukseksi, jossa ei ole muista samanmoisista teoksista poikkeavaa luonnetta.

Toinen aikaa kestänyt kirja, eli Kaurasen *Sonja O. kävi täällä* keräsi kehnoimmat arvostelut näistä seitsemästä kirjasta. Sitä kuvailtiin teokseksi, joka oli liian rehentelevä seksuaalisuuden kuvauksessa ja muutenkaan arvostelijan mukaan siinä ei ollut erityisemmin onnistuneita elementtejä. Ainoastaan kirjailijan itsevaisuus ja huumorintaju pelasti kirjan. Kari Vaijärven mukaan teoksessa ”nautiskeleva ekstaasi purkautuu kovin näennäisen rehvakkaiden seksitodistelujen välistä vaikuttavaksi naisen minuudenetsinnäksi, juurien mietiskelyksi ja itsekriittiseksi paljastamiseksi.¹⁰²” Teoksen seksuaalisviritteisestä luonteesta ja roisista kielestä ei selvästikään Arvosteleavassa kirjaluetelossa pidetty. Erityistä on myös se, kuinka moneen muuhun henkilöön arvostelussa viitattiin. Kauranen esiteltiin tunnetun vaikuttamispiirinsä kautta, hänen tajunnanvirtaista kirjoitustapaa verrattiin suomalaiseen kirjailijaan Hans Seloon, ja teoksen räväkät aiheet yhdistettiin rankalaisen eroottisen sarjakuvataiteilijan Gulderbiltin töihin. Teos toki oli aivan omaa luokkaansa ajan kirjallisuuden parissa, joten arvostelija saattoi kokea helpommaksi kuvailla teosta yhdistämällä sen joihinkin toisiin kohuttuihin esimerkkeihin.

Koska Kaurasen ja Härkösen teokset saavuttivat lukijoiden keskuudessa suuren suosion, voidaan olettaa, että nuoret kuitenkin kokivat ne sekä aikanaan 1980-luvulla että sen jälkeen ajankohtaisiksi kuvauksiksi nuoruudesta. Etenkin se, että niitä kumpaakin nuoret lukevat vielä vuosikymmenien jälkeen kertoo siitä, kuinka erilaisia ne olivat muihin 1980-luvun alun teoksiin verrattuna. Kirjoista ilmennyt kuvaus nuoruudesta on selvästi kestänyt paremmin aikaa kuin muut teokset, ja ainakin Kaurasen kohdalla tämä voi johtua siitä, että teos otti jo tuolloin kantaa asioihin, jotka jaksavat puhututtaa vielä tänäkin päivänä. Härkösellä niin kantaa ottavaa linjaa teoksessaan ei ollut, mutta sen kuvausta

¹⁰⁰ Laitinen 1984.

¹⁰¹ Tästä lisää alaluvussa 2.3.2.

¹⁰² Vaijärvi 1984.

nuorisosta ja nuorten ajatusmaailmasta voidaan pitää syynä siihen, miksi sitä on myös myöhemmät sukupolvet jaksaneet lukea ahkerasti.

Arvosteleva kirjaluetelo julkaistiin Kirjastolehden yhteydessä ja kummatkin ovat vaikuttaneet siihen, mitkä teokset tutkimuksen lähteiksi valikoituivat. On tärkeää tarkastella myös sitä, mitä Kirjastolehti teoksista kertoi. Siinä ei esiintynyt sanallisia arvosteluja teoksista, mutta lehdessä ilmoitettiin vuosittain edellisvuoden arvostelumenestykset. Nämä arvostelumenestykset eivät perustuneet Arvostelevaan kirjalueteloon vaan eri lehtien kulttuuritoimitusten mielipiteisiin. Näin ne edustivat erilaista näkökulmaa ja vastaanottajajyleisöä.

Koska kaikki teokset löytyivät Kirjastolehden arvostelumenestyksistä, olivat ne tehneet jollain tasolla jokainen vaikutuksen arvostelijoihin. Arvostelumenestykset olivatkin koottu 14 - 16 eri kulttuuritoimituksen¹⁰³ mielipiteiden pohjalta äänestyksenä, joten arvostelijakunta oli tässä tapauksessa hyvin poikkeava Arvostelevasta kirjaluetelosta. Otanta äänestykselle oli suuri ja näin ollen tätä voidaankin pitää todenmukaisempaan arvosteluna kuin Arvostelevan kirjaluetelon yhden henkilön tekemiä arviointeja. Tämän vuoksi näiden kahden tahon mielipiteet tietyistä teoksista eivät myöskään täsmää toistensa kanssa. Arvostelumenestyksien äänestys kattoi suuremman otannan suomalaisista, niin maantieteellisesti kuin iällisestikin. Tässäkään eivät kuitenkaan nuoret itse päässeet ääneen, vaikka arvostelut lähempänä totuutta todennäköisesti olivatkin.

Vaikka esimerkiksi Kaurasen *Sonja O. kävi täällä* ei kerännyt laajemmin myönteistä palautetta, oli se valittu arvostelumenestykseksi äänestyksessä. Tämä kertoo jo paljon siitä, kuinka suuri ero vastaanotossa voi aikanaan olla, riippuen siitä kuka pääsee ääneen ja arvostelevaan teoksen. Myös muut teokset, jotka keräsivät paremmat arvostelut Arvostelevassa kirjaluetelossa, olivat päässeet mukaan äänestyksen parhaimpien joukkoon. Tämä vain vahvistaa niiden asemaa yhteiskunnan ilmapiirin ja nuoria koskettaneiden teemojen kuvaajina.

Kaiken kaikkiaan Arvosteleva kirjaluetelo näyttäytyy melko konservatiivisena toimijana tutkimuksessani. Siinä pidetään suuremmassa arvossa teoksia, jotka noudattavat perinteisempiä ajatusmaailmoja. Arvostus uudempaa, radikaalimpaa näkökulmaa

¹⁰³ Äänestyksessä mukana olleet kulttuuritoimitukset olivat pääasiassa suurien suomalaisten sanomalehtien, kuten Helsingin Sanomien tai Aamulehden. Nämä toimitukset kuitenkin vaihtelivat vuosittain riippuen siitä, mitkä toimitukset olivat kyselyyn vastanneet.

edustavaa kirjallisuutta kohtaan on vähäisempää. Nämä asenteet nousevat esiin arvosteluista ja niissä esiin nostetuissa teemoissa ja arvostelijoiden mielipiteissä. Koska Arvostelevan kirjaluettelon toiminta on ollut tuolloin myös jossain määrin säädeltyä, on kasvatuksellisen ulottuvuuden huomioiminen mahdollisesti vaikuttanut siihen, millaisia arvosteluja teoksista kirjoitetaan. Siksi on tärkeää huomioida vastaanottoa lehdistön osalta, jota tietyt kriteerit eivät rajoittaneet, jotta kirjojen vastaanotosta voidaan saada totuudenmukaisempi ja luotettavampi kuva.

2.3.2 Lehdistön arvostelut julkisen vastaanoton edustajina

Koska Arvostelevan kirjaluettelon arvostelut edustavat vain tietyn ryhmittymän mielipiteitä, on tärkeää tarkastella myös muissa paikoissa ilmenneisiin vastaanottoihin. Tässä käytän apuna lehdistöä sekä muutamaa myöhemmin julkaistua artikkelia, jotka kertovat tarkasteltavien teosten vastaanotosta omana aikanaan. Nämä tuovat uusia näkökulmia vastaanoton tarkasteluun, jota on tähän mennessä tarkasteltu vain Arvostelevasta kirjaluettelon ja hieman Kirjastolehden kautta. Lähestyn tätä lehdistön esittämää kantaa kolmen erilaisen lehden avulla. Mukana tarkastelussa ovat Helsingin Sanomat, Etelä-Suomen Sanomat ja Apu.

Kaikissa lehdissä ei kuitenkaan kirjoitettu kaikista teoksista, joten eri lehtien tarkastelu ristiin on tarpeellista. Helsingin Sanomien kulttuuritoimitus arvosteli seitsemästä teoksesta kuusi. Levolan *Kattohaukasta* kulttuuritoimitus ei tehnyt omaa arviotaan. Etelä-Suomen Sanomissa kaikista teoksista lukuun ottamatta Haakanan *Ykköstyttöä* ja Levolan *Kattohaukkaa* tuli melko kattava arvostelu lehden kulttuuritoimitukselta. Näistä kahdesta kuitenkin löytyi arvostelu Apu-lehdestä, joissa arvioitiin myös *Sonja O. kävi täällä* ja *Kukka kumminkin*. Helsingin Sanomien arvostelut olivat näistä kolmesta lehdestä luoteeltaan pisimpiä. Kahden aineistooni päätyneen kirjan, Haakanan *Kukka kumminkin* -teoksen ja Laineen *Oharin* arvostelut olivat myös samassa artikkelissa. Tämä on erikoinen valinta, sillä temaattisesti ne eivät juuri lainkaan sivua toisiaan. Melko pitkät arvostelut teki edelleen Etelä-Suomen Sanomat, mutta Avun arvostelut olivat lyhyitä ja suurin osa siitä oli juonikuvausta ja mielipiteet esitettiin vain lyhyesti parilla lauseella. Nämä arvostelut olivat allekirjoitettu vain nimikirjaimin, joista ainoastaan osan voi

tunnistaa lehden toimituskuntaa tarkastelemalla.¹⁰⁴ Jätän kuitenkin arvostelijoiden taustojen pohdinnan tästä tutkimuksesta pois tutkimuksen rajallisuuden vuoksi.

Sonja O. kävi täällä oli teoksista kiistellyin ja se herätti kaikista teoksista eniten vaihtelua saamiensa arvostelujen joukossa. Kuten jo aikaisemmin todettu, Arvosteleva kirjaluettelo ei pitänyt teosta suuressa arvossa, mutta lehtien kohdalla tilanne oli hieman erilainen. Lehtienkin mielipiteet vaihtelivat toisistaan jonkin verran, Helsingin Sanomien esiintyessä myönteisimpänä kirjan suhteen. Arvostelevan kirjaluettelon tapaan myös tässä arvostelussa kirjaa kuvailtiin yhdistämällä se johonkin toiseen, tässä tapauksessa erääseen ranskalaiseen eroottiseen romaaniin. Harry Forsblom antoi erittäin paljon huomiota teoksen kieliasulle tarkastellen sekä sen myönteisiä että kielteisiä puolia.¹⁰⁵ Helsingin Sanomissa teoksesta tunnistettiin kuitenkin kehityskertomus: ”- - vapautuneen nuoren naisen näkökulmaan yltäminen ja rakkauden mahdollisuuteen kasvaminen nimenomaan vapauden on romaanin tärkeimpiä kulmakiviä - -.”¹⁰⁶ Kokonaisena teoksena *Sonja O*:ta kuvattiin ehjäksi, avoimeksi ja myönteisesti ristiriitaiseksi, vaikka Forsblomin sanoin ”sovinnasta uhoa esiintyy liikaa”. Tietyistä piirteistä huolimatta teosta pidettiin kuitenkin paremmassa arvossa kuin muissa arvosteluissa. Tässä arvostelussa etenkin teoksen kieleen kiinnitettiin paljon huomiota.

Sonja O. kävi täällä keräsi Hilja Mörsäriältä Etelä-Suomen Sanomissa hieman myönteisemmän arvostelun, kun teos sai Arvostelevassa kirjaluettelossa, mutta silti suhtautuminen siihen oli varautuneempaa kuin Helsingin Sanomissa. Sitä pidettiin hyvänä keskustelunavauksena, vaikka henkilöhahmon luonnissa ja päähenkilön liiallisesta korostamisesta ei pidetty. Vaikka sen puhuttavan luonteen suhteen oltiin myötämielisiä, ei sitä koettu silti ensimmäiseksi tätä tyylilajia edustavaksi teokseksi.¹⁰⁷ Avussa *Sonja O. kävi täällä* kuvattiin naisen ”ryöpsähdykseksi”, mitä arvostelija piti harvinaisena teemana ja siksi arvokkaana. Muuten teosta kuvailtiin tytöstä naiseksi - kasvutarinaksi, joten myös *Apu*-lehdessä tunnistettiin kirjasta kasvukertomuksen ainekset, kuten Helsingin Sanomissakin.¹⁰⁸ On kuitenkin erikoista, että Avun ja Etelä-

¹⁰⁴ Jokaisesta lehdestä löytyy toimituskunnan henkilöiden nimet eriteltyinä, jonka perusteella päätin kahden arvostelun kirjoittajat. Nämä nimet olivat ainoat, johon arvosteluiden allekirjoitusten nimikirjaimet sopivat. Kahden arvostelun nimikirjaimia (M.V. ja T.P.) ei voida kuitenkaan yhdistää kehenkään kyseisen lehden toimituskunnassa ilmoitettuun toimittajaan, joten näissä tapauksissa kyseessä voi mahdollisesti olla freelancer-kirjoittaja tai vakituinen avustaja.

¹⁰⁵ Forsblom 1981.

¹⁰⁶ Forsblom 1981.

¹⁰⁷ Mörsäri 1981.

¹⁰⁸ Nykänen 1982.

Suomen Sanomien näkemykset uudenlaisen naismielen tuomisesta kirjaan poikkesivat toisistaan näinkin suuresti, sillä Avun mukaan tätä pidettiin uutena, kun Etelä-Suomen Sanomat piti jo aikaisemmin nähtynä. Jälkimmäistä kantaa tuki myös Arvostelevan kirjaluettelon arvostelu. Aiheen ilmoittaminen aikaisemmin jo koettuna saattoi mahdollisesti olla lisäksi arvostelijoiden keino lieventää kirjan ympärillä herännyttä kohua. Näissä lehdissä arvosteluissa ei kiinnitetty niin paljon huomiota kielelliseen puoleen kuin Helsingin Sanomat. Sen sijaan kirjan paikkaa ja sanomaa pohdittiin enemmän suuremmalla painolla.

Kuten Arvostelevassa kirjaluettelossakin, myös Helsingin Sanomissa Haakanan teoksia pidettiin suuressa arvossa ja nuoren tuntojen hyvänä kuvaajana. Kummatkin Haakanan teoksen Helsingin Sanomissa arvosteli Minna Vuorinen. *Ykköstytön* arvosteluita ei löydy Etelä-Suomen Sanomista. *Ykköstyttö* käsittelee nuoren naisen vahinkoraskautta, minkä todettiin Etelä-Suomen Sanomissa, Laineen *Oharin* arvostelussa kerrottiin olevan yleisesti käsitelty aihe. Helsingin Sanomissa Vuorinen kuitenkin totesi aiheen olevan harvinainen suomalaisessa nuortenkirjallisuudessa. Kirjojen esiintymisen välillä toki oli muutamia kuukausia, mutta en näe tämän olleen ratkaiseva tekijä aiheen käsittelyn määrässä. Yleisesti Helsingin Sanomissa Vuorisen kommentit kirjasta olivat pääasiassa myönteissävytteisiä ja hän kokosikin ajatuksiaan näin: ”Elämänuskossaan ja väkevyydessään kirja on myönteinen poikkeus tänään niin helposti vain elämän nurjia puolia näkevien nuortenkirjojen joukossa.¹⁰⁹” Avussa Haakanan *Ykköstyttö* oli arvostelijan mielestä hyvä kirja, joka oli rohkea, lämminhenkinen ja realistinen.¹¹⁰ Näiden kahden lehden arvostelut yhtyivät paljon myös siihen, mitä kirjasta sanottiin Arvostelevassa kirjaluettelossa, sillä siitä on pidetty niin paljon, ettei kirjasta mainittu huonoja puolia oikeastaan missään arvostelussa.

Kukka kumminkin oli myös esitetty hyvässä valossa lehdistössä Arvostelevan kirjaluettelon lisäksi. Helsingin Sanomissa Vuorinen otti mukaan arvosteluun kirjan äidin tuntojen kuvaajana: ”Kirjailija ymmärtää sekä äitiä että tytärtä, mutta asettaa kuitenkin vastuun äidille.¹¹¹” Tässä arvostelussa oli muista poikkeavasti nostettu esille nuoren seksuaalisuuden herääminen aiheena. Muissa arvosteluissa tästä piirteestä ei mainittu sanallakaan, vaikka asia oli kuitenkin melko suuri osa kirjan juonikuviota ja

¹⁰⁹ Vuorinen 1982.

¹¹⁰ Apu-lehden Books-palsta, arvostelija M.V.

¹¹¹ Vuorinen 1982.

ajankohtainen aihe nuortenkirjoissa käsiteltäväksi. Tapaa, jolla Haakana tämän esittää, Vuorinen piti sekä uskaliaana että uskottavana, asiaa ei siis arvostelussa nähty millään tavalla huonona tai pahana vaan luonnollisena nuoruuteen kuuluvana vaiheena. Arvostelevan kirjaluetellon ja Blinnikan tavoin myös Helsingin Sanomiin arvostelun tehnyt Vuorinen näki niin ikään teoksen synkkyyden, jonka kuitenkin valoisuus lopussa voittaa. Tästä oli kuitenkin hieman eri mieltä Etelä-Suomen Sanomien Laila Seppä, jossa *Kukka kumminkin* -kirjan optimismi oli arvostelijan mukaan hakusessa, vaikka kirjan päätös sai loppujen lopuksi lukijan kuitenkin uskomaan onnellisiin loppuihin.¹¹² Avussa *Kukka kumminkin* kuvattiin samankaltaiseksi kuin aikaisemmin ilmestynyt ja kehuttu *Ykköstyttö*, sillä Haakanalla oli omaperäinen tyyli kirjoittaa. Hän myös osasi kuvata osuvasti pienten kylien ihmisiä.¹¹³ Myös tämän kirjan osalta voidaan nähdä, että Haakanaa pidettiin kaikissa tarkastelemissani lähteissä menestyksekkäänä ja osaavana nuortenkirjailijana. Kummankaan kirjan arvosteluiden yhteydessä ei mainittu tarkemmin teosten huonoista puolista, mikä viittaa edelleen suureen arvostukseen.

Haakanan *Ykköstyttö*n kanssa samaa aihetta, vahinkoraskautta, käsittelevän *Oharin* arvostelut mukailivat Arvostelevan kirjaluetellon linjaa, vaikka hieman myönteisempää otetta esittäen. Helsingin Sanomien Vuorinen piti teosta opettavaisena: ”Kirja on alaston kertomus siitä, mitä voi tapahtua nuorelle tytölle, joka hurmaantuu rakkauteen ja uskoo lipeviin humalapäissään tehtyihin lupauksiin.”¹¹⁴ Vuorinen piti teosta opettavaisena niin nuorille kuin vanhemmillekin, jotka voisivat herätä nuortensa vaikeuksiin ja omaan vastuuseensa tarpeeksi ajoissa, ennen kuin vahinko, tässä tapauksessa vaarallinen abortti, kävisi. Tähän samaan ajatukseen yhtyi Etelä-Suomen Sanomien Minna Jokinen, joka totesi, että vaikka kirja on nuortenkirja, suosittelisi Jokinen sitä nimenomaan nuorten vanhemmille.¹¹⁵ Kahdessa eri arvostelussa tunnistettiin kirjasta siis sellainen ulottuvuus, joka viittaisi siihen, että myös nuorten vanhempien kannattaisi lukea kirja. Se siis selvästi ajoi asiansa ainakin vaikeampien tilanteiden osalta nuorten syvien tuntojen kuvaajana.

Helsingin Sanomien Vuorisen mukaan *Oharissa* ei nähty samanlaista kehityskertomusta kuin *Ykköstyössä*, jossa nuori hyväksyy kirjan myötä kohtalonsa ja paikkansa maailmassa. Suuri arvostelussa kulkeva ajatus oli myös ”väärä solidaarisuus”, jota kirjassa ilmenee. Tällä tarkoitetaan sitä, että päähenkilön Outin ystävä toimii väärin, kun

¹¹² Seppä 1982, 10.

¹¹³ Apu-lehden Books-palsta, arvostelija T.P.

¹¹⁴ Vuorinen 1982.

¹¹⁵ Jokinen 1982.

ei kerro Outin tilanteesta kenellekään luotettavalle aikuiselle, vaan pitää asian solidaarisesti, eli yhteisvastuullisesti vain heidän kahden tietona ja näin saattaa päähenkilön myös vaaraan. Tätä käyttäytymistapaa pidettiin siis vääränä ja haitallisena nuorille. Koska kirjaa kritisoitiin tästä, tukee se sitä ajatusta, että nuortenkirjan tulisi lisäksi kasvattaa lukijaansa. Siihen, että kirjassa esitetään erikoisempi, ei yhteiskunnan normien mukainen tarina, viittasi myös Jokisen kommentti. Jokisen mukaan Laine otti kriittisemmän kannan aborttivastaiseen yhteiskuntaan kirjoittamalla tarinan, joka poikkesi normaalista.¹¹⁶ Helsingin Sanomissa ja Etelä-Suomen Sanomissa eron luominen *Ykköstyttöön* ja sen ajan normien mukaisempaan tapaan ei kuitenkaan ollut niin suurta tai arvottavaa; kummankin kirjan päähenkilön erilaisista valinnoista tehdään maininta, mutta se ei vaikuttanut siihen, esitettiinkö teoksesta myönteinen vai kielteinen kuva kokonaisuudessaan.

Levolan *Kattohaukan* arvosteluita ei tehty kuin Avussa, mikä oli hieman erikoista otantani joukossa. Kaikista muista seitsemästä teoksesta jompikumpi sanomalehti oli tehnyt pidemmän arvostelun, mutta Levolan teoksesta ei tällaista laajempaa artikkelia laadittu ollenkaan. Avussa Levolan *Kattohaukan* sanottiin kuvaavan hyvin murrosikäisen tunteita ja ajatuksia ja sen puhekielinen esitystyyli teki siitä elävän.¹¹⁷ Painopiste oli hieman erilainen kuin Arvostelevassa kirjaluetelossa, jossa keskityttiin paljon huumebisnekseen ja siihen liittyviin eettisiin valintoihin. Näiden pääasiassa myönteisten kommenttien perusteella voidaan kuitenkin päätellä, että kirjasta yleisestikin pidettiin. Tätä puoltaa myös se, että kirja on palkittu aikanaan Kirjallisuuden Valtionpalkinnolla.¹¹⁸

Nojoson teos keräsi Etelä-Suomen Sanomissa Laila Sepältä samanlaisia kommentteja sen totuudenmukaisesta nuoruudenkuvaamisesta samoin kuin Arvostelevassa kirjaluetelossa. Aiheita pidettiin myös sellaisina, josta nuoret todellisuudessaakin keskustelisivat.¹¹⁹ Helsingin Sanomissa Vuorinen ei esittänyt asiaa aivan näiden tavoin, vaan mainitsi, että teoksen mukana oli helppo elää, koska: ”Nojoselle ominaisen hypähtelevän tyylin keskellä on välillä hieman vaikea tarpoa, mutta samalla hän tarjoaa lähes jokaisen lauseen ja tilanteen takaa uusia ja yllättäviä ajatuksia, jotka selittävät nuorten tekoja ja tunteita.¹²⁰” Tässä kuitenkin yhdyttiin ajatukseen tietynlaisesta

¹¹⁶ Jokinen 1982.

¹¹⁷ Lehtisalo 1982.

¹¹⁸ ks. esimerkiksi Helsingin Sanomat 7.6.1983.

¹¹⁹ Seppä 1983, 11.

¹²⁰ Vuorinen 1982.

realismista kuvauksen osalta. Edelleenkin sen suureen uskontopainotteisuuteen ei kuitenkaan kiinnitetty missään lehdessä suurta huomiota, mikä jo itsessään viestinä kertoo siitä, että uskonnon rooli tuon ajan suomalaisessa yhteiskunnassa oli vakiintuneempi kuin nykyään. Helsingin Sanomissa nostettiin teoksen yhteydessä esiin myös seksuaalisuuden kuvaus, kuten Haakanan teoksen *Kukka kumminkin* kohdalla. Nojosen teoksessa tätä kuitenkin kritisoi, sillä aiheen ei katsottu sopivan tuohon ympäristöön tai tuon ikäisille henkilöille.

Härkösen *Häräntappoase* keräsi Kaurasen Sonja O:n tavoin lehdistössä paljon paremmat arvostelut kuin mitä Arvostelevassa kirjaluetelossa siitä kirjoitettiin. *Häräntappoase* yhdistettiin Pekka Tarkan arvostelussa Helsingin Sanomissa niin tekstissä kuin otsikossakin *Sieppari Ruispellossa* -teoksen suomennokseen. Tämä Saarikosken suomennos Tarkan mukaan säväytti koulunuorisoa aikanaan etenkin kielellisten ominaisuuksien vuoksi, kuten Härkösen esikoisteoskin hänen mielestä omana aikanaan. Erityisesti teoksen kieltä Tarkka ylisti teoksessa ja piti sisältöä opettavaisena kehityskertomuksena, niin kuin yleensä nuortenkirjat olivatkin. Arvostelussa kerrottiin kirjasta myös näin: ”Keskeistä on ristiriita, joka liittyy roolin esittämiseen ja sen esittäjän todelliseen minuuteen.¹²¹” Tällä Tarkka pääsi siihen ajatukseen käsiksi, mitä pidän kaunokirjallisuuden mahdollisuutena menneiden aikojen elämäntyylin kuvauksessa. Käyttäytyminen ei aina tarkoita sitä, että ajatukset menisivät yksiin sen kanssa, sillä näiden kahden välillä voi olla suurikin ero, joka tulee esiin nimenomaan kaunokirjallisesta teoksesta. Myös Etelä-Suomen Sanomissa teos keräsi paljon kehuja Leenamajja Tuomiselta. Sen aitoudentuntua ja nuorten tuntemusten vilpitöntä kuvausta pidettiin suuressa arvossa, samalla kun esimerkiksi teoksen kieltä keuhuttiin.¹²² Kieleen kiinnitettiin paljon huomiota myös Helsingin Sanomissa. Näiden perusteella voidaan päätelläkin, että yksi sykehdyttävimmistä tekijöistä Härkösen esikoisteoksen kohdalla olikin juuri teoksessa käytetty kieli. Näiden arvosteluiden ero Arvostelevan kirjaluetelolon kantaan oli suuri.

Nämä kaksi teosta ovatkin herättäneet enemmän keskustelua niin aikanaan kuin säännöllisesti sen jälkeenkin mediassa. Rohkeasanainen ja naisen asemaa vavisuttanut teos herätti hyvin ristiriitaisia tunteita aikanaan, vastaanottajasta riippuen.¹²³ Ylen Elävän

¹²¹ Tarkka 1984.

¹²² Tuominen 1984, 11.

¹²³ Mäkeläinen, 2017.

Arkiston haastattelusta vuoden 1979 lopulla, eli teoksen työstövaiheessa, Kauranen kertoi teoksensa sanomasta niin, että hän tahtoi muuttaa asenteita, vaikka kirjoitti tekstiä myös itselleen. Hän kertoi haluavansa olla oman sukupolvensa ääni ja uskoi, että hänen ikäluokkansa toisi oman äänensä ja ajatuksensa esiin yhä vahvemmin tulevilla vuosikymmenellä.¹²⁴ Muihin teoksiin verrattuna valmiin teoksen ääni oli erilainen ja myös ajankohtaisempi nykyajan konteksteissa kuin kolme muuta teosta. Se, välittikö teos oikeasti sen ajan nuorten, vai vain tietyn tiedostavan ryhmän mielipiteen, on toinen ja hankalampi kysymys.

Paljon huomiota saanutta *Häräntappoasetta* on pidetty käänntekekeväänä kirjana suomalaisessa nuortenkirjallisuudessa. Kirja mahdollisti sen, että nuoruuden kasvukipuilla voi kuvata myös niin, että se on muidenkin kuin nuorten mielestä kaunokirjallisesti kiinnostavaa. Nuoret omivat kirjan nopeasti itselleen, vaikka se luokiteltiin aikuisten kertomakirjallisuudeksi. Tämä liukuma nuorten- ja aikuistenkirjallisuuden väliin hämmensi aikanaan. Kari Levola ja Uolevi Nojosta pidetään myös nuortenkirjallisuuden uudistajina. Jälkimmäinen tosin aloitti tämän jo 1960-luvulla päivittämällä nuortenkirjallisuuden päähenkilöä aikakauden vaatimaan suuntaan.¹²⁵ Nojosen aikaisempi rooli uudistaja varmastikin siis vaikutti siihen, miten tästä kyseisestä teoksesta puhuttiin julkisesti mediassa.

Lehtiaineisto pääasiallisesti tukee Arvostelevan kirjaluettelon kantaa, etenkin viiden teoksen osalta. Tämä myös vahvistaa sitä, että nämä olivat oikein toimivia nuortenkirjoja tuon ajan yhteiskunnassa. Kaksi poikkeusta kuitenkin pistävät silmään. Teokset, jotka ovat säilyneet pisimpään luettuina läpi vuosien, keräsivät jo tuolloin lehdistöltä laajempaa huomiota. *Häräntappoasetta* jopa ylistettiin, sillä sitä pidettiin niin ansiokkaana teoksena. *Sonja O. kävi täällä* keräsi hieman epäilevämpiä kommentteja, mutta kuitenkin muu lehdistö näki teoksen suuremmassa arvossa kuin Arvosteleva kirjaluetelo.

Koska vastaanoton tutkiminen tapahtuu pääasiassa aikuisten arvostelijoiden kautta, on hyvin vaikeaa saada tietoa nuorten itsensä suhtautumisesta teoksiin. Arvostelut antavat kuitenkin arvokkaan tiedon siitä, millaisia arvoja yhteiskunnan aikuisella väestöllä oli. Kirjojen kautta ilmeneekin, että monet nuoret ovat kipuilleet heidän omiensa ja

¹²⁴ Kauranen, 1979.

¹²⁵ Heikkilä-Halttunen 2013, 248 & 252 - 253.

vanhempien ihmisten näkökulmien eroavaisuudesta, joten voidaan olettaa, ettei vanhemman sukupolven näkemys asioihin ole aivan kuten nuorilla.

3. Nuorisolle asetetut sukupuoliroolit

3.1 Huoliteltu nainen viehättää

”Ne olivat kilttejä tyttöjä joista tuli kilttejä naisia. Ne eivät valehdelleet eivätkä varastaneet. Ne inhosivat liiallisia ruumiinponnistuksia ja tykkäsivät käsitöistä.”¹²⁶”

3.1.1 Kaksijakoinen naiseus

Kaunokirjallisuudessa naiseus esitettiin usein vahvasti kaksijakoisena, jossa nainen asettui janan jompaankumpaan päähän. Toki on mahdollista, että tämä on vain kaunokirjallinen tyylikeino, mutta se voi myös yleisemmin kieliä siitä ajatusmaailmasta, joka aikanaan vallitsi. Mustavalkoiseen ajatteluun viittaavia ajatuksia löytyi kaunokirjallisuuden lisäksi KISS-tutkimushankkeen tutkimustuloksista. Vuonna 1987 julkaistussa haastattelututkimuksessa aikalaisnuoret jaottelivat naiset kahteen ääripääluokkaan, burdiin ja bailaajiin. Ensimmäiset olivat kiinnostuneita kodinhoidosta, muodista ja meikeistä, jälkimmäiset juhlimisesta, alkoholista, tupakoinnista ja seurustelusta.¹²⁷ Nämä luonnehdinnat saattoivat olla kuitenkin paikallisia, eivätkä esiinny sellaisenaan alkuperäislähteissäni. Luokittelut kuitenkin ilmaisevat yleisellä tasolla sitä jaottelua, mikä myös kirjallisuudesta vahvasti ilmenee. Toiset tytöt olivat kiinnostuneempia yleisesti naisellisiksi määriteltävistä asioista, toiset taas ovat kiinnostuneita enemmän miehekkäistä aktiviteeteista, joiden ei nähty olevan hyvälle tytöille sopivaa.

Tämä kahtiajako voidaan tunnistaa esimerkiksi Kaurasen teoksessa kohdasta: ”Minä kun en koskaan oppinut ajattelemaan sitä asiaa niin päin että huorat haluaisivat vaihtaa osia kotirouvien kanssa vaan niin että kunnon tytöillä ja hyvillä naisilla oli yhteinen ahdistava salaisuus...¹²⁸” Vaikka Kaurasen käyttämä kieli on voimakasta ja kielellisenä tehokeinona on käytetty liioittelua, perusajatus on sama; toiset naiset miellettiin kodin hengettäriksi ja kunnollisiksi vaimoiksi, toisten kanssa pidettiin hauskaa ilman vastuuta.

Sonja oli likainen ja Sofia puhdas, hohtava kuin enkeli. Sonja juoksenteli vauhkosti sinne tänne, mutta Sofia käveli aina hillitysti. Sonja kaiveli aina itseään, mutta Sofia tiesi tarkkaan missä kädet oli pidettävä. Sonja murjotti usein ja Sofia oli oikea

¹²⁶ Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 183.

¹²⁷ Kontula; Meriläinen; Topo 1987, 15.

¹²⁸ Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 184.

päivänsäde. Sonjalla oli yltympäriinsä mustelmia ja naarmuja, mutta Sofia ei kaatunut eikä kolhinut itseään koskaan. Sonja ei uskaltanut puhua pihalla venäjää, mutta Sofia uskalsi. Sonja asui Sörkän koksipinon juurella ja Sofia Linnanmäen Maailmanpyörässä. Sonja ei tiennyt mitä Sonjasta tulee isona, mutta Sofia tiesi.¹²⁹

Lainaus on Kaurasen teoksesta ja kuvaa osuvasti sitä, millaisia sukupuoleensa liittyviä ominaisuuksia nuorelta naiselta odotettiin. Tässä päähenkilö kertoo vertailevalla tyyllillä kahdesta eri olemuksesta, jota hän näkee naiseuteen liitettävän. Hänen ristimänimensä on oikeasti Sofia, jolla myös hänen vanhempansa häntä kutsuvat. Sonja O. on taas hänestä kaveripiirissä käytettävä nimi, jollainen hän itse kokee olevansa: kapinallinen ja rajojenrikkoja. Sofia on jotain, jota hänen vanhempansa olettavat oman lapsensa olevan; Sofia on puhtoinen niin henkisessä kuin fyysisessäkin mielessä. Sonjassa taas näkyvät elämän kolhut ja hän on vanhempiensa oletuksen vastakohta. Vanhempien toiveet ovat sitä, mitä perinteisesti 1980-luvun alussakin vielä tytöiltä odotettiin. Sonja ja hänen tapansa toimia kielivät taas siitä uudesta ja tasa-arvoisemmasta naisesta, jonka aika oli tuolloin aluillaan.

Sukupuoliroolit ovat yksi tutkimukseni kannalta keskeinen teema, jonka ympärille myös monet muut teemat kietoutuvat ja palaavat. Sukupuolia ja sukupuolirooleja käsiteltäessä yksi suurista lähestymistavoista, joka kaikissa käsittelemissäni teoksissa näkyy, on sukupolvien väliset erot. Aikaisempien sukupolvien henkilöt odottivat nuorilta jotain, mihin nuoret eivät useimmiten pystyneetkään vastaamaan, eivätkä välttämättä edes halunneet vastata. Ristiriitaisuus nuorien ja vanhempien oletusten välillä onkin suuri, mikä kertoo omalla tavallaan nuoruuden kipuiluista ja oman identiteetin etsimisestä sekä myös nuoren irrottautumistyöstä omista vanhemmistaan.

Vaikka Sonja O. on kapinallinen naisten aseman parantaja ja aikaansa edellä ajatuksillaan ja toiminnallaan, voidaan hänenkin ajattelutavastaan välillä löytää perinteisempi käsitys naiseudesta. ”Monesti minä silti yritin varsinkin rakastelemisen jälkeen puhella kanssasi perimmäisiä, pehmittää ajatuksia ja luoda jotakin syvällisen ymmärryksen siltaa välillemme. -- sinä aloit äkkiä provosoivan äänekkäästi haukotella, tekaisit pari äreää pierua ja vetäisit lopulta tylyllä äkkinykäisyllä kyrpäsi pois minusta.¹³⁰” Lainaus kertoo paljon siitä, miten nainen nähdään tunteellisempana sukupuolena, joka halusi löytää

¹²⁹ Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 43–44.

¹³⁰ Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 76.

esimerkiksi seksuaalisesta aktista jonkin syvemmän puolen. Vaikka Sonja O. esiintyy ajatuksineen rajoja rikkovana, myös hän kaipaa syvempää yhteyttä kumppaniinsa. Lainaus kertoo lisäksi siitä, kuinka päinvastaisesti miehet koettiin vastaavassa tilanteessa välinpitämättöminä osapuolina.

Kiltteys ja luonteen ”puhtaus” olivat myös piirteitä, joita naisessa arvostettiin. Kauranen esittää näihin oletuksiin liittyen ajatuksen: ”Istua nyt tunti aloillaan ja kuuliaisena kuin koulutyttö ...¹³¹” Lainauksen taustalla piilee ajatus siitä, että koulua käyvät tytöt olivat poikkeuksetta nuhteettomia ja hyvin käyttäytyviä, mitä arvostettiin naisessa. Samaa linjaa jatkaa seuraava kohta: ”Mutta koskaan kukaan ei möyhinyt noita kaikkia piirteitä sekaisin, vastakohdittain, olettanut minussa tai naisissa ylipäättäänsäkään repiviä raatelevia ristiriitoja. Miehet pitivät puhtaista lakanoista ja puhtaista naistyypeistä.¹³²” Sonja O. toteaa, että naisen tulisi olla jompaakumpaa ääripäätä, sillä ”jotain siltä väliltä” hämmäntäisi miehiä liikaa. Kuten jo aikaisemmista esimerkeistä on tullut ilmi, miehiä miellytti yleisesti enemmän kiltti ääripää. Voidaankin todeta, että myös kirjallisuudessa naiseutta määriteltiin ja luotiin hyvin pitkälti mieskäsityksen kautta.

3.1.2 Ulkonäön keskeinen merkitys

Naisen ulkonäkö nousee keskeiseen rooliin monessa naispääosan sisältävässä kirjassa. Keskustelua käydään etenkin meikkaamiseen liittyvien kommenttien kautta. Kaikista asiaa käsittelevistä teoksista on luettavissa samanlainen oletus: miehet tahtoivat huolitellun naisen ja naiset panostivat ulkonäköönsä miellyttääkseen miehiä. ”Kirjoitan vessanseiniin ja ihan mihin vaan seiniin yhtä ja samaa lausetta: Naiselle kauneus on tärkeämpää kuin älykkyys, koska miehen on helpompaa katsella kuin ajatella.¹³³” Näin ajattelee Sonja O. Kaurasen teoksessa, kritisoiden samalla myös miesten äyllisiä lahjoja. Samaa teemaa käsittelee Härkönen: ”Yleensä jätkillä on vielä sellanen tuuri et jos jenny näyttää hyvältä niin sit se on tyhmä ku vinkkeli ja jos sillä on vähänki aivoja niin se muistuttaa latopirua.¹³⁴”

Naisten ominaisuuksista kauneus ja älykkyys määriteltiin tärkeysjärjestykseen miehen kautta. Ne näyttäytyivät kirjallisuudessa piirteinä, jotka eivät voineet olla yhtä aikaa samassa henkilössä. Jos nainen oli kaunis, ei hän voinut olla älykäs, sekä toisinpäin.

¹³¹ Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 158.

¹³² Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 284.

¹³³ Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 154.

¹³⁴ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 115.

Kauranen esittää asian niin, että miehet kokisivat kauneuden tärkeämmäksi, Härkönen ei taas omassa teoksessaan arvota kumpaakaan paremmaksi.

Haakana esittää hieman erilaisen ajatuksen naisen ulkonäköön ja etenkin meikkaamiseen liittyen. Ulkonäöllä nainen pystyi helposti ilmaisemaan muille olevansa erilainen kuin muut, kuten päähenkilö Haakanan teoksessa *Kukka kumminkin*. Suvi meikkaa kirjassa vahvasti, jonka Haakana esittää johtuvan hänen vaikeasta elämänvaiheestaan. Suv:n meikkaus nostetaan usein puheeksi kirjassa eri henkilöiden kautta. Tässä tapauksessa meikkaukseen kuitenkin liitettiin paljon kielteisiä tunteita, jotka näkyvät esimerkiksi Suv:n ajattellessa: ”Mie tajusin äkkiä että olin ilman meikkejä, puhdas ja kliini kuin vastasyntynyt vauva, itseni näköinen, niinhän Sussu oli sanonut.¹³⁵” Kielteinen suhtautuminen meikkaamiseen näkyy siitä, että Suvi tajusi ettei tarvitsisi meikkejä ja ”parani” nuoruuden kapinavaiheestaan. Tämä on Haakanan kyseisen teoksen kasvukertomus; nuori voi murrosikäisenä kokeilla kaikenlaisia rooleja ja tyylejä, mutta kun hän kasvaa aikuiseksi, tulee hänen palata siihen naisen normiin, mikä ei esittänyt vahvaa ja erikoisempaa meikkaustyyliä hyvällä.

3.1.3 Miehisyydelle alistuva naiseus

Ulkonäön lisäksi kirjoissa on löydettävissä oletus siitä, että miesten tuli olla naisia vahvempia niin henkisesti kuin sosiaalisestikin:

Ja me olimme varmat siitä, ettei miehen unelma ainakaan ollut naispuolinen taiteilija. Tai ei ainakaan kirjailija. Eikä maalari. Eikä näyttelijäkään. Eikä mikään ailahtelija. Ei myrskyisä mielikuvitusihminen. Ei nerotar, herra paratkoon. Sehän voisi olla vaikka kuinka omituinen ja neuroottinen ja sillä ei olisi ajantajua ja se voisi olla ärsyttävän tarkkanäköinen ja siitä voisi tulla vaikka etusivujen julkkis jolloin miespolo tuntisi itsensä siinä vierustalla vain joksikin tarpeettomaksi hiippanaksi...¹³⁶

Tekevä, osaava ja itsetietoinen nainen ei tässä näyttäydy henkilönä, josta mies voisi pitää. Kaurasen ajatus alkaa taiteellista työtä tekevästä naisesta. On mahdollista, että tämä oli koettu naiselle liian itsenäiseksi tavaksi työskennellä tai sitten taiteilijoiden maine oli sellainen, jota eivät ulkopuoliset katsoneet hyvällä. Jos nainen olisi päässyt parempaan asemaan työelämässä kuin miehensä, olisi mies voinut tuntea olonsa epämiellyttäväksi.

¹³⁵ Haakana: *Kukka kumminkin* 1982, 154.

¹³⁶ Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 196.

Mahdollisesti toisen maailmansodan jälkeinen kotiäitiys naisihanteena oli vieläkin vahva, vaikka naisten työllistyminen lisääntyi huomattavasti hyvinvointivaltion kehittymisen yhteydessä.¹³⁷

Uolevi Nojonen myös otti kantaa yhteiskunnan epätasa-arvoisuuteen pohtimalla sitä, mitä naiset minäkin aikana ovat saaneet tehdä: ”Nainen ei voi lukea papiksi, huomasi Takku huokaavansa. –Tai meillä ei vihitä naista papiksi, oikaisi Mäntynen. –Yleensä asia luetaan Paavalin syyksi ja olen kyllä osittain samaa mieltä. On kuitenkin väärä käsitys, ettei kirkko voi muuttua. Oltiinhan aikaisemmin sitä mieltä, että nainen ei voi juosta maratonia. Nyt voi. Aika ei vain ole naispappeudelle kypsä.¹³⁸” Lainaus ottaa melko suorasti kantaa siihen, että naisen asema yhteiskunnassa ei ole tasa-arvoinen kaikilla elämän aloilla. Lainaukseen liitetään myös huomautus aikaisemmista kehitysaskeleista ja varovainen vihjaus siihen, että asiat tulisivat vielä jatkossakin muuttumaan. Tämä kohta olikin ainoa kirjoista löytyvä kritiikki huomautus suoraan yhteiskunnallisiin rakenteisiin, kun muissa epätasa-arvoa käsittelevissä kohdissa puhutaan vain mentaalisisistä tekijöistä.

Härkösen *Häräntappoaseessa* sanotaan seuraavasti: ”Vuokko ja Kerttu ei tietenkään viittineet osallistua. Ämmät ei takuulla tee mitään ellei oo pakko.¹³⁹” Lainaus edustaa hieman erilaista näkemystä naisen passiivisempaan rooliin. Lainauksessa Alpo pitää tyttökavereitaan jollain tavalla jopa laiskoina, koska he eivät tee niin paljon kuin miehet. Ajatuksen tausta on kuitenkin mahdollisesti nuoren ihmettelyä tai kannanotto sukupuolinormeja vastaan. Kun nuori Alpo pohtii asiaa, saattaa sanoman taustalla olla ajatuksena se, että miksi naiset eivät tekisi jotain, vaikka pystyisivät. Tämän takia se lasketaan laiskuuden piikkiin. Voi myös olla, että jotkut naiset hyväksyivät asemansa passiivisena toimijana ja odottivat miehiltä aktiivista tekemistä, sillä näin oli asiat aikaisemminkin olleet. Lainaus voidaan lukea nuoren kirjailijan kritiikkinä miesten aktiivisemmasta roolista yhteiskunnassa.

¹³⁷ Kettunen; Kuhnle; Ren 2014, 17. Ks. myös tutkimuksen luku 4.3.2.

¹³⁸ Nojonen: *Takku ja telta ykkönen* 1982, 23.

¹³⁹ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 144.

3.2 Mies määrittää tahdin

”Jos mä en olisi ollut poika mun elämästä ei olisi koskaan tullut samanlaista. Tyttönä mä siinäkin tilanteessa olisin takuulla kiertänyt liikenneympyrän toiselta puolelta ja säästynyt monelta harmilta.”¹⁴⁰”

3.2.1 Maskuliininen yhteiskunta

Myös miehisyyttä ja miehille asetettuja sukupuolirooleja esiintyy 1980-luvun alun kaunokirjallisuudessa runsaasti. Tämän näkökulman tarkasteleminen miesnäkökulmasta kuvattuna on alkuperäisaineistoni kannalta hieman hankalampaa, sillä vain kahdesta tarkastelemastani teoksesta kuullaan miehen ääni päähenkilön kautta. Toisessa näistä kirjoista on naiskirjoittaja, jonka teoksessa on miespäähenkilö. Maskuliinisuuden ja miesten normien tarkastelu tapahtuu pääasiassa epäsuorasti. Miehiä ja miehekkyyttä on kuitenkin käsitelty niin ikään naisten näkökulmasta, mutta kuva ei kuitenkaan ole samanlainen kuin miehen kirjoittamana. Näissä kuvauksissa mies ja maskuliinisuus nousevat objekteiksi. Epäsuoria kuvauksia miehistä ei kuitenkaan voi jättää huomiotta, sillä näistä kuvauksista koostuu suurin osa miehisyyttä käsittelevistä kohdista. Tämä ei kuitenkaan ole ongelma, sillä myös se, mitä naiset ajattelivat miehistä kertovat aikansa yhteiskunnasta oleellisia piirteitä.

Aikakausi, vaikka murroksen keskellä olikin, oli kaunokirjallisuuden mukaan vielä miehiä suosiva. Jo edellisessä alaluvussa saatiin selville se, että yleisesti ottaen naisten monet valinnat tehtiin miesten miellyttämisen vuoksi: ”Mies. Miehen avulla. Miehen kautta. Tie totuus ja elämä.”¹⁴¹ Näin toteaa Sonja O. miesten roolista naisten elämässä. Teoksessa mies nähtiin yleisesti osaavampana ja järkevämpänä yksilönä yhteiskunnassa: ”Kaikki psykiatrithan täällä on miehiä ja niillä on miesten elämä ja miesten maailmankuva, miesten ongelmat.”¹⁴² Miehen maailma esitetään tässä erillisenä siitä todellisuudesta, jossa ajan naiset elivät. Miehet tekivät tietynlaisia töitä, katsoivat maailmaa omalla tavallaan ja kokivat omia ongelmiaan. Mies ja nainen nähtiin vahvasti erillisinä henkilöinä, joiden välistä eroa korostettiin. Tyyli on hieman samansuuntainen kuin mustavalkoisen kuvan esittäminen naiseudesta tai miehekkyydestä. Nyt jaottelua tehdään vain sukupuolten välillä, jossa nainen asetetaan toiseen päähän ja mies toiseen.

¹⁴⁰ Levola: *Kattohaukka* 1982, 8.

¹⁴¹ Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 274.

¹⁴² Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 191.

3.2.2 Oletus osaavasta ja aktiivisesta miehestä

Viisaus ja osaaminen liitetään kaunokirjallisuudessa miehisyyteen. Näitä piirteitä parantavaa koulutusta sen sijaan ei: ”Mie en keksinyt muuta, valitsin lukion. Moni muukin teki niin. Pojat harvemmin. Ne inhosivat lukemista ja kirjoja. Ne valitsivat melko umpimähkään jonkun ammattikoululinjan.¹⁴³” Tämä on Anitran ajatus Haakanan teoksessa, jossa miehet koetaan passiivisimmiksi koulunkäynnissä. Esitetyssä koulutusnäkökulmassa on varmasti paikallisia ja sosioekonomisia eroja, sillä kyseisen kirjan tapahtumapaikkana on pikkukylä Lapissa, jossa tilanne miesten koulunkäynnin suhteen on poikkeava esimerkiksi suurkaupunkeihin verrattuna. Koulutuksen vähempi arvostaminen ei korreloi sen ajatuksen kanssa, että mies olisi kyvykkäämpi sukupuoli. Voidaankin siis nähdä, että miehisen osaavuuden oletettiin olevan jopa synnynnäistä ja ikään kuin valmis ominaisuus miehessä. Tämä on merkittävä normi nuorelle miehelle.

Koulunkäyntiin kantaa ottaa omasta näkökulmastaan myös *Häräntappoaseen* Alpo: ”Ekan jälkkärin mä sain kyllä vasta tokalla. Meillä oli läksynä joku saatanan Pessi ja Illusia -satu. Mä en ollu avannukkaan kirjaa, vaikka mä oon aina lukenu paljon niin sillon ku pitää koulua varten tehdä jotain niin mä en jaksu. Siihen tulee pakon maku.¹⁴⁴” Koska Alpoa ei esitetä kirjassa erityisen kilttinä henkilönä, ei myöskään koulunkäynti ole luonnollisesti hänen mieleensä. Hän kapinoi sääntöjä vastaan, eikä siksi pidä koulunkäynnistä. Hän ei ole kuitenkaan täysin oppineisuutta vastaan, sillä kun kukaan ei pakota, hän tykkää lukea. Koulussa sen pakonomaisuus aiheutti kuitenkin vastareaktion. Tämä vahvistaa käsitystä siitä, että mies oli aktiivinen toimija, jonka tahdon mukaan toimittiin.

Sukupuolten väliseen voimasuhteeseen liittyvät myös toimintatavat ja kanssakäyminen toisen sukupuolen kanssa. Kansanterveystieteen laitoksen tutkimuksesta ilmeni, että kaikki siihen osallistuneet tytöt olivat sitä mieltä, että suhteessa aloitteen tekeminen kuuluu miespuoliselle henkilölle. Tästäkin on tosin löydettävissä poikkeus, mikä ei ole kovin yllättävää ottaen huomioon aikakauden tasa-arvoistuvan kulttuurin. Monet tytöt olivatkin sitä mieltä, että on rohkea teko tytöltä tehdä aloite.¹⁴⁵ Tämä kielii uudistuksellisesta ajattelusta. Kaunokirjallisuudessa Sonja O. omalla kärkkäällä tavallaan ilmaisee miesten aktiivisuutta vaativaa kulttuuria näin: ”Naiset aina kuvittelevat, että kun

¹⁴³ Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 35.

¹⁴⁴ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 19.

¹⁴⁵ Kontula; Meriläinen; Topo 1987, 18 & 28.

kaikki menee päin helvettiä tulee ennen pitkää simsalabim joku mies joka puhdistaa heidät kaikesta menneen kuonasta, kaikesta pettymyksen tunkasta.¹⁴⁶ Tästäkin voidaan nähdä, että mies on kuvattu ja koettu aktiivisena osapuolena pariutumisen; mies tuli ja valloitti naisen ja tämän tehtyään hän pelasti naisen yksinäisyydeltä. Naisen mielipidettä ei tällä matkalla liiemmin kyselty.

Levolan *Kattohaukan* Harria tavoittelee normeja rikkovan innokkaasti eräs tyttö, Sirkku. Harri ei ole tälle koskaan antanut myönteistä huomiota, mutta rohkeasti toimiva Sirkku jaksaa silti yrittää, mikä on ajan naiskuvasta poikkeavaa. Kerran Harri toteaa omasta suhtautumisestaan naista kohtaan: ”Olinhan mä Sirkulle hyväkin ollut. Kerran. Myöhään, kun mä tulin kotiin, se oli seissyt rapussa ja itkenyt. Kaikki sen asiat oli männyssä. Omasta mielestäni mä olen hyvä ihminen ja tahdon hyvää ihan kaikille. Niin mä kuuntelin Sirkkuakin ja pidin sitä hyvänä, kun sitä palelsi.¹⁴⁷ Tässä näkyy tietynlainen miehen ”pelastajarooli”. Harri puhuu itsestään hyvänä ihmisenä, sekä edellä esitetyn teon takia eli siksi että oli ollut mukava tytölle, josta ei pitänyt. Lainauksesta välittyy ajatus, että jos mies suostui naisen tahtoon, se esitettiin hyvänä tekona, ei normaalina käyttäytymisenä.

Miehen aktiivisuuteen sukupuolten välillä viittaa myös seuraava: ”Mä oon lukenu että nainen herättää miehessä joko metsästäjän tai suojelijan.¹⁴⁸ Tässä Kaurasen kirjan kohdassa puhutaan siitä, millaisia rooleja miehellä on naisen elämässä. Mies voi olla joko ”metsästäjä”, joka saalistaa naisen itselleen tai ”suojaaja”, joka pelastaa naisen kurjuudelta. Jälleen naisen passiivinen rooli miehen toiminnan kohteena korostuu, kuten Kaurasen kirjassa aikaisemminkin. Kaurasen tyyli ilmaista asiat on kuitenkin omalaatuinen ja mahdollisesti ironinen. Tämä saattoi mahdollisesti olla sekä tyylikeino että tapa puuttua epäkohtiin. Silti kerronnan takaa on luettavissa edellä esitetty aktiivisuuden oletus.

Kaurasen teoksessa esiintyy myös mies, jota Sonja O. kuvaa ominaisuuksiltaan poikkeukselliseksi: ”Pirkka oli siitä harvinainen mies että edes yritti kuunnella naisen hätää ja huolta ainakin viisi minuuttia ennen kuin juttasi oman miehisen kompleksisuutensa peliin.¹⁴⁹ Tavallisesta poikkeavasta kerrottaessa voidaan lukea myös se, mikä oli päinvastoin tavallista. Tässä tapauksessa Kauranen esittää, että miehet eivät

¹⁴⁶ Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 71.

¹⁴⁷ Levola: *Kattohaukka* 1982, 52.

¹⁴⁸ Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 77.

¹⁴⁹ Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 137.

tavallisesti kuunnelleet naisia, vaan he puhuivat suuren osan ajasta vain itsestään. Näyttää siis siltä, että mies oli aktiivinen myös verbaalisesti, kun nainen myös tässä jättäytyi miehen rinnalla usein passiiviseen rooliin.

3.2.3 Saako mies olla herkkä?

Kuten naiseuskin, myös miehisydestä esitettiin kaunokirjallisuudessa vahvan kahtiajakautunut kuva. Tähän viittaa myös Kansanterveystieteen laitoksen tutkimus.¹⁵⁰ Pojat jaettiin kahteen ääripäähän: kiltteihin ja tuhmiin. Nuorten haastatteluiden mukaan oltaessa kontaktissa toisen sukupuolen kanssa kiltit olivat yleensä liikkeellä kaveripohjalla ja tuhmat halusivat hyötyä naisista seksuaalisesti.¹⁵¹ Alkuperäisaineistoni kaksi miespäähenkilöä edustavat näitä kahta ääripäätä. *Kattohaukan* Harri kuvaa itseään kiltiksi ja *Häräntappoaseen* Alpo luokittelee itsensä ennemmin ”kovikseksi”. Tämä kahtiajako perustuu samankaltaisiin jaotteluihin kuin naisten tapauksessa. *Kattohaukan* Harri asuu veljiensä kanssa kolmestaan ja on perheestä se, joka huolehtii siisteydestä. Tästä voidaan lukea kiltteyteen kuuluvan kodinhoidollinen puoli, joka myös naisilla viittasi kilttiin luonteeseen. Toisaalta hän kuvaa itsensä lisäksi veljiään hyväksi pojiksi: ”Harjoituksista ne menee kaljalle ja purukumille. Ei ne koskaan haise kaljalle kun ne tulee kotiin. Ne on hyviä poikia.¹⁵²” Tässä esitetään erilainen näkökulma kiltteyteen, joka liittyy alkoholin käyttöön. *Häräntappoaseen* Alpossa epäkiltteydestä kertoo muun muassa hänen kapinoiva luonteensa ja päihteiden käyttö, jota hän erityisesti korostaa.

Myös Sonja O. tekee tämän edellä mainitun jaottelun: ”Yllätyksekseni huomasin itsestäni että sukoilematta jaoin miehet mielessäni madonniin ja huoriin; toisen kanssa jaetaan Lipton-teepussi ja toisen kanssa intohimo.¹⁵³” Vaikka hän kokee olevansa aikaansa edellä tasa-arvokeskustelussa, myös hän tunnustaa tämän jaottelun. Tämä on vielä enemmän yhtyvempi jaottelu naisten vastaavaan ja kansanterveystieteen laitoksen tutkimuksen kanssa, sillä tässä esiintyy myös seksuaalinen näkökulma kiltteyden määrittäjänä. Nuorten mukaan ihannepojan ominaisuuksiin kuului tietynlainen pidättäytyväisyys, sillä tytöt halusivat, ettei poika olisi heti kiirehtimässä sänkyyn. Naiset eivät siis katsoneet miehen suurta seksuaalista aktiivisuutta kauhean hyvällä, kuten eivät niin ikään miehet naisten.¹⁵⁴ Rungas päihteidenkäyttö ja seksuaalinen aktiivisuus näyttäytyivät

¹⁵⁰ Kontula; Meriläinen; Topo 1987.

¹⁵¹ Kontula; Meriläinen; Topo 1987, 20.

¹⁵² Levola: *Kattohaukka* 1982, 16.

¹⁵³ Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 175.

¹⁵⁴ Hukkila; Kontula; Tirkkonen 1989, 46 & 129.

kaunokirjallisuudessa siis niinä tekijöinä, jotka määrittivät sen, kumpaan ääripäähän mies kuului. Tekijöitä oli varmasti vielä muitakin, mutta niitä ei kaunokirjallisuudessa esitetty.

Herkkyteen usein liitetään lisäksi paikoittain pelkääminen. Härkösen kirjassa asiasta puhutaan kahdesti miesnäkökulmasta: ”Mä pelkään jumiin jäämistä, mä sanoin. –Mä en pelkää mitään, Taala sano.¹⁵⁵” Esimerkissä kaksi nuorta miestä juttelevat pelkäämisestä. Toinen, henkilö, jonka tunteisiin kirjassa ei tarkemmin päästä käsiksi ei myönnä pelkäävänsä mitään. Päähenkilö Alpo taas kertoo pelkäävänsä ”jumiin jäämistä” ja jatkaakin ajatusta vielä jälkeempään ajatuksissaan seuraavasti: ”Pelkääminen jumalavita. Mä en uskalla pelätä, en uskalla. Jumiin jääminen ja turtuminen, ne ne on.¹⁵⁶” Sen lisäksi, että tässä lainauksessa leikitellään ajatuksella uskaltamisesta ja pelkäämisestä, se sisältää myös piilotetun ajatuksen. Kunnan miehen ei sopinut pelätä mitään, sillä kuten jo aikaisemmin esitetyssä lainauksessa, mies on ”suojelija”. Miehen tuli siis olla rohkea, sillä toisen sukupuolen täytyi, eikä rohkeus sopinut tunteikkaille naisille.

3.3 Tasa-arvoistuva yhteiskunta?

”Kaikesta huolimatta Sisko sai minut uskomaan että me elämme ihmiskunnan historiassa taas kerran vaihetta jolloin jokin uusi ihmismieli on hitaasti muovautumassa. Ja varsinkin aivan uusi naismieli.¹⁵⁷”

Suomessa 1960-luvulta alkaen alettiin kiinnittää yhä enemmän huomiota tasa-arvoon lainsäädännössä ja politiikassa. Aatteellisen puolen lisäksi myös näillä osa-alueilla koettiin muutoksia suomalaisessa yhteiskunnassa.¹⁵⁸ Aatteellinen muutos ei kuitenkaan koskaan tapahdu samaan tahtiin kuin poliittiset päätökset ja niiden voimaantuminen, vaan se vie enemmän aikaa. Myös tasa-arvossa uudenlaisten ajatusten hyväksyminen vei aikaa. Tästä murrosvaiheesta löytyy piirteitä ja jakautuneita käsityksiä monessa kaunokirjallisessa teoksessa. Kuten Kai Häggman kaunokirjallisuutta käsittelevässä artikkelissaan totesi, kaunokirjallisuus on oiva ”henkisen maiseman” kuvaaja.¹⁵⁹ Tutkimuksen lähteeksi valikoituneessa nuorten kaunokirjallisuudessa esitetään ajatuksia sukupuolten välisestä tasa-arvosta. Kuvaus ylettyy sekä sen hetkisiin että tuleviin

¹⁵⁵ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 40.

¹⁵⁶ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 41.

¹⁵⁷ Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 194.

¹⁵⁸ Pylkkänen 2012, 64–66.

¹⁵⁹ Häggman 2001, 19.

mentaliteetteihin. Tasa-arvo, varsinkin sukupuolten välinen, on aiheena sellainen, että sitä voi käsitellä monen muunkin teeman yhteydessä, kuten esimerkiksi seksuaalisuutta tai perhe-elämää tarkastellessa. Tästä syystä murroskauteen viittaavia esimerkkejä löytyy tämän alaluvun lisäksi myös pitkin muita tutkimuksessa käsiteltäviä teemoja.

Etenkin Anja Kauranen käsittelee asiaa paljon teoksessaan *Sonja O. kävi täällä*. Koska Kaurasen teosta on kuvailtu uudistuksellisesti, on se antoisa etenkin naisten roolia suomalaisessa 1980-luvun yhteiskunnassa pohdittaessa. Teoksesta, jossa käsitellään maskuliinisen yhteiskunnan ongelmia ja nostetaan naista tulevaisuuden rooliin, voidaan löytää monia epäkohtia menneestä, joihin halutaan puuttua. Naisten voimaantuminen ja naisellisen itsetunnon nosto ovatkin teoksessa elementtejä, joita muista teoksista ei löydy. Voidaan siis pohtia, onko kirjoittajan iällä ja samalla hänen nuoruudenkokemuksillaan näinkin suuri merkitys siinä, millaisia asenteita kirjoissa esiintyy. Vaikka ikä on merkittävä tekijä, ei se silti selitä kaikkea, sillä ihmiset ovat myös itsenäisiä ajattelijoita. Kaurasen kirjan henki, ajatus tekstin taustalla ilmenee hyvin seuraavasta lainauksesta: ”Tyttömäinen sulo. Neitomainen herkkyys. Hauras naisellisuus. Raaputa pintaa: siellä syvällä alla jossain on nujerrettu voimainen.¹⁶⁰” Tällaista voimaiseuteen viittaavaa ajatusta muissa kirjoissa ei esiinny. Kaurasen teos esittää miehen kuitenkin melko yksipuolisesti. Vaikka Kaurasen näkemys maskuliinisuudesta ei ole ainoa ajan käsitys, käsitellen Kaurasta tutkimuksessani enemmänkin tasa-arvoistuvan maailman esitaistelijana ja sorretumman sukupuolen puolestapuhujana. Nämä kuvaavat jo yleisemmällä tasolla niitä ajatuksellisia kaavoja, joita 1980-luvulla sukupuoliin liitettiin.

Kauranen ajoi romaanillaan aatetta eteenpäin:

... me Siskon kanssa puhuimme naisen uudesta dialektisestä persoonallisuudenkuvasta ja uudesta seksuaaliteetista vailla äärtä ja rajaa. Me mietimme miten yhdistää pizza ja helmiäishuulipuna, miten saada mies ottamaan kolmen lapsen äiti mukaan live show’hun seksiklubille tai miten saada miehet ylipäänsä ymmärtämään että jokaisessa naisessa on valtavasti ituja vaikka mihin ja että ne idut tarvitsevat viritystä.¹⁶¹

Vaikka lainauksessa puhutaan siitä, kuinka miehet voisivat ymmärtää naisen uuden roolin, herätteli lainaus mahdollisesti uudenlaisia kannustavia ajatuksia myös

¹⁶⁰ Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 284.

¹⁶¹ Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 195.

aikalaisnaisissa. Koko kirjasta, mutta erityisesti kyseisestä kohdasta huomaa sen, kuinka tärkeä teema sukupuolten välinen tasa-arvo oli hänelle ja jota hän kuvasi *Sonja O. kävi täällä* -teoksen kautta. Kaurasen mukaan miesten tuli ymmärtää naisen uusi rooli. Kirja ei kuitenkaan aikanaan herättänyt arvostelijoiden keskuudessa suurta suosiota, mikä kieli siitä, ettei ajan aatteellinen ympäristö ollut valmis ottamaan tällaisia ajatuksia vastaan.¹⁶²

Kaurasen lisäksi myös Sinikka Laine otti kantaa samaan aiheeseen: ”Oota vaan, Laura tuhahti. –Viimeistään parin vuoden päästä se on etunenässä uikuttamassa tasa-arvoa ja mikset sä Ilmari ikinä tiskaa ja aina sä vaan meet ja mä saan istua himassa. Se on just sitä tyyppiä.¹⁶³” Suhtautumistapa on erilainen. Teoksen puhuja ei esitä tasa-arvoa kannattavaa naista hyvässä valossa. Tämä lienee ollut yleisempi suhtautumistapa feministiseen ajatteluun. Kauranen ajatuksillaan edustaa sanomallaan vähemmistöä ja siksi lukeutuu myös aikakautensa murrosvaiheen tabuja rikkovaksi kirjailijaksi. Muiden kirjojen suhtautumistapa on vanhanaikaisempi. Kauranen oli ajatustensa kanssa kuitenkin edelläkävijä.

Koska samankaltaiset sukupuolten väliseen tasa-arvoon liittyvät ongelmat mietityttävät ihmisiä vielä nykyään, voidaan Kaurasen kirjan nähdä olevan lähdekirjallisuudestani parhaiten aikaa kestänyt teos. Siinä runsaasti käsiteltävä sukupuolten välinen tasa-arvo, feministisyys ja maskuliinisen maailman ongelmat ovat ajankohtaisia yhä, minkä vuoksi kirja näyttäytyy myös nykypäivän lukijalle ajankohtaisena. Kirjassa kuvataan muutosta seuraavasti: ”Kaikesta huolimatta Sisko sai minut uskomaan että me elämme ihmiskunnan historiassa taas kerran vaihetta jolloin jokin uusi ihmismieli on hitaasti muovautumassa. Ja varsinkin aivan uusi naismieli.¹⁶⁴” Termi ”hitaasti” on oleellinen lainauksessa. Kauranen tiedosti asian vaativan aikaa. Kirjan teema ja siihen suhtautuminen kertoo paljon ajastaan. Vaikka Kauranen itse toisti, että 1980-luvun alussa naiset elivät murroksen aikaa, oli hän melko yksin asian kanssa. Etenkin vanhempi väestö taisteli perinteisempien arvojen puolesta. Nuorten mielipiteissä tämä perinteisten arvojen murros alkoi kuitenkin näkyä jo tuolloin.

¹⁶² Vastaanotosta tarkemmin luvussa 2.

¹⁶³ Laine: *Ohari* 1982, 72.

¹⁶⁴ Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 194.

4. Nuorison elämänpiiri

4.1 Käsitys 1980-luvun alun nuorisosta

”Tämäkö on se sinun sukupolves suuri kysymys, mitä sanoo sydämen ääni, voi helvetti kuule.¹⁶⁵”

4.1.1 Nuorison näkemys itsestään ja asemastaan

1980-luvun alun nuortenkirjoista voidaan huomata, että nuoret tunnistetaan omaksi ryhmäkseen ja heidät erotetaan omana ikäryhmänään sekä lapsista että aikuisista. Nuorten omat näkemykset sekä vanhempien henkilöiden mielipiteet nuorisosta osana yhteiskuntaa vaihtelevat kuitenkin kirjoissa suuresti toisistaan. Edellä löytyvästä lainauksesta Anja Kaurasen teoksen hahmo Sisko puhuu päähenkilölle Sonjalle. Voidaan huomata, että 1980-luvun nuorisoa pidettiin omana yksilöllisenä ryhmänään, jolla oli omia sukupolvikokemuksiaan. Nuorten oma käsitys vaihtelee vanhemman kansan käsityksestä. Teoksessa Sisko halveksuu sitä, että Sonjan sukupolvi keskittyy aikaisempia sukupolvia enemmän siihen, mikä on oman ”sydämen ääni”. Tällä tarkoitetaan todennäköisesti sitä, että yksilöllinen ajattelutapa, omaan elämään panostaminen ja yksilön onnellisuus oli moudissa nuorison aatteellisessa maailmassa. Vaikka Sisko lukeutuu enemmänkin Sonjan ikäiseksi, hänen mielipiteensä edustavat kuitenkin aikaisempien sukupolven ajatuksia.

Suomessa elettiin 1980-luvulla rakennemuutoksen aikaa. Nuorison käsitys itsestään ja vanhempien käsitys nuorisosta juontaa juurensa tähän muutokseen, jonka myötä elämäntyyli muutti muutamassa vuosikymmenessä muotoaan paljon. 1960-luvulta alkaen agraarisesta valtiosta alettiin rakentaa hyvinvointiyhteiskuntaa. Suuret muutokset elinkeino- ja kulutusrakenteessa vaikuttivat talouden lisäksi myös kulttuuriin. Lisääntynyt vapaa-aika, teknologinen kehitys, kulutuksen kasvaminen ja yksilöllistyminen olivat piirteitä, jotka muuttivat elämäntapoja suuresti.¹⁶⁶ Etenkin nuoriso omaksui uuden yhteiskunnallisen järjestyksen ja tavan elää.¹⁶⁷ Aikaisemmat sukupolvet eivät kaunokirjallisuuden mukaan näyttäytyneet niin vastaanottavaisilta ja mukautuvaisilta. Tämä ero aiheutti sen, että nuorison oma kuva itsestään ja

¹⁶⁵ Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 189.

¹⁶⁶ Ojala; Fellman; Hannikainen; Laine 2019, 11. Autio 2019, 207

¹⁶⁷ Ks. mm. Kaarninen 2010, 182.

tulevaisuudestaan näytti hyvin erilaiselta, miltä heidän vanhempiansa ja isovanhempiensa nuoruudessa.

Härkösen teoksessa puolustetaan 1980-luvun nuoruuden kokemusta ja tulevaisuutta: ”Mitä sitte vaikka meillä oiski vääristynyt kuva elämästä, kunhan me vaan pärjätään. Nämä on nyt niitä aikoja Pulunkesyttäjä-pieni, päämääränä ainoastaan hengissä selviäminen!¹⁶⁸” Nuori ei näytä huolehtivan asiasta, sillä asiaan suhtaudutaan rennolla otteella. Moni perinteisemmin ajatteleva, tässä tapauksessa eräs toisinajatteleva nuori koki niin, että ”tavallisten” nuorten kuva maailmasta oli jollakin tapaa vääristynyt. Olihan monella suomalaisella vielä muistissa sotien leimaamat kriisiajat sekä siitä niistä alkaneet hyvinvointiyhteiskunnan kehittämisen vuodet. Aktiivinen osallisuus ja kiinnostus yhteiskuntaa kohtaan näyttäytyi ihanteena. Jo 1970-luvulla hyvinvointiyhteiskunta oli kehittynyt sen tyyppiseksi, millainen se on vielä nykypäivänäkin.¹⁶⁹ 1980-luvun nuoriso näyttäytyykin kirjoissa ryhmänä, joka otti ensimmäisenä tämän yksilöllisyyttä ja henkilökohtaista hyvinvointia korostavan aatteellisen muutoksen omakseen.

Härkönen käsittelee aihetta useamminkin tekstissään: ”Mä olin varma että musta tulee vielä kuuluisa kirjailija, tilat varattu jo valmiiksi lehtien palstoilta. Mutsi ei oikeen pitänyt mun raapustelusta. Se hoki että tee jotain hyödyllisempää, tuo on ajanhukkaa.¹⁷⁰” Lainauksesta voidaan tehdä päätelmä, että erityisesti tuo ”nuoren sydämen ääni”, joka ajatteli omaa henkilökohtaista hyvinvointia, ei näyttäytynyt aina vanhempien mielestä järkevänä tapana. Alpon äiti, joka on kokenut yhteiskunnan erilaiset vaiheet, pitää nuoren pojan haaveilua ajanhukkana, kun taas Alpo itse kokee, että kirjailijan tulevaisuus pitäisi hänet tyytyväisenä ja onnellisena. Järki ja tunteet sukupolvien välillä kohtaavat tässä nuorison tulevaisuutta käsittelevässä ilmiössä. Nuoret luottivat enemmän tunteisiin ja omaan henkiseen hyvinvointiin, kun samaan aikaan vanhemmat näkivät tämän turhana ”haihatteluna”.

Näiden teosten perusteella voidaan katsoa, että nuoriso itsekin tunnisti sen, että heidän elämänsä poikkesi jonkin verran siitä, miten aiemmat sukupolvet olivat nuoruutensa eläneet. Heidän ajatuksensa, arvonsa ja toimintatapansa erosivat siitä, mihin heidän vanhempiansa nuoruuden yhteiskunnallisissa oloissa oltiin totuttu. Nuorisokirjallisuuden mukaan tästä seurasi myös yhteenottoja vanhemman väestön kanssa. Vanhempien

¹⁶⁸ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 47.

¹⁶⁹ Kettunen; Kuhnle; Ren 2014, 17.

¹⁷⁰ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 25.

odotukset ja oletukset nuorisosta poikkesivat siitä, mitä nuoret itse kokivat. Kirjoissa myös vanhempien puheenvuorot nuorisosta viittaavat tähän. Silti sukupolvikysymykseen otetaan kantaa pääasiassa ainoastaan Kaurasen ja Härkösen teoksissa, sillä muissa teoksissa asiaa ei kommentoida näin suoraan.

4.1.2 Vanhempien kokemus nuorisosta osana yhteiskuntaa

Vanhempien suhtautuminen 1980-luvulla eläneisiin nuoriin on nuortenkirjallisuudessa esitetty pääasiallisesti kielteissävytteisenä. Eniten asiaa on vanhempien näkökulmasta käsitelty Härkösen *Häräntappoaseessa*. Kun kyse on nuoren kirjailijan esittämästä kuvasta, on mahdollista, että esitetyt mielipiteet ovat värittyneitä, eivätkä välttämättä niin ”totuudenmukaisia”, kuin ne olisivat aikuisten kulmasta kirjoitettuna. Koska tarkastelun kohteena on kuitenkin nuoriso ja nuorisokulttuuri, nuorison oma kokemus nousee tärkeään rooliin. Se, kuinka nuoriso koki aikaisemmat sukupolvet ja heidän mielipiteensä ovat tärkeitä kuvaajia 1980-nuorisokulttuuria tarkastellessa. Näistä kohdista huomaa aikaa yleisemminkin leimaanneen toisinajattelun nuorison ja aikaisempien sukupolvien välillä.

Vanhemman väestön näkemys politiikkaan osana heidän elämäänsä ja osana 1980-luvun nuorten elämää näkyy seuraavassa lainauksessa: ”Suomen nuorison pitäis tosiaanki olla enemmän mukana yhteisissä asioissa, olla aktiivisesti mukana toiminnassa! Liittyisitte vaikka poliittisiin järjestöihin niin tuo kirottu alistuvuus kaikkoais. Pääasia et on aatesuunta, pohja.¹⁷¹” Tässä lainauksessa otetaan kantaa nuorison rooliin osana yhteiskuntaa. Aikanaan poliittisen aktiivisuuden korostaminen liittyi mahdollisesti aikaisempien vuosikymmenien vahvoihin poliittisiin liikehdintöihin. Myös nuorison erityinen rooli lapsuuden ja aikuisuuden välissä saattoi vanhemmalle sukupolvelle aiheuttaa hämmennystä lisääntyneen vapaa-ajan vuoksi. Nuorten rooli henkilöinä, jotka eivät enää ole lapsia mutta eivät kuitenkaan vielä mukana työelämässä tai yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa, näyttäytyi siis jossain määrin jopa yhteiskunnallisena toimettomuutena.

Sota-aika ja sen jälkeinen hyvinvointivaltion rakentaminen olivat aikaisempien sukupolvien tärkeitä avainkokemuksia. Kahdesta kohtaa *Häräntappoasetta* on aistittavissa tällainen asenne: ”SINÄ et ollu sotatantereilla näkemässä mitä hommaa se

¹⁷¹ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 36.

on. Sinä et oo nähny, etkä oo tehny mitään tämän maan hyväksi.¹⁷²” Tässä Alpon sukulaismies, sotaveteraani Svante käyttää argumentoinnissaan keinona sitä, miten heidän sukupolvensa on nähnyt sodan kauheudet ja rakentaneet sen valtion, jossa he sillä hetkellä elävät. Henkilökohtaisesta kokemuksesta johtuen 1980-luvun nuorison kritiikki ja valitukset yhteiskunnallisesta tilanteesta tuntuvat erityisen pahalta. Samaan ilmiöön viittaa myös edellisen keskustelun jatko: ”Mitä helvettiä mistään tulee jos tuommoset nulikat nousee johtoon tulevaisuudessa! kilju Svante. Sen hengitys alko vinkua ja naama punertua. –Te pilaatte kaiken mitä me ollaan saatu aikaan, edellinen sukupolvi!¹⁷³” Svantelle asia näyttää siltä, että uusi sukupolvi on toimeton ja kiittämätön.

Pohdittaessa aikaisemmin esittelemääni Pilvi Torstin sukupolviluokittelua, tämä voisi hyvin olla ollut myös oikeasti mahdollinen ajatusmaailma, eikä pelkästään kaunokirjallisuudessa esiintynyt tapa. Koska sota ja sen jälkeiset vuodet ovat olleet aikaisemmalle sukupolvelle niin suuri ja voimakas kokemus, on se varmasti aiheuttanut kitkaa heidän ja myöhempien sukupolvien välillä. Vaikka 1980-luvun nuorten vanhemmat eivät olisikaan itse kokeneet sotaa, oli heidän kosketuspintansa siihen silti läheisempi, sillä heidän omat vanhempansa olivat ajan kokeneet. 1980-luvun nuorilla henkilökohtainen kokemus ja suhde sotaan ja sen aikana eläneisiin on kaukaisempi. Aikaisemman sukupolven voimakkaat ja vaikeat kokemukset olivat arkipäivää ja 1980-luvun nuorten elämä saattoi näyttäytyä helppona ja jopa laiskotteluna. Turhanpäiväiset valittamiset eivät siis tulleet vanhempien mielestä kuuloonkaan, koska asiat olivat paremmin kuin heillä nuoruudessaan.

Uudenlainen nuorisokulttuuri ja siihen kuuluvat ilmiöt aiheuttivat myös hämmennystä, mikä näkyy esimerkiksi Härkösen teoksesta: ”Murrosikä ja murrosikä! se sutjautti. – Minun aikana ei mitään murrosikää oltu keksittykään ja hyvin meni, eihän me älytty olla vaikeita kun ei tiedetty mitään. Mutta nykyään nuorisoa ymmärretään viimisen päälle, ihan liikaa, se ymmärretään pilalle koko nuoriso!¹⁷⁴” Tässä aikaisemmistakin lainauksista tuttu Svante kritisoi nimenomaan ”murrosikää”, joka näyttäytyy hänestä turhana terminä, jonka alle piilottaa nuoruuteen kuuluvat kipuilut. Kyseisessä kohdassa siis tunnistetaan jo tutkimuksen johdannossa mainittu termi, joka kuvasi nimenomaan tuon ajan nuorisokulttuuria, jota ei kuitenkaan yleisesti kaunokirjallisuudessa käytetty. Kaikkien

¹⁷² Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 170.

¹⁷³ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 171.

¹⁷⁴ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 109.

edellä esitettyjen Svanten sanomisten perusteella hänet voidaan nähdä hahmona, joka esittää tavallista stereotypiaa sotaveteraanista. Tämä ihmistyyppi oli hyvin muutosvastainen ja perinteitä kunnioittava, joka paheksui asioita, jotka eivät olleet samalla tavalla kuin hänen nuoruudessaan.

”Vanhoja hyviä aikoja” muistellaan myös Anna-Liisa Haakanan *Ykköstyttö*ssä, jossa 1980-luvun nuorison ja aikaisempien aikojen eroja pohdittiin sukupuolen näkökulmasta: ”Se on yrittänyt selittää käytäntöä minullekin, sanonut joskus että on ihan paha mieli, kun nykyajan tytöt eivät ole tyttöjä ollenkaan. Hänen nuoruudessaan hameenhelmojen alta hulmahti pitsialushame, poninhäntä heilui ja kengät olivat siroja. Me vaan farkuissa ja pusakassa, tukkamuoitkin niin samanlainen, ettei erota enää sukupuolta toisistaan.¹⁷⁵” Uusi tyyli ja naisille suodut aatteelliset vapaudet olivat myös herättäneet vanhempien ihmisten huomion kielteisellä tavalla. Tähän sukupuoliseen tasa-arvoistumiseen ja ”uuden naismielen” syntymiseen liittyi kirjojen mukaan epäileviä asenteita sukupolvilta, joiden mielestä naisen ja miehen rooli oli sellainen, kun se sotien jälkeisessä ajattelutavassa näyttäytyi.

Nuoruus ylipäättään ikäkautena aiheuttaa vanhemmille hahmotusongelmia kahden kirjan esimerkin perusteella. *Oharissa* päähenkilön Outin äiti sanoo: ”Herrajumala, kyllä se on tämä nyky maailma, nuorillakaan enää mitään nuoruutta, kaikki täytyy kokeilla jo lapsenkengissä.¹⁷⁶” Vanhemmalle ihmiselle nuoruus saattaa tuntua vielä ”lapsenkengiltä”, sillä heidän aikanaan nuorisokulttuuri ei välttämättä ole ollut yhtä voimakas, vaan lapsuudesta siirryttiin melko suoraan aikuisuuden maailmaan ilman välivaiheita. Haakana myös käsittelee tätä asiaa, mutta ei niin suorasti kuin Laine: ”Sihän lähentelet, tyttö, se sanoi. –Enhän mie mikään tuohikontti ole. --Sie olet vielä liian nuori leikkimään tämmösiä leikkejä.¹⁷⁷” Kyseisessä kohdassa päähenkilön äidin miesystävä sanoo päähenkilölle Suville, että hän on vielä liian nuori sekaantumaan rakkausasioihin. Nuoren Suvin ei tulisi vielä yrittää lähestyä toista sukupuolta romanttisessa mielessä, sillä he eivät ole siihen kyllin vanhoja. Nuoruuden tärkeimpiin kokemuksiin kuitenkin kuului seurustelu ja seksuaalisuus, joihin palaan myöhemmin tässä tutkimuksessa.

¹⁷⁵ Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 127.

¹⁷⁶ Laine: *Ohari* 1982, 89.

¹⁷⁷ Haakana: *Kukka kumminkin*, 116.

4.2 Nuorison lähimmät ikätoverisuhteet

”Kerran mulla oli yks tyttö, erikoistapaus. Me ei seurusteltu mut se oli aika tärkeä mulle. Me ei missään nimessä haluttu roikkua toisissa ku me molemmat tykättiin et varmin tapa pilata ihmissuhde on tutustua toiseen oikeen kunnolla.”¹⁷⁸”

4.2.1 Ei nuoruutta ilman ystävyysuhteita

Kaunokirjallisuudessa nuorten ystävyysuhteille on annettu verrattain vähän tilaa, jonka vuoksi kaverisuhteet näyttäytyvät enemmänkin normina kuin asioina joita täytyisi erityisesti korostaa. Kaverisuhteet olivat ikään kuin oletuksia, eikä niitä tarkemmin pohdita sanallisesti. Jokaisessa kirjassa jokaisella päähenkilöllä on kuitenkin vakaa ja läheinen kaverisuhde, jossa jaetaan yhdessä muita puhututtavia teemoja, kuten seksuaalisuutta. Kaverisuhteet näyttäytyvät kuitenkin lähes poikkeuksetta myönteisenä ja tarpeellisenä lisänä nuoren elämässä. Se, että niiden tarkemmalle esittelylle ei tekstissä ole erityisemmin luotu tilaa, osoittaa siihen suuntaan, että kaverit ja ystävät nähtiin niin luonnollisena osana elämää, ettei niiden läpikäymiseen ollut tarvetta. Myös KISS-tutkimushankkeen tulokset osoittavat samaan suuntaan: ystävät olivat tärkeä osa elämää ja suurin osa nuorista vietti mieluiten vapaa-aikansa omien kavereidensa seurassa.¹⁷⁹ Tutkimuksessa tyttöjen kaverisuhteille annettiin enemmän painoarvoa ja ne näyttäytyivät merkittävimpinä kuin poikien kaverisuhteet. Kirjojen päähenkilöt viettivät kuitenkin yhtä paljon aikaa ystävien kanssa, riippumatta päähenkilön sukupuolesta. Aikalaistutkimusten painopiste on kuitenkin ollut seksuaalisuudessa, ja niissä käytetty tila ystävyys- ja seurustelusuhteille on melko pieni. Myöskään myöhempiä tutkimuskirjallisuutta 1980-luvun ystävyysuhteista ei ole tehty.

Kirjoissa nuoret viettävät aikaa usein suuremmissa kaveriporukoissa, joissa on mukana sekä tyttöjä että poikia. Osmo Kontulan aikalaistutkimuksen mukaan tällaiset kaveripiirien rakenteet olivat 1980-luvulla normaaleja, sillä näin nuoret pystyivät tutustumaan toiseenkin sukupuoleen ja loivat valmiuksia myöhemmille parisuhteille. Sekakaveripiirit kuitenkin lisääntyvät vasta iän myötä. Kun vielä 13-vuotiailla kaverisuhteet koostuivat pääasiassa saman sukupuolen edustajista, 17-vuotiaiden piirissä reilusti enemmistö vietti aikaa sekaryhmissä.¹⁸⁰ Nuorten lähimmät ystävät olivat

¹⁷⁸ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 43.

¹⁷⁹ Tirkkonen; Hukkila; Kontula 1989, 22–23, 27–30 & 117–118.

¹⁸⁰ Kontula 1987, 54–55.

kuitenkin samaa sukupuolta. Paras ystävä oli hieman useammin tyttöjen ystävyyteen kuuluva juttu, kuin poikien.¹⁸¹

Anja Kaurasen Sonja O:ssa Sonja kuvaa suhdetta tyttöystäväänsä Siskoon seuraavasti: ”Siskon kanssa minä kikatin ensimmäistä kertaa vapautuneesti ja ihanan hysteerisesti (käkätin niin kuin 13-vuotiaat koulutytöt käkättävät raitiovaunussa koulupäivän jälkeen, hervottomina, huolettomina) - -.¹⁸²” Lainauksessa Sonja O. kuvaa nuoruuden ystävyyksiä vilpittöminä suhteina, jotka tuovat yksilön elämään jotain lisää. Lainauksen välittämä kuva ystävyydestä onkin hyvin ajankestävä ja yleismaailmallinen käsitys. Kaurasen mielipide näyttäytyy hyvin samankaltaisena kuin muutkin esitykset nuorten ystävyyssuhteista. Lainauksesta voidaan tunnistaa myös edellä mainittu ”paras ystävä” - ajatus ja kaikki siihen liitettävät miellelyhtymät.

Häräntappoaseessa päähenkilö Alpo pohtii ystävyyssuhdetta parhaaseen ystäväänsä Taalaan seuraavasti: ”Mä tunsin äkkiä hirveetä hellyyttä sitä kohtaan. Aina se jakso nauraa mun jutuille, se ei koskaan jättäny mua. Mun on pakko rakastaa sitä joskus.¹⁸³” Kuvaus jatkaa edellistä linjaa myönteissävytteisestä ystävyyden kuvauksesta. Tässä nousee esiin myös ystävyyteen liittyvä uskollisuus. Lähestymistapa on kuitenkin erilainen, sillä puhujana toimii nuori poika. Lainauksessa kuvataan tunteita, joita päähenkilö tuntee ystäväänsä kohtaan. Näitä hän ei kuitenkaan ääneen sano, pohtii vain mielessään. Tämä kertoo jotain siitä miehisyyteen liitettävästä ajatusmaailmasta, jota nuoret miehet kokivat nuortenkirjallisuuden perusteella 1980-luvulla. Tunteista ei ollut sopivaa puhua, koska se oli liian ”naisellista”. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, etteikö mies olisi kuitenkaan tuntenut jotain, tapana vain oli, ettei niistä asioista puhuttu juurikaan ääneen.

Härkösen teoksessa samainen Alpo toteaa ystävästään Taalasta myös näin: ”Taalaa ja mun välillä kaikki on niin itsestäänselvää. Me ei koskaan sanota mitään kaunista toiselle. Mä en edes tiedä tarvinko mä sitä ihmistä kunnolla. Helvetti, en mä halua olla kenestäkään riippuvainen.¹⁸⁴” Tässä kohdassa ystävyyttä ei kuvata niin kauniisti kuin edellisessä, mutta se silti sisällyttää oletuksen ystävyyden ”helppoudesta”. Ystävän kanssa olemista ei tarvinnut enempää pohtia, ystävä pysyi vierellä ja oli ikään kuin oletus

¹⁸¹ Kontula; Meriläinen 1988, 35.

¹⁸² Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 188.

¹⁸³ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 40.

¹⁸⁴ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 14.

itsessään. Päähenkilö myös kokee, että saattaa olla riippuvainen ystävästään, mitä ei esitä hyvänä asiana. Lainauksella mahdollisesti viitataan siihen, että aikuistuva nuori mies haluaa tuntea olevansa itsenäinen ja kokee ystävän olevan este itsenäisyyden rakentamiselle.

Ystävyyttä ei kuitenkaan esitetä vain helppona asiana. Kitkaa se tuottaa esimerkiksi Uolevi Nojosen teoksessa, jossa päähenkilö ja samalla leirillä oleva poika keskustelevat näin: ”Me tuskin voitaisiin olla kavereita, aprikoi Takku. –Voitaisiin. Se vaatis vaan perusteellista muuttumista. Sulta. Minä en muutu. Mä olen tottunut aina saamaan kaiken, minkä haluan. Kuka sellaisesta haluaisi luopua, mitä?¹⁸⁵” Vaikka puhe ei välttämättä kuulosta siltä, että nuori poika voisi sen ääneen sanoa, kertoo se kuitenkin jotain ajan ystävyys- ja sukupuolikäsityksistä. Näiden kahden henkilön suhteet ovat aikaisemmin kirjassa olleet huonot, mutta myöhemmin he yrittävät ystävyystyä. Tässä lainauksessa esitetyssä tunnustelussa kummatkin osapuolet ovat perillä siitä, että heidän ystävyystyminen vaatisi muuttumista toiselta, mutta tässä tapauksessa sen täytyisi olla nainen, joka muuttuu. Tämä vahvistaa entisestään miesten valta-asemaa yhteiskunnassa. Esimerkki on kuitenkin poikkeava siitä nuorten ystävyuden helppouden illuusiosta, joka muissa kohdissa on noussut esille.

Ystävyuden puuttuminen nähtiin myös rangaistuksena, mikä kieli sen tärkeydestä nuorille. Haakanan *Ykköstyön* vahinkoraskauden tapahtuessa päähenkilö Anitra jää yksin. Yksinäisyys esitetään kirjassa pahana ja välteltävänä asiana: ”Mie en näyttänyt kuuluvan mihinkään porukkaan, olin kaiken ulkopuolella vain siksi, että nukuin yön Peten kainalossa.¹⁸⁶” Koska Anitra on kirjan hengen mukaan tehnyt jotain väärää ja moraalisääntöjen vastaista, ei hän saa pitää elämässään edes ystävyysuhteitaan. Tämä näyttäytyy kirjassa pelottelukeinona ja karmaisevana esimerkkinä, mitä nuorelle vahinkoraskauden kokevalle voisi sattua. Tällaisella puheella yritettiin mahdollisesti vähentää nuorten huonona ja moraalittomana pidettyä käyttäytymistä. Pelottelevasta luonteestaan huolimatta kyseisen kirjan arvostelijat eivät ottaneet kuitenkaan kantaa tällaisiin näkemyksiin, jotka kertovat aikakauden yleisemmästä siveyskäsityksestä.

¹⁸⁵ Nojonen: *Takku ja telttä ykkönen* 1982, 95.

¹⁸⁶ Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 149.

4.2.2 Seurustelu luonnollisena osana kehitystä

Nuoruuteen usein liitetään oletus seurustelusuhteista, eikä 1980-luvun nuortenkirjallisuus tuo tähän poikkeusta. Jokaisessa nuortenkirjassa on esillä joko ihastumiset tai seurustelut, mikä viittaa tavan yleisyyteen ja tärkeyteen kyseisessä iässä. Härkönen esitti *Häräntappoaseessa* näin: ”Mä tulin niin sanottuun seurusteluikään neljätoistavuotiaana. Se oli kovasti muotia sillon, seurustelu. Musta siinä systeemissä oli jotain mätää, tetyt kätevät kaavat joita piti noudattaa.¹⁸⁷” Kirjassa todetaan, että seurustelu oli muotia, millä varmasti tarkoitettiin sen yleistymistä nuoruuden saapuessa ja kaikki ”tavalliset” nuoret alkoivat seurustelemaan. Härkösen esimerkissä päähenkilö Alpo kuitenkin kokee olevansa erilainen kuin muut, koska ikään kuin taistelee normeja vastaan. Tämä erilaisuuden esittäminen osoittaa myös itsessään paljon siitä, mitä pidettiin normaalina. Saman aikakauden nuorisoa tutkinut Anna Kemppinen on tutkimuksessaan saanut tuloksia, jotka viittaavat siihen, että nuorten tavoitteena oli parisuhde. Parisuhde nostatti nuoren sosiaalista statusta ja yksinjäminen koettiin epäonnistumiseksi.¹⁸⁸ Pelkkä muoti ei siis vaikuttanut haluun saada parisuhdetta, vaan nuoret kokivat myös sosiaalista painetta pariutua.

Seurustelukeskustelun yhteydessä voidaan tunnistaa myös sukupuolten väliset erot niin seurusteluun liittyvissä ajatuksissa kuin toiminnassakin. Näistä löytyy kuitenkin eroja. Kauranen esittää asian näin, jatkaen teoksensa naiseutta korostavaa linjaa: ”Minun rakastajani ovat aina halunneet olla minun neuvonantajiani.¹⁸⁹” Tästä voidaan tunnistaa, että mies koetaan suhteen järjellä toimivaksi osapuoleksi, sillä nainen ajattelee enemmän tunteillaan. Tähän tapaan mielenkiintoisen vastakohtan tuo Kari Levolan *Kattohaukka*, jossa mies antautuu täysin tunteidensa valtaan: ”Me seisottiin siinä vastakkain ja katsottiin toisiamme silmiin niin syvälle kuin uskallettiin. Mä olisin halunnut suudella Paulan kasvot kuiviksi. Se olisi voinut pyytää mitä tahansa ja mä olisin myöntynyt.¹⁹⁰” Näissä kahdessa esimerkissä kohtaavat kaksi erilaista näkemystä, josta toinen on miehen ja toinen naisen esittämä. Kummatkin ovat olleet mahdollisesti kirjailijoiden omasta elämästä kumpuavia ajatuksia, joten niiden totuudenmukaisuutta ei voida vertailla keskenään. Levolan ajatus on kuitenkin virkistävä poikkeus siihen tapaan, millaisena

¹⁸⁷ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 113.

¹⁸⁸ Heikkinen; Lehtonen 2015, 37. Kemppisen tutkimus perustuu ajan nuorille tuttuun ”palstalääkäriin”, joka vastasi eri julkaisuissa nuorten mieltä askarruttaviin kysymyksiin.

¹⁸⁹ Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 286.

¹⁹⁰ Levola: *Kattohaukka* 1982, 96.

miehekkyyks ja tunteet esitetään alkuperäisaineistossa. Levolan teoksen päähenkilö on ”kovana jätkänä” pidetty nuori mies, joka kuitenkin pystyy antautumaan täysin tunteidensa valtaan.

Seurustelussa naisilla esitettiin olevan suurempi vastuu ja suuremmat riskit kuin miehillä. *Ykköstyön* Anitra pohtii asiaa näin: ”Ja entä Pete. Se meni opiskelemaan, katosi teilleen ja unohtaa minut pian kokonaan. On jo unohtanut. Se aloittaa alusta jonkun toisen kanssa ja sille kaikesta menneestä on vain hyötyä. Se osaa nyt. Sille jää kokemus, minulle taakka.¹⁹¹” Vaikka Anitra ei seurustellutkaan Peten kanssa, viettivät he kuitenkin melko paljon vapaa-aikaa yhdessä. Esimerkki ei siis kuvaa seurustelun loppumista, mutta lainausta voidaan verrata myös kyseiseen tilanteeseen. Anitra oli tullut Petelle raskaaksi, mutta Pete ei joutunut tästä kärsimään, koska hän oli mies, eikä kukaan siis voinut yhdistää lapsen saamista häneen. Anitra taas joutuu naisena asiasta kärsimään. Tämä tilanne olisi voinut olla mahdollinen myös seurustelusuhteen päätyttyä, jolloin mies pääsee tilanteesta pakoan, jatkamaan normaalia elämää, kun nainen taas joutuu ottamaan yhteisestä vahingosta vastuun. Seurustelun aloittaminen heräävän seksuaalisuuden edeltäjänä saattoikin jännittää nuoria naisia suurempien riskien vuoksi.

Nuorten seurustelu esitetään pääasiassa kirjallisuudessa melko kevyenä ja huolettomana toimintana. Esimerkiksi Härkösen teoksen seuraava kohta puoltaa tätä: ”Mä seurustelin kokonaista kolme kuukautta yhden Outin kans nelitoistavuotiaana. --Mä tykkäsin sen vaaleesta tukasta, ja se oli koostumukseltaan niin täyteläinen koko tyttö. Se kylläki meikkas niin et pakkeli paakkuuntu nokkaan ja sit se selitti liikaa. Mut kukapa tyttö ei selittä liikaa?¹⁹²” Tässä huolettomuudesta ja nuoruuden suhteiden ”keveydestä” kielii Alpon ulkonäkökeskeisyys. Hän kuvailee entistä tyttöystävänsä, josta esittelee vain hänen ulkonäköön liittyviä ominaisuuksia. Tämä viittaisi siihen, että nuoret pohtivat enemmän ulkonäköön liittyviä tekijöitä parisuhdetta muodostaessaan. Haakanan *Ykköstyössä* huolettomuuteen viittaa seuraava kohta: ”Mie, Anitra Tieva, ykköstyttö kaikessa, rakkaudessaikin aito ja ehdoton, en ollut koskaan ajatellut, mitä tykkäämiseni kohde tuns ja kaipasi.¹⁹³” Tästä esimerkistä nähdään, että kirjan päähenkilö oli aikaisemmin ajatellut omien sanojensa mukaan vain itseään, kun kyseessä olivat rakkausasiat. Vain itsensä ajattelu voidaan myös nähdä nuorempien ominaisuutena.

¹⁹¹ Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 149.

¹⁹² Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 113.

¹⁹³ Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 75.

Nuoruuden suhteiden huolettomuutta selittää esimerkiksi KISS-tutkimuksessa mainitut nuorten seurustelun kolme muotoa, joita ovat lyhytaikainen (esimerkiksi yhdenillan tuttavuudet), jopa kuukausia kestävä seurustelu ja pitkäaikainen parisuhde. Suurin osa tutkimuksen nuorista oli kokenut seurustelua, eli keskimmäistä kyseisen jakauman muotoa. Tähän seurusteluun ei välttämättä kuulunut rakkaus, vaan toisesta pitäminen riitti. Mitä nuorempia nuoret olivat, sitä lyhyempiä heidän suhteensakin olivat. Vanhetessa myös vakavammat parisuhteet yleistyivät.¹⁹⁴ Myös Kontulan oma, aikaisempi tutkimus on antanut samoja viitteitä.¹⁹⁵ Samanlaisia viitteitä antaa ainakin Härkösen Häräntappoase, jossa päähenkilön Alpon aikaisemmat suhteet ovat olleet lyhyempiä ja kevyempiä, ja vasta kirjan tapahtumien aikaan hän kokee suurempia tunteita. Yleistä tuon ajan seurustelukaavoille oli myös se, että tytöt seurustelivat useammin vanhempien poikien kanssa, kun pojat seurustelivat joko omanikäisten tai nuorempien kanssa.¹⁹⁶ Tästä ei sen suurempia merkkejä kuitenkaan kirjallisuudesta löytynyt, sillä kirjoissa harvemmin käsitellään sitä, minkä ikäisiä muut kirjassa esiintyvät hahmot ovat.

4.3 Perheissä ei eletä ongelmitta

”Miksköhän vanhemmat aina toivoo lapsilleen vaan hyvää ja onnea ja menestystä ja sellasta? Miksei ne toivo että lapsi kokis jotain, todella eläis?”¹⁹⁷”

4.3.1 Pääpaino ongelmallisissa väleissä

Nuoruuden kokemuksia on lähes aina todistamassa nuoren oma perhe ja vanhemmat. Nuorten kapinointi kohdistuu ja kohdistui 1980-luvulla usein vanhempiin, mikä näkyy ajan nuortenkirjoista. Perhesuhteita käsitellään erityisesti Kaurasen, Härkösen ja Haakanan teoksissa. Myös Nojonen, Laine ja Levola kertovat aiheesta jonkin verran, mutta pääpaino näissä teoksissa pysyy muissa aiheissa. Nuorten perhesuhteiden tunnelmat ja välit vaihtelevat kirjoissa hyvin paljon. Osalla kirjojen henkilöistä on hyvät ja välittävät suhteet vanhempiinsa, mutta silti yleisempänä esityksenä tuntuu olevan huonot tai ongelmalliset suhteet. Nuori-vanhempisuhteita tuntuu leimaavan joko

¹⁹⁴ Tirkkonen; Hukkila; Kontula 1989, 48–51 & 129–131.

¹⁹⁵ Kontula 1987, 57–59.

¹⁹⁶ Kontula; Meriläinen 1988, 90–91.

¹⁹⁷ Laine: *Ohari* 1982, 76.

väkivalta, pelko tai alkoholi tai näiden kolmen yhdistelmä. Tällaiset aiheet ovat todennäköisesti koskettaneet ja mietityttäneet tuohon aikaan nuorisoa ja tätä myötä myös nuorille suunnattu kirjallisuus sisältää niin paljon perhesuhteiden puintia.

Kirjoissa selvästi harvinaisempaa on kuvaus nuorten hyvistä suhteista vanhempiinsa. Levolan *Kattohaukan* päähenkilö asuu veljiensä kanssa keskenään, sillä heidän yksinhuoltajaäiti viettää suurimman osan ajastaan potilaana sairaalassa. Heidän suhteensa ovat välittävät ja päähenkilön kuvaus äidistään on kaunista: ”Me istuttiin usein äidin kanssa niin, ihan hiljaa ja käsi kädessä.¹⁹⁸” Tämä jää teosten päähenkilöiden ainoaksi aineistosta nousevaksi puhtaana mukavaksi perhesuhteeksi. Kuvausta mukavista perhesuhteista löytyy myös muista teoksista, mutta ne eivät kosketa päähenkilöä tai jäävät usein ongelmallisuuksien vastapainon alle. Esimerkiksi Laineen *Oharissa* päähenkilö kadehtii ystävänsä suhdetta äitiinsä seuraavin sanoin: ”Kun olisikin voinut pyytää Lauran mukaan. Istua keittiössä ja keittää teetä ja äiti liikkuisi siinä lähellä aluksi ja laittaisi voileipiä, kysyisi mitä he haluaisivat leivän päälle. Niin kuin Lauran äiti aina. No mitä Outille kuuluu? Outi ottaa nyt lisää kakkua. Outi on hyvä ja ottaa nyt vaan.¹⁹⁹” Tässä päähenkilö kuvaa sitä, kuinka tahtois, että hänen äitinsä käyttäytyisi kuin ystävänsä äiti. Tämän ystävän äidissä näyttäytyy myös tietynlainen isoäidin rooliin mielletty luonne, joka herättää myönteisiä tunteita. Hyviä ja välittäviä nuori-vanhempisuhteita selvästi arvostetaan teoksissa, mutta selvästikään ne eivät ole itsestäänselvyksiä nuorille.

Aikalaistutkimuksen mukaan kuitenkin etenkin tyttöjen suhteet vanhempiinsa olivat melko avoimet sekä läheisemmät kuin iseihinsä. Myös pojat kuvasivat suhteitaan vanhempiin ihan hyviksi, vaikka hieman kaukaisiksi. Sekä tyttöjen että poikien tavallinen elämä vanhempien kanssa oli melko ongelmaton ja riidaton.²⁰⁰ Nuorten tyttöjen ja poikien suhteissa perheisiinsä oli eroja. Kaunokirjallisuuden kuvausta ei voida luotettavasti tarkastella tästä näkökulmasta, sillä pääasiassa kirjoissa oli naispäähenkilö. Nuorten tyttöjen suhde perheisiinsä oli tiiviimpi kuin poikien.²⁰¹ Kaunokirjallisuudessa miespäähenkilöiden perheen kanssa oloa kuvattiin kuitenkin hieman vähemmän kuin niissä teoksissa, joiden päähenkilö oli nainen.

¹⁹⁸ Levola: *Kattohaukka* 1982, 41.

¹⁹⁹ Laine: *Ohari* 1982, 11.

²⁰⁰ Tirkkonen; Hukkila; Kontula 1989, 13–17 & 89–97.

²⁰¹ Tirkkonen; Hukkila; Kontula 1989, 170.

Yleisvaikutelma perhe-elämästä tutkimusten perusteella oli kuitenkin melko normaali ja riidaton. Kuva on hyvin erilainen, mitä nuortenkirjat antavat ymmärtää. Koska aihe tuntuu oikeassa elämässä olleen harvinaisempaa kuin ajan nuortenkirjallisuudessa, on erikoista, miksi aihetta on käsitelty niinkin paljon. On mahdollista, että joissain tapauksissa tätä on käytetty keinona estää nuoria käyttäytymästä tietyllä tavalla. Toisaalta voi olla myös mahdollista, että tällaisia teoksia perheongelmien harvinaisuudesta huolimatta pidetään jollain tavalla luettavimpina, sillä näin juoneen saadaan lisättyä konflikteja ja se muuttuu silloin mielenkiintoisemmaksi ja näin ollen myy paremmin.

4.3.2 Sukupolvet ja sukupuolet kohtaavat perheissä

Asia, joka yhdistää teosten kuvauksia perhesuhteista ja niiden ongelmista on sukupolvien välinen kuilu. 1980-luvulla nuoruuttaan eläneiden vanhemmat ovat itse olleet nuoria 1950-luvun tienoilla. Tällöin nuorisokulttuuri oli jo syntynyt, mutta sen modernisaatioprosessi oli vielä vaiheessa. Koettu nuoruus oli siis tarkastelemieni henkilöiden vanhemmilla vielä erilaista kuin kohderyhmällä. Nuorilla oli 1980-luvulla muun muassa vielä enemmän vapaa-aikaa kuin heidän vanhemmillaan nuoruudessa.²⁰² Vaikka nuorisokulttuuri oli siis jo olemassa, aiheuttivat sen erilaiset ilmiöt ja ilmenemistavat jopa kielteisiä tunteita vanhemmassa sukupolvessa.

Perhe-elämä oli suuren murroksen keskellä aikana, jotka vaikuttavat 1980-luvun nuortenkirjallisuuteen. 1950-luvulla lähes puolet väestöstä ansaitsivat elantonsa maataloudesta. Nopea hyvinvointivaltion rakennus johti kuitenkin siihen, että agraarisuuteen perustuvassa suurimman osan elämästään eläneet vanhemmat kohtasivat omassa perheessään lapsensa, joiden kokemus oli hyvinkin erilainen nopeasti teollistuvassa ja nopeiden muutosten valtiossa.²⁰³ Perhe-elämää myös koetteli yksityistyminen. Tällä tarkoitetaan sitä, että perheet ikään kuin irtautuivat ympäristöstään ja viettivät enemmän aikaa omassa kodissa oman perheen kesken. Perhe oli muuttunut myöskin tavoitteesta tietynlaiseksi kehitysvaiheeksi yksilön omassa elämässä.²⁰⁴

Kirjoissa esitetyissä perheissä on selvät sukupuoliroolit näkyvillä. *Ykköstyössä* päähenkilö kuvaa tilannettaan perheessään seuraavasti: ”Perheeseen alkoi muodostua selvä kahtiajako, miestenpuoli ja naistenpuoli. Myös keskustelut muuttuivat. Isä puhui

²⁰² Ks. Poikolainen 2017, 273–275.

²⁰³ Ahlqvist; Ruotsalainen; Sauli; Siikanen 1994, 85.

²⁰⁴ Siltanen 1985, 12–13.

lähinnä Antille, ne haastoivat yhdessä mopoista ja ilmakoista ja harristamisesta [sic].²⁰⁵” Kauranen esittää samankaltaisen ajatuksen *Sonja O. kävi täällä* -teoksessaan: ”Mutsin suurieleinen uhratuvaisuus vaiko fajjan hurvittelevat intohimot.²⁰⁶” Näistä esimerkeistä voi nähdä selvän kahtiajaon, joka leimasi nuorten mielipiteitä perhe-elämästä, jotka myös yhdistyivät yleisempiin ajan sukupuolirooleihin. Isä ja poikalapset harrastivat ja huvittelivat. Äidin rooli nähdään enemmän kotikeskeisenä, mikä on nähtävissä edelleen nuoriin naisiin kohdistuvissa toiveissa. Haakana esittää äidin roolin muun muassa näin: ”Milloin äiti ei iltapuhteella hieronut isän kivistäviä hartioita, se helisyyti sukkapuikkoja telkkaa katsellessaan.²⁰⁷”

Koska jako on sama kuin yleisemmin sukupuolia käsittelevissä kohdissa, voidaan näiden roolien katsoa periytyneen nuorille vanhemmiltaan. Tätä tulkintaa puoltaa myös aikalaistutkimus, jossa todetaan, ettei tuona aikana nuorilla ollut kovin paljon kontakteja muihin aikuisiin. Käsitys aikuisuudesta ja siihen liittyvistä asioista muodostettiin lähinnä omien vanhempien esimerkistä.²⁰⁸ Sotien jälkeisessä Suomessa normaali ydinperhe koostui yleisimmin äidistä, joka huolehti lapsista ja kotitaloudesta sekä isästä, joka hoiti työskentelyllään perheen toimeentulon. Äidin ja lapsen läheiset välit koettiin todella tärkeiksi ja ihanteena oli tiiviit psyykkiset suhteet heidän välillään. Vaikka tämä ajatus on vuosikymmenten kuluessa hieman murtunut, perinteinen ajatus pysyy silti vahvana ihmisten mielissä vielä nykyäänkin.²⁰⁹ Tämä sotien jälkeen syntynyt ajatusmaailma oli vahva myös 1980-luvulla. Vahvoja sukupuolirooleja selittää niin ikään se, että 1980-luvun nuorison vanhempien ollessa nuoria 1950-luvun tienoilla kotiäitiys oli vielä todella yleistä. Käsitys koski ennemminkin varakkaita perheitä, mutta oli tarttunut tiukasti yleiseen käsitykseen perhe-elämän työntekorooleista. Äitien työnteko oli kuitenkin huomattavasti yleistynyt jo 1980-luvulle tultaessa, vaikka nuortenkin käsitys kotiäidistä pysyi edelleen vahvana. Vuoteen 1990 mennessä kahden tienaaajan perheitä oli jo 80%.²¹⁰ Koska kirjojen tapahtumahetkellä naisten ansiotyö oli jo yleistä ja kotiäitiys jäänyt taka-alalle, voidaan huomata, kuinka pinttyneitä sukupuoliroolit ihmisten mielissä olivat.

Avioero esittäytyy eri sukupolvien kohdalla eri valossa. Härkönen käsittelee aihetta *Häräntappoaseessa* seuraavasti: ”Muhun ei päde se yleinen käsitys et kaikki ne joilla ei

²⁰⁵ Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 89.

²⁰⁶ Härkönen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 229.

²⁰⁷ Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 141.

²⁰⁸ Tirkkonen; Hukkila; Kontula 1989, 30.

²⁰⁹ Vuori 2003, 44–46.

²¹⁰ Keinänen 1994, 128 & 130.

oo isää joutuu päiväkodin mustaksi lampaaksi ja koulussa tarkkailuluokalle ja sit ne saa kilsan mittasen rikosrekisterin ja alottaa laulun >>nyt mua viedään linnasta linnaan>>.²¹¹” Kauranen esittää asian näin: ”Miksi te ette eronneet pois kun kerran vihasitte toisianne niin saatanasti?²¹²” Nuoret kokevat avioeron realistisena tapana toimia, kun parisuhde ei toimi. Avioeronuori ei myöskään koe olevansa sen yleisen kuvan mukainen hulttionuori, mikä vaikutti olleen yleinen käsitys ainakin vanhemmalla sukupolvella. Myös aikalaistutkimus osoittaa, että nuoret naiset jopa olivat vanhempiensa eron kannalla, jos suhde ei toiminut. Nuorten miesten mielestä uusioperheessä oli ongelmattomampaa kuin silloin, jos vanhemmat olisivat olleet vielä yhdessä.²¹³ Nuoret siis selvästi kokivat, että vanhempien ero oli hyvä mahdollisuus ja se parantaisi heidän elämänlaatuaan. Vanhemmilla taas ajatukset olivat perinteisemmät ja ero saattoi tuntua väärältä esimerkiksi lasten kannalta. Sukupolvien väliset erot kohtasivat jälleen. Avioerot yleistyvät huimasti 1970-luvulta eteenpäin. Ajankohta osuu juuri siihen väliin, kun tutkimuksen kohteena oleva nuoriso eli lapsuuttaan. He ovat siis kasvaneet yhteiskunnassa, jossa avioerot olivat normaalimpi asia, kuin heidän vanhempansa. Avioerojen helpottamiseen lain tasolla puututtiin kuitenkin vasta vuonna 1988, joka ulottuu tutkimusajanjaksoni jälkeiselle ajalle.²¹⁴

4.3.3 Arki alkoholin ja väkivallan varjossa

Ongelmarealismi oli 1980-luvulla yleinen kerrontatapa nuortenkirjoissa. Ongelmat tulivat kuitenkin nuoren itsensä ulkopuolelta, kuten perheestä tai yhteiskunnasta. 1980-luvun nuortenkirjoissa tähän eivät päähenkilöt kuitenkaan vielä puuttuneet ja heidän osansa oli enemmänkin mukautuva ja passiivinen.²¹⁵ Tämä näkyy vahvasti tarkastelemissani teoksissa. Kirjoissa perheen miespuolisista henkilöistä, yleisimmin siiseistä puhuttaessa esiin nostetaan runsas alkoholin käyttö ja väkivaltainen käyttäytyminen. Neljässä teoksessa seitsemästä esitetään jonkun kirjan henkilön kärsivän tällaisesta ongelmasta perheessään. Nojosen teoksessa yksi leirillä ollut tyttö avautui uusille ystävilleen isästään seuraavasti: ”Sitten Reetta jatkoi rauhallisemmin: - Isä viedään kohta, minä tiedän. Kaikki sen tietävät. Se on ryypännyt niin, että se on pakko viedä. Ja silti se vaatii, että minun tehtävä meillä kaikki enkä saa puhua kenellekään.²¹⁶”

²¹¹ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 56.

²¹² Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 56.

²¹³ Tirkkonen; Hukkila; Kontula 1989, 14–15 & 92–93.

²¹⁴ Nikander 1994, 38–39.

²¹⁵ Heikkilä-Halttunen 2013, 251 & 253.

²¹⁶ Nojonen: *Takku ja telta ykkönen* 1982, 40.

Nuori kokee, että hänen isänsä määrää hänen elämänsä liikaa, vaikka itse on sellaisessa kunnossa, ettei normaalia perhe-elämää pysty elämään. Sonja O:lla oli myös alkoholisoitunut isä, johon kirjassa viitattiin useasti. Yksi näistä viittauksista kertoo kuvaavasti siitä, millaisia ajatuksia nuoret tunsivat tällaisessa tilanteessa: ”Faija oli niihin aikoihin tosi harvoin himassa. Se ryyppäsi urhoollisesti jokaikisen [sic] tilinsä ja oli persaukinen vähän joka suuntaan ja retkalehti kaupungilla sellaisissa ryysyissä etten kehdannut tuntea sitä kun se tuli minua joskus vastaan Siltasaarenkadulla.²¹⁷” Näiden esimerkkien perusteella voidaan todeta, että nuoret kokivat kielteisiä tunteita perheen alkoholiongelmista. Esimerkeistä huokuu nuorten kokema häpeä ja epäreiluuden tunne.

Kukka kumminkin kertoo tarinan, jossa päähenkilön äiti on alkoholisti. Tätä kritisoidaan tekstissä paljon ja päähenkilö Suvi esittää myös paljon halveksuntaa äitinsä käyttäytymistä kohtaan. Tämän ei nähty kuuluvan kunnollisen perheenäidin käyttäytymiseen. Suvun tunteja kuvaa esimerkiksi kohdat: ”Samperin akka, mikä siinä oli ettei se nykyisin kestänyt koko viikkoa kotona, joka peevelin perjantai se häippäs, kun ajatteli ettei meidän penskojen tarvinnut nousta aamulla kouluun.²¹⁸” Äidin alkoholisoituminen aiheutti siis myös kielteisiä tunteita niin kuin isänkin kohdalla. Erona tosin oli se, että äidin kohdalla tämä asia nostetaan suurempaan rooliin, jolloin lukijalle jää vaikutelma, että isien kohdalla tämä oli paljon tavallisempaa kuin äitien. Siksi isien alkoholinkäyttöä katsotaan myös enemmän läpi sormien. Aikalaisnuoret odottivat tuolloin kuitenkin juuri äidiltään sellaista vanhemmuutta, johon kuuluu kodin ja perheen huolto.²¹⁹ Jos tämä kuva rikkoutui, se saattoi tuntua suuremmalta kuin isän kohdalla, jolle tällaisia odotuksia ei asetettu.

Alkoholinkäyttö koettiin, etenkin miesten keskuudessa, 1980-luvulla jonkinlaiseksi itseisarvoksi, jota kaikki tekivät. Alkoholinkäytöstä tuli arkisempaa ja kieltäytymistä paheksuttiin. Lähes 90% aikuisväestöstä käyttikin tuolloin alkoholia. Arkistuminen toi perheisiin ongelmia, jotka vaikuttivat myös perheen nuoriin. Perheen väliset suhteet vaurioituivat vanhempien, yleensä isän, juomisesta. Tämä fakta tunnistettiin jo tuolloin, mutta sen seurauksia lapsien ja nuorten myöhempään elämään ei vielä tunnistettu.²²⁰ Kuten edellä olevista esimerkeistä voi huomata, aihe selvästi puhututti nuoria, sillä tällaiset ongelmat nostettiin esille niin useassa kirjassa. Vaikka osa kirjoista on

²¹⁷ Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 98.

²¹⁸ Haakana: *Kukka kumminkin* 1982, 8.

²¹⁹ Tirkkonen; Hukkila; Kontula 1989, 13.

²²⁰ Siltanen 1985, 82–83.

aikaisemman sukupolven kirjoittamia, myös he tunnistivat nämä ilmiöt. Kyse ei siis ollut vain nuorten ymmärtämästä ilmiöstä, vaan aihe tiedostettiin myös vanhempien keskuudessa.

Alkoholin lisäksi myös väkivaltaiseen käyttäytymiseen viitataan teoksissa useasti. Perheväkivalta, varsinkin fyysinen sellainen, oli 1980-luvun alussa hieman yleisempää kuin nykypäivänä. Tähän tosin lukeutui kaikki perheen sisäinen väkivalta, ei vain vanhempien lapsiinsa kohdistama. Perheväkivallan pelko on 1980-luvulta 2000-luvulle tultaessa vähentynyt, vaikka tutkimuksen tilastoissa itse väkivallan vähenemisestä ei näy suuria merkkejä.²²¹ Toisessa samaan tutkimushankkeeseen kuuluvassa tutkimuksessa haastatelluista nuorista noin yhdeksän kymmenestä kertoi kokeneensa ”kevyttä” väkivaltaa, kuten tukistamista tai läimimistä. Tätä vakavampi väkivalta oli harvinaisempaa, mutta sitä ilmeni silti.²²² Tilastokeskuksen vuonna 1994 julkaiseman haastattelututkimuksen mukaan jopa 70% lapsista oli kokenut lievää perheväkivaltaa.²²³ Perheväkivaltaa näyttää siis ilmenneen ja etenkin sen kohdistuminen perheen lapsiin on ollut todella yleistä tuolloin. Lasten ruumiillinen kuritus kuitenkin kiellettiin laissa vasta 1984.²²⁴ Tarkastelemallani ajalla tämä oli siis sallittua ja asiaa käsitelläänkin kirjoissa melko paljon.

Haakana teoksessaan *Ykköstyttö* ei suoranaisesti viittaa, että päähenkilön Anitran isä käyttäisi tätä kohtaan väkivaltaa, mutta sen pelko on läsnä: ”Isä otti askeleen lähemmäksi ja mie ajattelin että nyt se lyö, mottaa minut lattanaksi lattiaan ja hieraisee kantapäällä olemattomaksi.²²⁵” Tähän viittaa myös kohta, jossa Anitra toteaa: ”Mutta en mie tietenkään isän kustannuksella leikkiä uskaltanut laskea.²²⁶” Suoranaisesti isän lapseen kohdistuvaan väkivaltaan viitataan Härkösen teoksessa. *Häräntappoaseessa* päähenkilön tyttöystävä kertoo hänen ja isänsä kohtaamisesta joskus nuoruudessa näin: ”Tiijjäkö niin mä otin ketsuppipullon kaapista ja ruutasin ketsuppia suoraan sen ottaan. Se vaan tollotti niin ku sokia sonni ja sitte se pyyhki ottaansa ja lätkäs ketsupit seinään ja löi mua naamaan. En mä siitä niin välittäny, menin vaan piirteleen.²²⁷” Perheväkivalta esitetään melko objektiivisesti, eivätkä päähenkilöt ota asiaan suuremmin kantaa edes repliikkiensä

²²¹ Sirén; Aaltonen; Kääriäinen 2010, 11–13.

²²² Kontula; Meriläinen 1988, 34–35.

²²³ Kiviaho; Heiskanen 1994, 190.

²²⁴ Eduskunnan verkkosivut 2018.

²²⁵ Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 42.

²²⁶ Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 99.

²²⁷ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 273.

ulkopuolella ajatuksissaan. Tämä kertoo siitä, että aihe oli tuolloin niin yleinen ja norminomainen, että sen eettiseen puoleen ei kirjoissa suuremmin paneuduttu.

Naisten kohdalla sekä alkoholi että väkivalta on harvinaisempi aihe. Äidin lapsen kohdistuvaan väkivaltaan kantaa otetaan Kaurasen teoksessa seuraavasti: ”Sonja itkeskeli pöydän alla kun faija oli kannipäissään äkämystynyt jostain ja löi mutsia tai kun mutsi oli kimpaantunut jostain ja löi Sonjaa - - ²²⁸”. Tässä esimerkissä viitataan sekä perheen isän käyttämään väkivaltaan puolisoaan kohtaan että perheen äidin käyttämään väkivaltaan lapsiaan kohtaan. Muuten äidin väkivaltaisuuteen ei kirjallisuudessa puututa. Nuoret aikalaistytöt ovat tutkimuksessa kertoneetkin, että äitien kasvatus oli usein lempeämpää. Nuoret tunnistivat myös väkivaltaisen käytöksen ja alkoholinkäytön yhteyden. Nuorten poikien kohdalla tämä sama ilmiö ei noussut esiin, sillä useiden tutkimuksen poikien isät eivät suuremmin osallistuneet poikiensa elämään.²²⁹

Kokonaisuudessaan väkivalta, varsinkin perheen sisällä tapahtuva, on aiheena sellainen, josta ei puhuta mielellään ulkopuolisille ja tieto pidetään perheen sisällä.²³⁰ Ainakin väkivallasta ilmoittaminen poliisille tai viranomaisille saakka ei kerro tarkemmin oikeista luvuista paljoakaan. Perheen sisäinen, lievä väkivalta saatetaan kokea niin pieneksi, ettei sen ilmoittamista koeta tarpeelliseksi. Mitä lievemmästä väkivallasta puhutaan, sitä harvemmin se tulee ilmoitetuksi viranomaisille.²³¹ Käsittelemäni nuortenkirjat antavat kuitenkin sellaisen kuvan, että väkivaltainen toiminta oli melko yleistä. Etenkin isät käyttivät kasvatuksessaan myös fyysisistä puolta. Väkivallan käyttö on mahdollisesti yhdistynyt usein alkoholinkäyttöön, jolloin ihminen saattaa muuttua aggressiivisemmäksi.

4.3.4 Seksuaalisuuden vapautuminen hämmentää vanhempia

Aikalaistutkimuksen mukaan nuoret eivät olleet 1980-luvulla varmoja siitä, kuinka heidän vanhempansa reagoivat heidän sukupuolisuhteisiinsa. Suurin osa nuorista ajatteli, että vanhemmat hyväksyisivät seksin harrastamisen, jos nuori olisi joko vakavassa parisuhteessa tai kihloissa.²³² Rajat näyttävät olleen tämän mukaan seksuaalisuuden suhteen melko tiukat. Nuoret eivät toisaalta tiedäneet, kuinka vanhemmat reagoisivat ja nämä olivat vain arveluita, joten niiden luotettavuudesta ei voida olla varmoja. Sama aihe

²²⁸ Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 45.

²²⁹ Tirkkonen; Hukkila; Kontula 1989, 16–17

²³⁰ Kiviaho; Heiskanen 1994, 187.

²³¹ Sirén; Aaltonen; Kääriäinen 2010, 23–25.

²³² Kontula; Meriläinen 1988, 77–78.

aiheuttaa tarkastelemassani kirjallisuudessa ongelmallisia tilanteita perheissä, joten voidaan olettaa, etteivät vanhempien mielipiteet aiheesta olleet erityisen suotuisat ja nuorten epäilyt osuivat melko oikeaan.

Nuorten seksuaalisuus aiheuttaa kirjojen vanhemmissa vaikeita tunteita ja näihin otetaankin kirjoissa paljon kantaa. Kahdessa teoksessa seitsemästä kirjan pääaihe on vahinkoraskaus, joten etenkin niissä aihetta pohditaan paljon. Kummassakin kirjassa nostetaan esille perheen kunnia: ”Olin hermostuksissani käydä karjumaan, etten mie tätä sille tehny vaan itselleni, kaiken pelon ja tuskan ja surkeuden itselleni. Mutta tiesinhän mie että olin tehnyt tämän kaikille meille.²³³” Haakanan tavoin myös Laine ottaa asian esille: ”Vaikka kuolis tähän paikkaan, hän ajatteli, sittenpäähän selviäis helpolla, ja kaikki muutkin selviäisivät, isä ja äiti etenkin; kuollut tytär oli sentään paljon kunniakkaampaa kuin häpeällisesti raskaana oleva.²³⁴” Myös isovanhempien maine tuodaan esiin samanlaisessa kohdassa *Ykköstytössä*: ”On se hyvä että mummos ellää niin kaukana, ei jouvu vanha ihminen tätä häpiää nielemään. Se on aina tykännyt sinusta niin kovasti.²³⁵” Suhtautuminen asiaan on kielteinen. Vanhemmat eivät siis vahinkoraskauden, eli usein vapaasta seksistä seuraavan tapahtuman yhteydessä olleet onnellisia lastensa puolesta. Myös perheen kunnia oli tällaisessa tilanteessa vaakalaudalla.

Kummatkin vahinkoraskaudesta kielteisen kuvan esittävästä kirjailijoista kuuluvat vanhemman ikäluokan kirjoittajiin. Haakanan ja Laineen ikä kirjan ilmestyessä lähentelee enemmän kirjoissa esiintyvien henkilöiden vanhempien ikää kuin itse nuorien. Tämä kertoo siitä, että he ovat mahdollisesti ajatelleet asiaa jo oman elämän kautta, pohtien millaisia ajatuksia he haluaisivat oman jälkikasvunsa ajattelevan kirjan esittämässä tilanteessa. Näiden teosten näkökulma ei välttämättä ole ollut paras mahdollinen samaistumiskohde ajan nuorille. Kirjojen tehtävä onkin todennäköisesti ollut valistaa ja opettaa aikaisempien sukupolvien arvoja ja normeja nuorille. Kirjat ovat kuitenkin valittu vuoden parhaiksi julkaisuiksi. Valitsijat ovat kuitenkin myös olleet vanhempaa sukupolvea, joten heilläkin on todennäköisesti ollut mielessään valistuksellinen ote.

Kahdessa hyvin erityyillisessä teoksessa kummassakin nostetaan esille se, että vanhemmat ovat reaktioistaan huolimatta tietoisia nuortensa alkavasta seksielämästä. Sekä Kauranen että Haakana kirjoittavat tästä: ”Mutsi tiesi, vaistosi että olin päässyt naimisen makuun.

²³³ Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 38.

²³⁴ Laine: *Ohari* 1982, 27.

²³⁵ Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 45.

Se tajusi että nyt loppui sen kipakka kontrolli, minun kokemusteni ja nautintojeni vahtaaminen. Nyt minä olin vihdoinkin hiffannut kanavan jota se ei voinut tukkia umpeen vaikka olisi kuinka yrittänyt.²³⁶”, kirjoittaa Kauranen, kun Haakana kirjoittaa seuraavasti: ”Mie muistin äidin ilmeen, kun se seiso i pilleripakkaus kädessään ja katsoi minuun. Se näytti pahasti satutetulta, surulliselta kuin ansaan jäänyt eläin. Se näytti avuttomalta. Mie tajusin nyt yllättyen, että pillerit olivat olleet pahempi isku kuin lapsi.²³⁷” Kummassakin selviää, että aihe on ollut vanhemmille arka. Päähenkilöiden suhtautuminen kuitenkin vaihtelee siitä, mitä he ajattelevat vanhempiensa tunteista. Kaurasen teoksessa päähenkilön Sonja O:n reaktio on jopa ylimielinen ja äidin tunteita halventava, kun taas Haakanan teoksessa päähenkilö Anitra on empaattisempi äitinsä tunteista. Myös tähän voidaan löytää syy kirjailijan iästä. Haakana vanhempana todennäköisesti tahtois i, että nuori arvostaisi hänen mielipidettään ja häpeäisi toimintaansa, kun taas Kaurasen sanomassa näkyy feministinen ja yhteiskunnan normeja vastaan kapinoiva ote.

Kaikki seksuaaliseen aktivoitumiseen liittyvät piirteet saavat kirjoissa varsinkin kaikista perinteisimmin ajattelevat vanhemmat järkyttyneiksi. Kyse ei siis tarvitse olla edes itse suoraan aktista tai sen mahdollisista jälkiseurauksista. Melko suoraan seksiin liitettävä lainaus löytyy kuitenkin *Ykköstyöstä*: ”Ei vanhemmilleen voi kertoa, että mennään jonkun mökille omin nokkinemme, että pulloja on mukana, kahta sukupuolta ihmisiä, kondomeja taskuissa. Sätkynhän ne sais, pulttais heti.²³⁸” Vaikka kyse ei lainauksessa ole suoranaisesti seksistä, saa jo ajatus siitä vanhemmat järkyttymään lapsensa toiminnasta. Vaikka kyse ei olisi edes mihinkään seksiin liittyvästä, mutta intiimialueisiin ja aikuiseksi kasvamiseen liitettävät asiat tuntuvat myös vaivaavan: ”Se haluaa väkisten tehdä minun tahtoa vastaan! Se on niin kamalaa kun minä oon kieltäny sitä käyttämästä niitä Dampaxeja vai mitä ne tötteröt on, niistä menee pian paikat rikki kun ne on tarkotettu aikuisemmille ihmisille kun Kerttu.²³⁹” Vaikka kyse on vain luonnollisesta nuoren naisen intiimihygieniasta, yhdistää äiti tämän todennäköisesti seksuaaliseen toimintaan. Kirjoista hahmottuvan yleisen käsityksen voidaan katsoa olleen tuolloin melko rajoittunut, kun puhuttiin nuorten seksuaalisuuden heräämisestä. Vaikka se onkin täysin luonnollinen ja kehitykseen kuuluva vaihe, silti siihen liitettiin monia kielteisiä ennakkoletuksia.

²³⁶ Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 97.

²³⁷ Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 57.

²³⁸ Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 135.

²³⁹ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 283.

5. Tärkeimmät nuoruuden kokemukset

5.1 Lapsuudesta luopuminen

”Sitä se aikuiseksi kasvaminen oli, keskinkertaista alistumista, periksi antamista.”²⁴⁰”

5.1.1 Typeryydet jäävät taakse

Yltä löytyvässä lainauksessa *Ohari* -nuortenkirjan päähenkilö Outi kuvaa aikuiseksi kasvamisen kokemuksiaan. Sävy kokemuksista on melko kielteinen, sillä hänelle aikuisuuden alkaminen merkitsee ”alistumista” ja ”periksi antamista”. Hän siis kokee, että lapsuuden ja nuoruuden loputtua, joutuu ihminen luopumaan jostain saavuttaakseen aikuisuuden. Yleisesti nuoruudella tarkoitetaan ikäkautta lapsuuden ja aikuisuuden välissä eli aikaa, jolloin lapsuuden avainkokemuksista luovutaan ja aikuisuuden kokemukset ja kokeilut tulevat osaksi elämää. On tärkeää siis tarkastella nuortenkirjoista myös sitä, mitä piirteitä 1980-luvun alun nuortenkirjoissa liitetään lapsuuteen ja mitä aikuisuuteen. Lapsuudesta irti päästäminen ja aikuisuuden alkaminen ovat aiheita, jotka ovat nuorisolle ajankohtaisia ja aihe oli esillä jonkin verran myös ajan kaunokirjallisuudessa. 1980-luvun nuoret kertoivat KISS-tutkimushankkeessa, että heidän malli aikuisuuteen tulee nimenomaan vanhemmilta, sillä muut kontaktit nuorien ja aikuisten välillä ovat hyvin vähäisiä.²⁴¹ Omien vanhempien roolin voidaan siis nähdä olleen todella merkittävä kasvavalle nuorelle, joka omaksui ympäristöstään aikuisen käyttäytymismalleja.

Nojosen teoksessa päähenkilö Takku ei halunnut osallistua leikkiin, joka mielletään usein lasten puuhaksi: ”Nuotiolla laulettiin lauluja ja leikittiin leikkejä. Takku ei leikkinyt. Hän piti sitä typeryytenä.”²⁴² Lainauksessa ei suoraan kerrota hänen pitävän leikkimistä lapsellisena, mutta tämä näyttäytyy todennäköisimpänä vaihtoehtona kyseiselle mielipiteelle. Tässä esimerkissä rinnastetaan lapsuuden toimintoihin myös typeruus, mikä nousee esiin lisäksi muissa teoksissa, vaikka leikkimistä ei muissa teoksissa mainitakaan. Yksi nuoruuden kokemuksista näyttääkin ainakin osittain olleen lapsuuden pitäminen ”vähäisempänä” ikäkautena kuin nuoruuden ja aikuisuuden. Esimerkiksi Haakana rinnastaa äitinsä käyttäytymisen lapsen käyttäytymiseen seuraavasti: ”Äiti on kuin joku

²⁴⁰ Laine: *Ohari* 1982, 72.

²⁴¹ Tirkkonen; Hukkila; Kontula 1989, 30–31.

²⁴² Nojonen: *Takku ja telta ykkönen* 1982, 57.

typerä likkalapsi, istuu ikkunassa tai huiskii kapakan karkeloissa ja odottaa kai prinssiä saapuvaksi.²⁴³ Samassa teoksessa Haakana viittaa toisenkin kerran seuraavasti: ”Ja nyt – viittä vaille ettei henki mennyt. Rakastumisen vuoksi. Lapsellista mutta totta.²⁴⁴ Näiden esimerkkien perusteella voidaan todeta, että kirjojen perusteella nuorten mielestä lapsien käyttäytyminen oli epäkäytännöllistä ja siitä heidän tulisi aikuisiksi kasvaessaan pyrkiä irti. Jos aikuinen taas käyttäytyi yhtä järjettömästi kuin lapsi, oli tämä pahana nähtävä asia.

Lapsuuteen nähtiin kuuluvan myös tietynlainen esittäminen, joka hävisi aikuisuuden tultua. Oharissa asiaa pohditaan seuraavasti: ”Hän oli ajatellut, että se oli jännä tyyppi. Mutta aika pinnallinen se kumminkin oli, ja lapsellinen, yritti olla hurja kovis.²⁴⁵ Tässä lainauksessa ”koviksen” esittäminen mielletään lapselliseksi piirteeksi. Tähän liittyy myös sanomaton oletus siitä, että aikuisuudessa tällainen roolin esittäminen loppuu eikä sille ole tarvetta. Nuoruuden kokeiluihin ja harhailuihin kuuluu oman itsensä etsiminen, josta keskustellaan *Ykköstytössä*: ”Se vaikenin taas ja mie yritin miettiä, mikä minut oli muuttanut. Ehkä vain se, että olin tullut vanhemmaksi, siirtynyt yläasteelle uusiin ympyröihin.²⁴⁶ Tässä päähenkilö Anitra pohtii nimenomaan tätä nuoruuden harhailua, vaihetta, jolloin etsitään sitä oikeaa itseään lapsuuden ja aikuisuuden murrosvaiheessa. 1980-luvulla siis tunnistettiin myös tämän olevan osa nuoruuden tärkeitä avainkokemuksia ja tärkeää aikuiseksi kasvamisen kannalta.

Näiden esimerkkien perusteella voidaan olettaa, että lapsuus, nuoruus ja aikuisuus nähtiin kolmena eri ikävaiheena, jossa jokaisessa ihminen on erilainen siltä osin, millaisena hän näkee itsensä ja millaisena muut hänet näkevät. Nuoruudessa itseään etsiessä nuori koki monia eri rooleja tai vaiheita, joita läpikäymällä hän kartoitti sitä, millainen hänen kuuluisi olla aikuisena ja sen löytäessään asettui tähän. Tähän viittaa myös Haakanan *Kukka kumminkin* -teoksen tarina, jossa päähenkilön punkkarivaihe menee ohi, kun hän kehittyy ja kasvaa. Tätä vaihetta ei siis koettu sellaiseksi, joka voitaisiin nähdä kuuluvan aikuisen elämään. KISS-tutkimushankkeessa selvitettiin myös lyhyesti, millaisia käsityksiä nuorilla oli nuoruudesta ja aikuisuudesta. Nuoruuteen 1980-luvun nuoret kokivat kuuluvan hauskanpidon, juhlimisen ja matkustelun.²⁴⁷ Nämä viittaavat siis

²⁴³ Haakana: *Kukka kumminkin* 1982, 28.

²⁴⁴ Haakana: *Kukka kumminkin* 1982, 5.

²⁴⁵ Laine: *Ohari* 1982, 88.

²⁴⁶ Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 34.

²⁴⁷ Tirkkonen; Hukkila; Kontula 1989, 33.

sellaiseen elämänvaiheeseen, jossa vastuuta ei ole vielä erityisen paljon, mutta vapautta jo hieman enemmän kuin nuorempana.

Näistä edellä olevista esimerkeistä voidaan tunnistaa linja, jossa lapsuuteen ja lapsuuden käyttäytymiseen kuului tunteiden vahvempi rooli. Aikuisuuden taas nähtiin tuovan tullessaan järkipäisemmän käyttäytymisen, jolloin tunteiden rooli käyttäytymisen ohjaajana jää sivuun. Aikuisuus tunnistettiin nuortenkirjallisuudessa ikäkaudeksi, jolloin ihmisen tulee hallita mieltään ja hillitä tunteuksiaan tarkemmin ja tiukemmin kuin lapsena. Aikuistumiseen liittyi myös lisääntyvä vastuunotto.

5.1.2 Edessä vapaa, mutta vastuullinen elämä

Aikuisuuden esitetään myös olevan vapaata verrattuna lapsuuteen. *Ykköstytössä* Anitra on palaamassa kesätöistä Norjasta kotiin Suomeen vanhempien luo asumaan ja kuvaa hetkeä sanoin: ”- - Hannelle ja minulle tämä merkitsi ensimmäisen vapaan kesän päättymistä, paluuta kotiin, kouluun ja lapsiksi jälleen.”²⁴⁸ Tässä esimerkissä vapauden päättymisen rinnastetaan lapsuuteen, koulunkäyntiin ja vanhempien läsnäoloon. Kesä oli ollut vapaa, koska näitä tekijöitä ei ollut elämässä läsnä ja nuorilla ei ollut mitään perinteisesti kontrollia ylläpitävänä ajateltua tekijää, kuten koulua tai vanhempia elämässään. Tämä on erikoista, sillä aikuisuudessa koulunkäynnin vastaa työnteko, joka voidaan nähdä yhtä rajoittavana tekijänä. Vapauteen ja aikuisuuteen liitetään samassa teoksessa toisaalta myös yksinäisyys: ”Mie istuin taas yksin ja tiesin, että näin se aika pitkälle jatkuukin. Minun pitää jaksaa itsekseni elämässä monta kohtaa, joita en voi enää muuksi muuttaa.”²⁴⁹ Vapaudella on siis käänköpuolensa ja myös nuoret näyttävät tiedostavan sen. Hieman kritiikkiä voi kyllä antaa siitä, että tämän näkökulman esittää vanhempi kirjailija.

Vapauden lisäksi aikuisuuden nähtiin tuovan niin ikään vastuuta ja tiettyjä normeja, joihin kasvavan nuoren tuli asettua. KISS-tutkimushankkeessa nuorten naisten osalta aikuisuuden koettiin olevan vakaata ja turvallista aikaa, johon kuuluu työ ja perhe-elämä. Nuoret miehet harvemmin mainitsivat perhettä, mutta työ ja opiskelut nousivat monella tärkeiksi tulevaisuudensuunnitelmiksi.²⁵⁰ *Kattohaukassa* Levola esittää mielenkiintoisen näkökulman poikien kasvamisesta miehiksi. Tämä yhdistyy lisäksi siihen, millaisia normeja miehille tuohon aikaan asetettiin yhteiskunnassa ja jotka kasvavat nuoret myös

²⁴⁸ Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 9.

²⁴⁹ Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 152.

²⁵⁰ Tirkkonen; Hukkila; Kontula 1989, 33 & 100–101.

omaksuvat osaksi tulevaa elämäänsä aikuisena. Päähenkilö Harri ajattelee: ”Äiti nukkuu ja yhtäkkiä mulle tuli kauhea pelko, että se nukkuu pois. Veljille mä en sanonut mitään, sillä ne ei yhtään ymmärrä toisen pelkoja. Sen takia mun piti tulla parvekkeelle pelkäämään. Hitto, mä oon lapsellinen.”²⁵¹ Pelko ja tunteiden näyttäminen esitetään lainauksessa asiana, joka ei kuulunut miehiseen käyttäytymiseen. Tämä olisi hyväksyttävää ainoastaan pojalta, sillä Harri kokee nämä piirteet lapsellisuuden merkeiksi. Tällaisten yhteiskunnan asettamien roolien omaksuminen voidaan katsoa olevan asian, jonka varttuvat nuoret miehet näkivät pakollisena omaksua, jotta heitä pidettäisiin yhteiskunnassa ja muiden silmissä aikuisina.

Vaikka *Kukka kumminkin* -kirjan päähenkilön Suvi nähdään elävän jonkinlaista välivaihetta, ajattelee hän silti jo vastuullisesti kuin aikuinen seuraavassa kohdassa:

Mie olisin halunnut iskeä sen lumeen, polkea hankeen, hyppiä päällä niin että se takuulla tukehtuis. Mie olisin halunnut haukkua sen kaikilla niillä ilkeillä nimillä joita pääparkani oli tulvillaan, ajatukset vyöryivät kirosanoja, hävyttömyyksiä, mutta sydän löi jarruja. Ihan totta, sydän löi jarrut päälle enkä mie sanonut mitään, en motannut mutsia, olin vain, kiskoin sitä kotiin.²⁵²

Lainauksen alussa Suvi esittää niitä tekoja, jotka hän tekisi, jos ei osaisi kontrolloida halujaan. Hän tahtois esittää julkisesti suuttumuksensa äitinsä typerästä käyttäytymisestä, mutta ei kuitenkaan lopulta tee sitä. Lainauksessa hän ei suoraan esitä, että tekee sen koska se olisi lapsellista, mutta se on hyvin todennäköisesti syy tähän itsensä ja halujensa hillitsemiseen. Tietynlainen järkiperäinen käyttäytyminen nähtiin siis osana aikuisuutta, kun taas lapsuuden käyttäytymistä ohjaavat enemminkin halut ja tuntemukset.

5.2 Päihteet osana nuoren elämää

*”Porukka kohelsi. Ne ei muuta tarvinu ku kulauksen taskumatista kun niillä oli täys säpinä päällä. Musta on kumma juttu se että ihmiset luulee viinan tekevän ihmeitä. Kanisterissa vois olla ihan hyvin vaikka omenamehua, pääasia että tuli sellanen filis että tässä nyt kovasti ryypätään.”*²⁵³

²⁵¹ Levola: *Kattohaukka* 1982, 64.

²⁵² Haakana: *Kukka kumminkin* 1982, 23–24.

²⁵³ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 142.

5.2.1 Päihteiden käyttö kasvaa 1980-luvulla

Päihteet kokemuksena liittyy usein nuoruuteen ja aikuiseksi kasvamiseen. Kokemusta pidetään usein yhtenä etappina aikuiseksi kasvamisessa ja se puhuttaa nuoria vielä nykyäänkin.²⁵⁴ Tarkastelemissani kirjoissa päihteet ovat myös esillä melko paljon. Nuortenkirjoista nousee esiin erityisen usein alkoholin ja tupakan käyttäminen. Kokemuksena nämä ovat uusia ja jännittäviä, mikä huokuu teoksista. Asiaa voidaan monesta eri näkökulmasta ja se selvästi nähdään tärkeänä osana kehittymistä. Vaikka näitä ei nuori päähenkilö kirjassa käyttäisi, nostetaan teema kuitenkin jotakin kautta esiin lukijalle. Etenkin *Häräntappoaseessa* ja *Ykköstytössä* alkoholin käyttö nousee suureen rooliin, vaikkakin lähestymistavat aiheeseen ovat näissä hyvin erilaiset toisiinsa verrattuna. *Kukka kumminkin* kertoo enemmänkin aikuisten alkoholin kulutuksesta, mutta siinä sivutaan myös sitä, kuinka se vaikuttaa nuoriin. Aihepiiri ulottuu huumeisiin asti Levolan teoksessa *Kattohaukka*. Teoksessa päähenkilö Harri ei itse käytä huumeaineita, vaan joutuu huumebisnekseen vahingossa mukaan. Tarinassa voidaan nähdä opettavainen ote. Tämän tarkemmin huumeita ei kuitenkaan tässä eikä muissakaan kirjoissa esitellä, joten en tämän huomiot tästä jäävät vähäisemmiksi kuin alkoholista ja tupakasta, jotka selvästi olivat yleisempiä 1980-luvun nuorison keskuudessa.

Nuorten alkoholinkäyttö muuttui rajusti 1970-luvulla, jolloin siitä tuli näkyvä ongelma yhteiskunnalle. Esimerkiksi alkoholipolitiikkaa ryhdyttiin tiukentamaan, jollaisena linja on pysynyt tähän päivään saakka. 1970-luvun lopulla asiasta nostettiin esiin myös kansanterveydellinen huoli; alkoholin ongelmat tiedostettiin, mutta silti sen käyttö kasvoi.²⁵⁵ Kaikista runsain kasvu käytössä tapahtui kuitenkin vasta 1980-luvun puolivälin jälkeen, mikä tapahtuu vasta tutkimani aikakauden jälkeen. Vaikka käyttöpiikki osuu vasta tutkimani ajan jälkeiselle ajalle, näkyy kirjoista selvästi myös se, että jo tuolloin alkoholi näyttäytyi suhteellisen suuressa roolissa kirjojen henkilöiden elämässä. Nuorilla alkoholinkäytön lisääntyminen osui ikävuosille 12–16, johon moni tarkasteltava kirjan henkilö kuuluu.²⁵⁶

KISS-tutkimushankkeessa selvitettiin vuonna 1988 ajan nuorten tupakointikulttuuria. Tutkimuksessa sivutaan myös muita päihteitä, etenkin alkoholia, sillä usein nämä on nähty toisiinsa liitettävänä tapoina.²⁵⁷ Alkoholin käytön lisäksi tupakoivat nuoret

²⁵⁴ Holmila; Raitasalo; Tigerstedt 2016, 7–8.

²⁵⁵ Salasuo; Tigestedt 2007, 14–17.

²⁵⁶ Ahlström ym. 1994, 71.

²⁵⁷ Kontula; Meriläinen; Topo 1988, 5 & 8–11.

yhdistettiin usein muun muassa juhlimiseen, kaukaisempiin perhesuhteisiin, sukupuolisuuteen ja seurusteluun, runsaampaan määrään kavereita sekä perinteisinä pidettyjen arvojen vastustamiseen.²⁵⁸ Tällaiset teemat voidaan kokea paheellisiksi, eivätkä esimerkiksi vanhemmat ihmiset katsoneet näitä hyvällä. Leimaamisen riski yhdestä paheesta edelleen muihin oli suurta.

Huumeet mainittiin vain yhdessä teoksessa, jossa siinäkin nuori henkilö ei itse näitä käyttänyt. Syy tähän todennäköisesti löytyy yleisemmästä huumausaineiden ympärillä pyörivästä keskustelusta. Suomessa on tunnistettu kaksi nk. huumeaaltoa, jolloin huumausaineiden käyttö kasvoi paljon aikaisempaan verrattuna. Nämä aallot sijoittuivat tutkimusjaksoni kummallekin puolelle, sillä ensimmäinen aalto loppui 1970-luvun alussa ja seuraava aalto alkoi 1990-luvulla. 1980-luvulla huumausaineiden käyttö pysyi vähäisenä. Yhteiskunta oli myös alkanut ensimmäisen aallon jälkeen kiinnittää näiden käyttöön huomiota erilaisin toimin. Huumausaineet ja niiden käyttäjät saivat pahan leiman ja asenteet muuttuivat jyrkiksi. Tämä leima oli niin voimakas, ettei ennen seuraavaa aaltoa edes myönteisimmin suhtautuvat nuorisoryhmittymät pystyneet murtamaan tätä ja esimerkiksi alkoholin merkitys oli huomattavasti tärkeämpi.²⁵⁹ Huumausaineiden vähäinen käsittely nuorten kaunokirjallisuudessa liittyy varmasti tähän yhteiskunnallisen kontrollin ja vahvasti kielteisten asenteiden ilmestymiseen 1970-luvulla, jotka jatkuivat myös läpi 1980-luvun. Ainoassa huumausaineita käsittelevässä teoksessa ote on tällaiseen asennoitumiseen viittaava, sillä huumebisnekseen joutuessaan päähenkilö Harri joutuu suuriin ongelmiin tahtomattaan.

Nuorten tupakointi lisääntyi nuorten keskuudessa 1980-luvulla ja eurooppalaisiin nuoriin verrattuna suomalaiset ikätoverit tupakoivat heitä enemmän. Alkoholin käyttö oli kuitenkin vielä tupakointiakin yleisempää, vaikka usein nämä kaksi liitettiin toisiinsa. Kaikista harvinaisin päihde suomalaisten nuorten keskuudessa oli kuitenkin huumausaineet.²⁶⁰ Näiden aineiden yleisyyteen liittyvä linja näkyy myös tutkimassani kirjallisuudessa. Alkoholi kaikista yleisimpänä päihteenä esiintyy teoksissa kaikista eniten. Tupakointia käsiteltiin lisäksi jonkin verran, muttei niin paljon kuin alkoholia.

²⁵⁸ Kontula; Meriläinen; Topo 1988, 68–69.

²⁵⁹ Salasuo 2004, 18–19.

²⁶⁰ Kontula; Meriläinen; Topo 1988, 1–10.

5.2.2 Aikuiset eivät ymmärrä

Nuorten tupakointia on KISS-tutkimushankkeessa tutkittu myös heidän vanhempien päihdekäyttäytymistä tutkimalla. Nuorten tupakointia tarkastellaan kuitenkin vanhempien alkoholinkäytön tarkastelulla, mikä viittaa siihen, kuinka tärkeästi toisiinsa linkittyvinä näitä kahta pidettiin. Jos perheen suhtautuminen alkoholiin oli hyväksyvä ja he itse käyttivät alkoholia, sitä useammin myös heidän lapsensa tupakoi.²⁶¹ Vanhemmillä oli siis vaikutusta nuorten päihteiden kulutukseen. Perheiden ja muiden aikuisten henkilöiden päihdesuhteesta kirjoitetaan kirjoissa melko paljon. Vanhempien alkoholinkäyttöä ja sen vaikutuksia nuoriin käsitellen tarkemmin perhesuhteita käsittelevässä alaluvussa, mutta sivuan aihetta myös tässä alaluvussa. Kirjoissa esiintyvät ajatukset ja näkökulmat alkoholin käyttöön ja aikuisiin ihmisiin voidaan jakaa kahteen tärkeimpään esitystapaan: joko kirjoissa puhutaan alkoholiongelmista kärsivistä aikuisista tai sitten nuorten kiinnijäämisen pelosta vanhemmilleen. Voidaankin siis olettaa, että juuri tällaiset ongelmat päihteidenkäytössä huolestuttivat ja mietityttivät nuoria tuolloin.

Aikalaistutkimuksessa nuoret kertoivat salaavansa usein alkoholinkäyttönsä vanhemmilleen. Jotkut tutkimuksessa mukana olleet henkilöt kuitenkin kertoivat, että heidän vanhempansa suhtautuivat asiaan melko hyvin, jos he saivat tietää lastensa käyttäytymisestä. Poikien kohdalla samainen asia ei noussut haastatteluissa esille. Heidän sanomisistaan kuitenkin voi huomata, että alkoholia ei käytetty kotona tai vanhempien nähden, joten voidaan olettaa, että myös poikia tämä pelko koski jollain tavalla.²⁶² Kirjoissa nuoret puhuvat kiinnijäämisen pelosta etenkin *Häräntappoaseessa*. Päähenkilö Harri ei tunne kiinnijäämisen pelkoa niin suurena kuin muut ja pitää itseään ”siistimpänä” tyyppinä. Välillä hän jopa huvittuu kavereidensa liiallisesta kiinnijäämisen pelosta. Tutkimuksen ja kirjallisuuden perusteella voidaan nähdä käyttäytymismalli, jossa vanhemmilleen kiinnijäämistä pelkäsivät kiltimpinä pidetyt nuoret, kuten tytöt ja enemmän kotiorientoituneet eikä niin usein päihteitä käyttävät pojat.

Vanhempien reaktiot alkoholista ovat kirjoissa melko kielteisiä, minkä vuoksi asiaa varmasti yritetään niin kirjoissa kuin yritettiin myös oikeassa elämässä piilotella. Nämä asiat aiheuttivat aikanaan erimielisyyksiä perheissä, varsinkin tapauksissa, joissa

²⁶¹ Kontula; Meriläinen; Topo 1988, 17–18.

²⁶² Hukkila; Kontula; Tirkkonen 1989, 24–27 & 119–127.

päihteitä käyttävä nuori oli naispuolinen tai kaukana täysi-ikäisyydestä.²⁶³ Kirjoissa asia esitetään myös samalla tavalla. Esimerkiksi *Häräntappoaseessa* kuvaillaan tätä ilmiötä tarkemmin seuraavasti:

Kaikki vanhemmat joiden pennut kärehtää juopottelusta luulee että vika on niissä, että ne on kasvattanu ne väärällä menetelmällä tai laiminlyöneet niitä pienenä tai ostaneet liian vähä leluja niille. Tai sit ne luulee että niiden pentu piehtaroi yli-inhimillisissä ongelmissa joista ei oo ulospääsytietä helvetin kuustoista. Nuoret juo aina, yhdentekevää millaisista oloista ne tulee. Kaikki juo ja mitä helvettiä sitte. Ei kai siihen kuole.²⁶⁴

Tästä lainauksesta näkyy hyvin se, kuinka vanhempien huoli näkyy heidän reaktioissaan. He ottivat lapsensa alkoholin käytön raskaasti. Vanhemmat ajattelivat kasvatuksensa olevan epäonnistunutta tai heidän lapsensa muuten vain irtaantunut yhteiskunnan normeista. Nuoret taas eivät itse nähneet asiaa näin, vain kokivat alkoholikokeilujen olevan osa nuoruutta ja luonnollinen tapa toimia. Vanhempien reaktiot olivat kovia ja ilmeisesti myös liioitellun vakavia siihen nähden, kuinka yleistä alkoholin käyttö oikeasti nuorten keskuudessa oli.

Myös aikuisten alkoholinkäyttöä pohditaan kirjoissa jonkin verran. Tätä eniten käsittelevässä *Kukka kumminkin* -teoksessa aikuisen alkoholisoituminen nousee suurimpaan rooliin, mutta myös muissa teoksissa samainen teema näkyy paikoittain. Sekä vanhempien että muiden tuttujen kohdalla aikuisten, usein todella ongelmallista, alkoholinkäyttöä kuvataan seuraavasti: ”Sit se ryyppäs. Se oli humalassa sillonki ku se kävi virallisesti kylässä, vaikka mun nimipäivillä. Pekka oli kuolla häpeestä. Mut musta se vanha juoppo oli paljo parempi ja rehellisempi ku kolme Pekkaa yhteensä.²⁶⁵” Lainauksessa esiintynyt Pekka on päähenkilön Alpon äidin miesystävä. Myös tuntemattomampien aikuisten osalta asiaa kommentoidaan näin: ”Sitä sanotaan Marsuksi. Ennätys: kolme vuotta täysin työttömänä. Se juo ööliä ja puhuu levottomia, johtuu kai pilvestä ja turhautumisesta. Se sanoo aina et kaikki muut ku se on vingahtaneita elintasoäpäriä.²⁶⁶” Näissä kummassakin tapauksessa kuvataan selvästi alkoholisoitunutta tuttua, jota käytetään mahdollisesti varoittavana esimerkkinä, mihin liiallinen alkoholin

²⁶³ Kontula; Meriläinen; Topo 1988, 19.

²⁶⁴ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 142.

²⁶⁵ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 58.

²⁶⁶ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 45.

kulutus voi johtaa. Koska näiden kirjoittaja, Anna-Leena Härkönen on kuitenkin ollut itsekin nuori kirjaa kirjoittaessaan, tietynlainen kasvatuksellisuus syynä voidaan todeta epätodennäköiseksi. Ehkä esimerkit alkoholisoituneista aikuisista ovat muuten vain saaneet ajan nuoret pohtimaan jatkuvan alkoholinkäytön ikäviä seurauksia.

Suoraan siihen, että nuori ottaisi mallia aikuisen alkoholinkäytöstä käsitellään vain Haakanan *Kukka kumminkin* -teoksessa. Aikalaistutkimuksen mukaan tämä oli kuitenkin aika yleinen ilmiö, kuten aikaisemmin jo todettiin, joten on erikoista, ettei tähän ole tarkemmin paneuduttu valikoituneessa kirjallisuudessa. Tutkimusaineistoni nousee esiin kuitenkin tapaus, jossa *Kukka kumminkin* -teoksessa päähenkilö Suvi hermostuu kirjan loppupuolella äitinsä käyttäytymiseen, ryntää tämän luo kesken viinan hörppimisen, ottaa pullon äitinsä kädestä ja juo itsekin siitä. Tämä jälkeen hän toteaa: ”Miksi, miksi mie en sais ottaa tuikkua murheeseen ku äiti näyttää niin söpöä esimerkkiä. Meitähän itkettää kumpaaki, ku porakaivomies otti ja lähti. Juuvaan nyt äiti, se helpottaa.”²⁶⁷ Tämän jälkeen hän juo lisää, saa alkoholimyrkytyksen ja joutuu sairaalaan. Hänen käyttäytymistään selitetään seuraavasti: ”Mie halusin pois koko roskasta. Menin sisään ja vastassani oli korkkaamaton kossupullo jämeränä pöydällä. Otin sen, väänsin auki ja kaadoin kurkkuuni niin paljon kuin nielu veti. Itkin ja menin muka varoen portaitten taakse istuksimaan, lorauttelin aina vaan ainetta kiduksiini. Raivo ja viina polttelivat yhtälailla.”²⁶⁸ Äidin juomisella on Suvun käyttäytymiseen varmasti suuri merkitys, sillä Suvi juo murheeseensa, kuten äitinsäkin. Hän on siis omaksunut äitinsä tavan toimia ja tekee itsekin näin, vaikka tunnistaa itse tekevänsä väärin. Muissa teoksissa tällaiseen käyttäytymisen omaksumiseen ei puututa.

Iän tuoma näkemys päihteisiin voidaan nähdä teoksissa jo kirjailijaa ja hänen ääntänsä tarkastellessa. Kirjailijan ikä vaikuttaa siihen, millainen kuva päihteistä, etenkin alkoholista kirjoissa esitetään. Haakanan teoksissa *Ykköstyttö* ja *Kukka kumminkin* kummassakin keskustellaan alkoholista paheksuvaan sävyyn. Tämä eroaa paljon muista teoksista, joissa päihteistä saatu kuva on pääasiassa neutraali tai myönteinen. *Ykköstyössä* näkökulma on koko kirjan tasolla pienemmässä roolissa, mutta sitä pohditaan nimenomaan nuorten osalta. *Kukka kumminkin* nostaa alkoholiongelman tärkeäksi aiheeksi päähenkilön äidin kautta. Nuorten alkoholinkäyttöä Haakana kuvaa ensimmäisessä teoksessa seuraavasti: ”Kaikki ottivat, pureskelivat leipää, jutut

²⁶⁷ Haakana: *Kukka kumminkin* 1982, 144.

²⁶⁸ Haakana: *Kukka kumminkin* 1982, 145.

tyrehtyivät, alakuloisuus ja alkoholi sumensivat mieliä.²⁶⁹ Suhtautumisen alkoholiin näkee hyvin myös seuraavasta kohdasta: ”Mie en oikein tiedä miksi juotiin ja juodaan niin paljon. Ehkä ilo ilman viinaa on teeskentelyä monelle, kun yksi on työtön ja toinen ei menesty koulussa ja kaikki ovat aikuisten hampaissa tätä kurjaa nykynuorisoa, joka vain hilluu ja mäiskää, ei tee työtä, ei harrasta, ei ole ryhdikäs, reipas ja luottavainen.”²⁷⁰

Edellisistä lainauksista voidaan selvästi huomata, että teksti on jonkun muun, kuin nuoren henkilön kirjoittamaa. Vaikka kirjassa yritetään samaistua nuorten tuntemuksiin, tekstin läpi silti paistaa paheksuva ja opettavainen sävy, mikä ei mukaile oikeaa suhtautumista erityisen hyvin. On myös erikoista, että esimerkit kuvaavat alempiin yhteiskuntaluokkiin liitettäviä ongelmia. Aineistosta ei muutenkaan nouse esiin ylempien luokkien perheet, vaan tapahtumat kuvataan usein tapahtuvaksi toisenlaisessa ympäristössä. Perheen yhteiskunnalliseen asemaan ei kuitenkaan tarkemmin paneuduta, vaan päätelmät ovat kirjojen kuvauksen perusteella itse tekemiäni.

Haakanan *Kukka kumminkin* -teoksessa alkoholisoituneen äidin vanhin tytär, eli päähenkilö Suvi joutuu ottamaan aikuisen roolin, kun hänen äitinsä on reissuillaan. Tämä selvästi vaikuttaa Suviin ja hän kapinoikin laittautumalla rajuihin meikkeihin ja vaatteisiin. Tämän lisäksi Suvi joutuu myös huolehtimaan pikkusiskostaan ja jopa äidistään, joka ei osaa lopettaa juomistaan ajoissa. Suvi tuntuu näkevän äitinsä ongelman, mutta äiti ei itse halua myöntää tilanteen olevan niin paha. Suvin kertoman mukaan ”Äiti oli ollut viime aikoina tosi heikoilla, sortunu harva se päivä maistelemaan tirmoolivettä. Mie olin ajatellut että syy on tämän kirotun pitkän pakkaskauden.”²⁷¹ Äiti taas puolustautuu lapselleen sanoin: ”Sä todistat että mä olen ihan kunnollinen. Mä käyn työssä ja teen teille ruokaa. En mä mikään irtolainen ole.”²⁷²

Vanhempi siis tässä tapauksessa kokee, että jos hän hoitaa lapsiensa perustarpeita, ei hänen tilanteensa niin paha voi olla. Nuori kokee tämän eri tavalla ja paheksuu äitinsä tapaa, joka vie huomiota äitiydeltä ja muilta ”kunnollisiin” naisiin liitettäviltä tavoilta. Vanhempi liittää myös itsensä irtolaiseen, joka vuonna 1936 säädetyssä irtolaislaissa määritellään irtolaisen olevan henkilö, joka ei tee kykeneväisenä tee työtä ja vieroksuu tätä ja näin ollen hankkii elantonsa kerjäämällä tai siveettömillä tavoilla. Laki kumottiin

²⁶⁹ Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 10.

²⁷⁰ Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 126.

²⁷¹ Haakana: *Kukka kumminkin* 1982, 17–18.

²⁷² Haakana: *Kukka kumminkin* 1982, 23.

vasta vuonna 1986, joten laki oli voimassa tarkastelujaksollani.²⁷³ Irtolaisuus oli siis rangaistavaa ja paheksuttua, joten esimerkin äiti ei halunnut tulla leimatuksi tällaiseen. Hän kuitenkin tämän sanoessaan on myös varmasti tunnistanut, että vaara irtolaiseksi leimaamiseen on. Näiden ei katsottu kuuluvan tuon ajan kotiäidin käytökseen, sillä hän laiminlöi silloin yhteiskunnan normien asettamia äidin velvollisuuksiaan. Jo äidin työssäkäynti voi olla asia, jota ei katsota lasten kannalta hyväksi. Vanhemman ikäluokan kirjailijan näkökulmat näihin ovat mahdollisesti vaikuttaneet siihen, kuinka modernimpi äitihahmo kuvataan kielteiseen sävyyn.

5.2.3 Kaikkihan niitä käyttävät

Eroavia näkökulmia turmiolliseen kuvaan alkoholista on nähtävissä muissa käsiteltävissä teoksissa. Sävyt ovat neutraalimpia, eikä käyttöä oikeastaan edes pahoitella. Kuitenkin alkoholin paheellisuus tunnustetaan, mikä voidaan nähdä esimerkiksi juomisen piilotteluna vanhemmilta. Tätä ei silti nosteta yhtä suureen rooliin muissa teoksissa, kun Haakana tekee kummassakin kirjassaan. Levola kuvaa asiaa *Kattohaukassa* esimerkiksi näin: ”Harjoituksista ne menee kaljalle ja purukumille. Ei ne koskaan haise kaljalle kun ne tulee kotiin. Ne on hyviä poikia.²⁷⁴” Tässä päähenkilö Harri kertoo isoveljistään. Harrin mukaan veljet ovat ”hyviä poikia”, koska vaikka he juovat olutta, he peittävät sen hajun purukumilla eivätkä halua, että muut haistavat sen heistä. He eivät siis leveile tai halua näyttää muille ihmisille alkoholinkäyttöään, mikä viittaa heidän hyvätahtoisuuteen. Koska alkoholinkäyttö 1980-luvulla liitettiin niin usein myös muihin paheellisiin tapoihin, voidaan olettaa, että kirjan päähenkilön veljet eivät halua tulevansa leimatuiksi tällaisiin piireihin kuuluviksi. Se oli merkki ”hyvästä” luonteesta, jos ei kuluttanut alkoholia tai ainakaan leveillyt asialla suuremmin.

Härkösen kirjan nuorten suhtautuminen alkoholiin on melko puolueeton, vaikkakin alkoholi sekä tupakka nähdään nuorten keskuudessa jonkinlaisina ihmisen määrittäjinä. Uuteen porukkaan saapunut Alpo haluaa tehdä vaikutuksen uusiin tuttavuuksiinsa oikeanlaisella tupakanpolttotyylillä: ”Mä näytin niille kunnan polttamistyylin. Tupakkaa pitää pitää peukalon ja keskisormen välissä eikä saa jännittää kättä. Ei sais ajatella polttamista ettei tuu jäykkää vaikutelmaa. Ihan rauhassa vaan.²⁷⁵” Tämä tupakointihetki myös lähentää uusia toveruksia ensimmäistä kertaa tavatessa: ”Hevoshampainen

²⁷³ Irtolaislaki 1936.

²⁷⁴ Levola: *Kattohaukka* 1982, 16.

²⁷⁵ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 86.

pyssymies naurahti vaatimattomasti. Se kaivo povaristaan tupakan ja pisti palamaan suureleisesti. Sit se tarjos mulleikki. Se oli siis kontaktia ottava nuori.²⁷⁶ Kirja esittää kohtauksen, jossa ensimmäinen kontakti toiseen nuoreen on päihteen kautta, jolla uskoakseni nuoret pojat tahtovat osoittaa, että ovat ns. ”siistejä” tyyppejä. Aikalaistutkimuksen mukaan nuoren miehen minäkuva oli joissain tapauksissa parempi niillä, jotka tupakoivat. Kaverien vaikutus nuoren tupakointiin oli myös merkittävää. Nuorten kaveriporukoissa joidenkin tupakoidessa muille muodostui paineita aloittaa tämä tapa itsekin. Usein monet tupakoivat siksi, koska kaveritkin tekivät niin, eivätkä he halunneet jäädä porukan ulkopuolelle.²⁷⁷ *Häräntappoaseen* päähenkilö Alpo tupakoi siis varmasti niin ikään tavasta, mutta myös jonkinlainen mainekysymys hänen tapauksessaan se on.

Tupakointia esiintyy teoksissa sukupuolesta riippumatta. Naisten polttaminen ei ole niin yleistä ja *Häräntappoaseessa* ilmeneekin tietynlaista sukupuolten välistä kaksinaismoralismia naisten ja miesten tupakoinnin suhteen. Pojat polttavat edellä esitettyjen lainauksien mukaan runsaasti, kun taas tyttöjen tupakoinnista päähenkilö Alpo ajattelee näin: ”Mä sytytin tupakan. Mä ojensin askia Kertulle mutta se pudisti päätään. Musta oli mielettömän hyvä juttu ettei se polttanu. Likan ominaishaju menee pilalle jos se polttaa.²⁷⁸ Nuorten miesten tupakanpoltto nähdään siis tärkeänä ja mahdollisesti hyvänä asiana, kun taas nuorten naisten kohdalla tämä nähdään pahana asiana. Laineen teoksessa *Ohari* nuori raskaana oleva nainen polttaa koko kirjassa esitetyn raskauden ajan, yhtään pohtimatta sen oikeutta tai vääryyttä. Toki hän on tahtomattaan raskaana ja mahdollisesti siksi ei myöskään välitä siitä, miten tupakointi vaikuttaa hänen lapseensa. Tämä käytös on hieman erikoista ja eroakin esimerkiksi Haakanan näkökannasta. *Ykköstyössä* pohditaan samaista raskausteemaa ja siinä päähenkilö ei suinkaan itse käytä päihteitä vaan ajattelee: ”Eikä Anitrakaan saa kuin tilkan, oottavien äitien pittää olla raittiita ja tupakoimattomia ja kaikin tavoin siistejä.²⁷⁹ Nuorien naisten tupakointia ei siis katsottu hyvällä. Tyttöjen osalta yhteys alkoholin ja muiden paheellisten tapojen välillä voidaan nähdä, sillä alkoholia käyttävät ja tupakointia harrastavat naiset myös harrastavat irtoseksiä, josta tulevat vahingossa raskaaksi.

²⁷⁶ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 85.

²⁷⁷ Kontula; Meriläinen; Topo 1988, 20–22 & 31.

²⁷⁸ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 140.

²⁷⁹ Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 77.

Tyttöjen alkoholinkäyttöä pohditaan miespäähenkilön näkökulmasta parissa teoksessa. Nämä esitystavat ovat hyvin samankaltaisia toistensa kanssa. *Kattohaukassa* asiaa kuvataan seuraavasti: ”Senkin ylitse poukkoili seinästä toiseen veljille ja niitten kavereille tyyppillisten kanojen lakkaamaton kaakatus.²⁸⁰” Kanoilla viitataan lainauksessa humalaisiin naisiin. Naisten kovaäänisyyteen humalassa viitataan myös *Häräntappoaseessa* kaksi kertaa. Ensimmäinen tällainen viittaus menee seuraavasti: ”Ne urputti kilpaa, ku likat kännissä.²⁸¹” Vaikka tässä käytetään naisten humalakäyttäytymistä vain vertauskuvana, kuvaa lainaus silti ajatusmaailmaa aiheesta. On kuitenkin erikoista, että tällaisen näkökulman esittävä teos on nuoren naisen kirjoittama. Mahdollisesti asia siis koettiin myös naisten keskuudessa näin, tai sitten Härkönen on kuvauksellaan yrittänyt saada teokseen samaistuttavuutta lisäksi nuorilta miehiltä käyttämällä hieman naisia halveksuvaa kuvausta. Samaisesta kirjasta on löydettävissä edelleen toinen naisten juomiskäyttäytymistä kuvaava kohta: ”Likat on kummia kun ne juo. Ne tekee siitä älyttömän numeron. Ne ei voi juoda tyylikkäästi ja huomaamatta. Ne alkaa roikkua toistensa kaulassa ja puhua salaisuuksiaan niin kovaa että se kuuluu Kiinaan asti.²⁸²” Esimerkkien mukaan äänekäs ja jollain tavalla näkyvämpi käyttäytyminen kuului naisten alkoholinkäyttöön. Myös tupakointia katsottiin pahalla, jos kyseessä oli muuten ”hyvän” maineen omaava nuori. Nämä tavat eivät istu erityisen hyvin yhteen tuon ajan sukupuoliroolien mukaiseen kuvaan hyvästä naisesta ja päihteet koettiin enemmän miehisinä asioina.

5.3 Seksuaalisen vapautumisen murrosvaiheessa

”Petekin tykkäsi minusta yhtenä yönä, koska sovin sen mielentiloihin ja tarpeisiin, mutta ei siitä edes yritetty mitään rakkauden lätinää tehdä.”²⁸³”

5.3.1 Tärkeä teema nuorisolle

Seksuaalisuuden käsittely on kirjoissa hyvin vaihtelevaa ja asiaan liittyvistä tavoista kirjoittaa voi havaita hyvinkin erilaisia mielipiteitä ja näkökulmia. 1980-luvun nuorison käsitykset seksuaalisuudesta poikkesivat runsaasti heidän vanhempiensa käsityksestä. Haavio-Mannilla ja Kontula ovat tutkimuksessaan luokitelleet suomalaiset vuosina

²⁸⁰ Levola: *Kattohaukka* 1982, 79.

²⁸¹ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 106.

²⁸² Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 141.

²⁸³ Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 46.

1917–1980 syntyneet kolmeen seksuaalikäyttäytymisluokkaan. Luokat jakautuvat seuraavasti: 1917–1936 vuosina syntyneistä puhutaan seksuaalisen pidättyvyyden polvena, 1937–1956 vuosina syntyneistä seksuaalivallankumouksen polvena ja 1957–1980 syntyneistä tasa-arvoistuvana polvena.²⁸⁴ Oman tutkimukseni kohdeikäluokka sijoittui tasa-arvoistuvan polven alkuun. Vaikka heidän ajatustapansa oli uuden seksuaalipolven mukainen, heitä ympäröivä yhteiskunta oli vielä suurimmaksi osaksi vanhojen käsitysten vallassa. Etenkin kirjoissa esiintyvien vanhempien kautta voi huomata tämän aikaisempien seksuaalikäyttäytymissukupolvien ajatustavan. Kontulan mukaan yhteiskunnan seksuaaliarvot näkyivät kuitenkin parhaiten juuri murrosikäisen nuorison asenteiden kautta.²⁸⁵

Myös kirjailijoiden oma ikä ja seksuaalikäyttäytymispolvi vaikuttavat kirjoissa esitettyihin sanomiin. Kirjailijoista Anna-Liisa Haakana kuuluu ensimmäiseen polveen, vaikka Uolevi Nojonen on niin ikään hyvin lähellä tätä. Toiseen luokkaan kuuluu aivan alkupäähän kuuluvan Nojosen lisäksi myös Sinikka Laine. Lisäksi Anja Kauranen luokitellaan vielä toiseen polveen kuuluvaksi, vaikka onkin aivan toisen ja kolmannen polven rajoilla. Kolmanteen polveen kuuluvat kirjailijoista Kari Levola ja Anna-Leena Härkönen. Näiden luokkien vaikutus on Torstin sukupolvijaottelun tavoin huomattavissa myös kirjojen esittämästä seksuaalisuuskuvasta. Kaikista perinteisimmän kuvan seksuaalisuudesta antavat Haakana ja Nojonen, kun taas neutraalimmin ja tasa-arvoisemmin siihen suhtautuvat etenkin Härkönen ja Laine. Vaikka Kauranen sijoittuu polvijaottelussa keskimmaiseen luokkaan, edustavat hänen näkemykset uudempaa tapaa käsitellä seksuaalisuutta. Polvien ja kirjailijoiden välittämät ajatukset yhtyvät siis löyhästi toisiinsa.

Nuortenkirjallisuus kehittyi viimeistään 1970-luvulle tultaessa siihen, että seksuaalisuus nostettiin tärkeäksi aiheeksi myös nuortenkirjallisuudessa. Kirjojen henkilöt olivat yleisemminkin mielikuvissaan estottomia ja vapaamielisiä asian suhteen, mutta todellisuudessa kuvaus oli ”varsin pidättynyttä”.²⁸⁶ Sama linja on huomattavissa osasta tutkimuksen lähdekirjallisuudesta. Tärkeä aihe nuorelle tämä oli ja on vieläkin siksi, että seksuaalinen kiinnostus herää tuossa iässä, jolloin sitä pohditaan halun ja moraaliajattelun välimaastossa.²⁸⁷ Vaikka tämä ajatus ei ajallisesti ole tarkasti vuosilta, jolta

²⁸⁴ Haavio-Mannila; Kontula 2001, 21–22.

²⁸⁵ Kontula 1991, 46.

²⁸⁶ Heikkilä-Halttunen 2006, 191–192.

²⁸⁷ Kontula 1989, 60–62.

lähdeaineistoni on peräisin, voidaan tämä nähdä kuitenkin yleisesti laajempaan aikaan leimanneena ilmiönä. Kirjan kirjoittaminen on kuitenkin prosessi, joka alkaa jo vuosia ennen kirjan julkaisuhetkeä. Tarkastelemissani teoksissa tällainen salaa pidättynyt tunnelma on nähtävissä etenkin Haakanan kirjallisuudessa. Myös Hellevi Outinen on saanut tyttökirjallisuutta tutkiessaan samankaltaisia tuloksia. Vaikka 1980-luvulla kirjallisuudessa käsiteltiin jo seksuaalisuutta, jopa myönteisessä mielessä, tietyt pelot ja estot säilyvät kuitenkin vielä kirjallisuudessa mukana ja vaikuttivat rajoittuneeseen kuvaukseen naisen seksuaalisuudesta.²⁸⁸

Seksuaalisuus aiheena nousee suurempaan rooliin kolmessa lähdekirjassani. *Ykköstyttö* kertoo vahingolasta odottavan nuoren tarinan, joten vaikka itse seksuaalisuus ei ole esillä paljoa, voidaan kirjassa kuitenkin nähdä olevan seksuaalisuutta käsittelevä ote. Samaa aihetta käsittelevässä Laineen *Oharissa* raskauteen johtanut akti on itsessään sivuutettu, vaikka seuraukset liittyvätkin suoraan tähän. *Sonja O. kävi täällä* on edellisestä täysin eriävä luonteeltaan tältä osin, sillä päähenkilö rikkoo seksuaalisia normeja tahallaan ja nauttii siitä. Myös kuvausta ja ajatuksia aiheesta on runsaasti. Vaikka päähenkilöt ovat eri-ikäisiä, on koko teosten tunnelma täysin erilainen. Muissa kirjoissa aihetta on sivuttu hieman. Nojosen ja Härkösen teoksiin liittyy seksuaaliakti, mutta Haakanan toinen teos sekä Nojosen teos käsittelee asiaa vain ihastumisen ja tunne-elämän kautta.

5.3.2 Seksuaalisuutta leimaavat kaksijakoisuudet

Näkemykset seksuaalisuudesta ovat kirjoissa monella tapaa hyvin kaksijakoiset. Kaksijakoisuutta on huomattavissa vanhempien ja nuorten, tyttöjen ja poikien sekä vanhan ja uuden kesken. Jo tästä voi huomata, että 1980-luvun alussa elettiin seksuaalisen vapautumisen murrosvaihetta, sillä asia herätti niin monella tapaa hyvin moninaisia tunteita. *Ykköstyössä* ilmapiiri on hyvin konservatiivinen seksuaalisuuden osalta. Ajattelutapa on vahvasti sukupuolittunut ja tämä on nähtävissä läpi koko teoksen. Tätä mustavalkoista ajattelutapaa kuvaa hyvin esimerkiksi kohta, jossa 16-vuotias Anitra miettii sitä, jos hänen isoveljensä tyttöystävä alkaisi odottaa lasta. Ajatuskulku tilanteesta menee näin: ”Mie mietin miten suu pantaisiin, jos Ritu pamahtaisi paksuksi. Olisiko se Antin urotyö vai Ritun kevytkenkäisyyttä.”²⁸⁹ Lainaus on lyhyt, mutta kuvaava. Miehen osalta (vahinko)raskaus olisi ollut hieno ja kunnioitettava teko. Naisen kohdalla tämä kuitenkin nähtiin ”kevytkenkäisyytenä” eli paheellisena toimintana. Vanhempien

²⁸⁸ Outinen 1992, 51–52.

²⁸⁹ Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 90.

mielipiteet myös Kontulan tutkimuksessa näyttäytyivät samankaltaisina; enemmistö hyväksyi poikien seksuaalisuhteet, mutta eivät tyttöjen.²⁹⁰

Murrosvaiheesta kielii myös lähdekirjojen seksuaalisesti vapaamielisimmän ja perinteisimmän teoksen välinen ero, sillä nämä kaksi kirjaa edustavat aatteiltaan hyvin erilaisia käsityksiä siitä, mitä tässä tapauksessa naisen seksuaalisuus saa 1980-luvun Suomessa olla. Vapaamielisintä ajattelutapaa edustaa Kaurasen *Sonja O. kävi täällä* ja perinteisintä Haakanan *Ykköstyttö*. *Ykköstytössä* etenkin Anitran äiti edustaa mennyttä kuvaa siitä, mikä tilanne on ollut esimerkiksi toteamalla Anitran kertoessa raskaudesta: ”Mikä sinut sillä lailla muutti. Sie olit niin kiltti ja kiva tyttö. Ja sitten piti alkaa ainainen juoksu, menit ku viimistä päivää. Ei koskaan kotona. Arvaa sen mitä siitä seuraa.²⁹¹” Hänen suhtautumisensa Anitran raskauteen on hyvin kielteinen, vaikkakin loppua kohden hän hieman leppyi Anitran todistellessa hänelle jatkuvasti, että on muuten ”kunnollinen” tyttö. *Sonja O. kävi täällä* taas osaltaan kapinoi tällaista naisiin kohdistuvaa syyttelyä ja leimaamista, jos heillä oli seksuaalisia tuntemuksia. Tämä ajatus oli enemmän uuden seksuaalikäsityksen mukainen, johon myös Sonja O. kirjassa kertoo ottavansa kantaa.

Miesten rooli seksissä oli aktiivinen, kun nainen nähtiin passiivisena toimijana. Tämä voidaan huomata ainakin *Takku ja telttä ykkösestä* sekä *Häräntappoaseesta*. Nojosen teoksessa sanotaan esimerkiksi näin: ”Hän ei kääntänyt katsettaan, kun kohotti taas merkittävästi pullokättään ja kostutti huuliaan. –Tultiin tänne raiskailemaan kimuleita vai, sanoi Hannu. – Ei se onnistu täällä, sanoi Karmee. –Sori, mä luulin, sanoi Hannu. Ei onnistu. Näillä on kaikilla housut kintuissa ennenkö sä ehdit edes ajatella raiskausta.²⁹²” Myös seuraava lainaus on kyseisestä teoksesta: ”–Puhutaan siitä sitten myöhemmin, sanoi Koponen. Pipa yritti vielä sanoa, että hän rakastaa, mutta Koponen otti hänen suunsa suuhunsa ja rakasteli hänen kanssaan.²⁹³” Näissä kummassakin miehen aktiivinen rooli nousee hyvin vahvasti esille. Mies oli se, joka rakasteli naisen kanssa, ja se joka ”raiskasi” naisia. Naista ei siis nähty seksuaalisissa yhteyksissä tekijänä vaan hän oli ennemminkin tekemisen kohde, jolla ei asiaan ollut mitään sanottavaa. Myös Härkönen viittaa tähän edellä käsiteltyyn aiheeseen: ”Taala on just sellanen et se painostaa kinkkua sänkyyn. Mä oon kusipää mut en niin kusipää.²⁹⁴” Tässä nainen nähdään myös passiivisena, mutta

²⁹⁰ Kontula 1991, 72.

²⁹¹ Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 34.

²⁹² Nojonen: *Takku ja telttä ykkönen* 1982, 26.

²⁹³ Nojonen: *Takku ja telttä ykkönen* 1982, 50.

²⁹⁴ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 118.

miehen aktiivisuus kyseenalaistetaan pitämällä painostamista Härkösen mukaan typeränä, ”kusipään” toimintana. Härkönen onkin kirjailijoista nuorin ja ikäeroa hänellä Nojoseen on melkein 30 vuotta.

Tästä voi myös huomata, kuinka eri tavalla eri ikäiset ihmiset tuohon aikaan käsittelivät seksuaalisuutta ja naisen ja miehen roolia siinä. Kontula kuvaa tutkimuksessa ”moderniksi” niiden nuorten ajatuksia, jotka olivat sitä mieltä, että voisivat mennä naimisiin kokeneen kumppanin kanssa ja voisivat itse tehdä aloitteen.²⁹⁵ Kontulan sanavalinta kertoo jo itsessään siitä, kuinka tällaiset asiat olivat tuolloin kokemassa murrosvaihetta. Nuorten käsitykset aktiivisuudesta aloitteen tekemisen kautta olivat hyvin tasoittuneet sukupuolien välillä.²⁹⁶ 1980-luvulla nuorien lehtipalstojen kysymyksiin vastannut ja tällä mainetta saanut Uma Aaltonen oli myös sukupuolisen tasa-arvon kannalla, myös seksissä. Eräässä vastauksessaan hän toteaaakin: ”Kahden ihmisen kanssakäynti ei ole sitä, että toinen on iskijä, ottaja, vaanija, menijä ja jättäjä.”²⁹⁷

Edellisissä lainauksissa kirjailijoiden ikä vaikutti osittain siihen, kuinka he esittivät seksuaalisuuden. Sama linja iän kanssa on huomattavissa myös kaunokirjallisten teosten henkilöhahmoista. Kauranen kirjoittaa *Häräntappoaseessa* nuoren Kertun äidin sanovan lapselleen näin: ”Laps kulta kuule Kerttu rakas kun se on tytön maine äkkiä pilalla ja sitten ei pääse kunnan naimisiin, kunnan pojan kanssa.”²⁹⁸ Tässä esimerkissä ilmenee hyvin aikakauden yleisempää mielipidettä leimannut ajattelutapa, jossa hyvän naisen tuli olla puhdas, jotta kukaan häntä vaimoksi tahtoisi. Nainen siis saattoi helposti pilata maineensa harjoittamalla esiaviollista seksiä, ainakin vanhempien mielestä. Nuorten käsitys ei ainakaan Laineen *Oharissa* esimerkissä ollut samanlainen: ”Älä siunaile siinä niinku vanhat ämmät. Kerrankos sitä nyt sattuu. Ei kai tää eka pentu oo ku pyrkii maailmaan vaikkei sitä oo tarkotettu.”²⁹⁹ Näissä kahdessa esimerkissä, jotka ovat eri kirjoittajilta voidaan tunnistaa vanhempien ja nuorten erilainen käsitys seksuaalisuuden toteuttamisesta. Nuoret pitävät ainakin Laineen mukaan asiaa luonnollisena, eikä lainkaan erityislaatuisena, kun taas vanhemmat tuntuvat elävän täysin eri todellisuudessa.

²⁹⁵ Kontula 1991, 48.

²⁹⁶ Kontula 1991, 116.

²⁹⁷ Heikkinen; Lehtonen 2015, 41.

²⁹⁸ Härkönen: *Häräntappoase* 1984, 175.

²⁹⁹ Laine: *Ohari* 1982, 10.

5.3.3 Ehkäisykeskustelu ei kannusta vapauteen

Seksuaaliseen vapautumiseen liittyy vahvasti ehkäisy, jonka murros koettiin 1960-luvulla ehkäisy pillereiden tullessa markkinoille. Ehkäisy on puhututtanut myös 1980-luvun alun nuortenkirjallisuudessa. Keskustelun ollessa vielä melko uutta, herätti aihe melko kielteisen vastaanoton, etenkin vanhempien ihmisten parissa. Ehkäisyä käsiteltiin tuolloin jo oikeasti nuorten kanssa koulussa, mikä kertoo aiheen tärkeydestä nuorille.³⁰⁰ Koulujen käsittelyn laatu kuitenkin vaihteli kouluittain, ja nuoret toivoivatkin parempaa aiheeseen perehdytystä siltä suunnalta. Ehkäisy aiheena oli kuitenkin vaiettu ja tästä syystä nuoria myös hävetti kysyä lisätietoa esimerkiksi vanhemmiltaan.³⁰¹

Vaikka aiheesta puhuttiin ja nuoret käyttivät niin kondomeita kuin e-pillereitäkin, ei kirjan tuoma kuva aiheesta ole kauhean hyväksyvä: ”Mutta mie tein niin kuin tytöt yleensä ja viisaasti tekevät, annoin lääkärin tutkia itseni, vastasin sen kysymyksiin, sain moraaliset ohjeet ja pillerit, tulin ulos ja lähetin Hannen sisään. Niin me alettiin käyttää poikien iloksi pillereitä ja luultiin olevamme vapaita.³⁰²” Tästä *Ykköstyttö* löytyvästä lainauksesta voidaan myös nähdä nainen seksuaalisesti passiivisena, sillä e-pillereiden syyn hankkimiseen esitetään mieslähtöinen näkemys. Tämän äidin suhtautuminen on kielteistä hänen todetessa:

Mie aattelin jo silloin kun ne pillerit löysin, että tämmöseksi meni nyt tämä elämä. Kukkaan ei enää tiijä mikä on oikein ja mikä väärin. Mitä mie osaan sanua tähän vappaaseen seksiin, kun kouluja käyneet aikuiset ihmiset jakavat lapsille tablettejaan. Sanovat tietysti niinku sie kerroit, että älä nyt sitte kaikkien kanssa ja ole sillä lailla nätisti ja vähä. Mutta toinen käsi antaa samalla ku toinen muka sormi pystyssä varottaa.³⁰³

Hänen suhtautuminen on selvästi ”jäljessä” aikaansa, sillä hänen mielipiteensä on eri kuin lääkäreillä, jotka vastuussa ehkäisy pillereiden määräämisestä olivat. Yleisesti ottaen tutkimusten mukaan nuoret omaksuivat paljon seksuaalisen käyttäytymisen normistoa vanhemmiltaan. Vanhemmat usein myös esittivät heteronormatiivisia käsityksiä

³⁰⁰ Kontula; Meriläinen; Topo 1987, 33.

³⁰¹ Kontula; Meriläinen 1988, 112–113.

³⁰² Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 25–26.

³⁰³ Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 36.

eteenpäin, sillä niin heillekin on tehty. Tämä on yleisesitys, sillä käytänteet vaihtelivat kuitenkin perheittäin.³⁰⁴

Ehkäisy pillereiden lisäksi nuorison voidaan katsoa muutenkin olleen tietoisia ehkäisyn mahdollisuuksista. Edellisvuosikymmenillä koettu murros ehkäisyn osalta tarkoitti sitä, että nämä nuoret olivat kasvaneet nuoriksi yhteiskunnassa, jossa raskauden estäminen oli mahdollista, mikä mahdollisti vapaamman seksin harrastamisen. Se tuntui siis luonnollisemmalta heille, kuin heidän vanhemmilleen. Vanhempien näkökanta asiaan välittyi kirjoista seuraavanlaisena: ”Ei vanhemmilleen voi kertoa, että mennään jonkun mökille omin nokkinemme, että pulloja on mukana, kahta sukupuolta ihmisiä, kondomeja taskuissa. Sätkynhän ne sais, pulttais heti.³⁰⁵” Tästä voidaan nähdä, että vanhemmat pelkäsivät tuolloin sitä, että heidän lapsena käyttäytyisivät paheellisesti, kun pääsevät pois valvovien silmien alta. Tähän mökillä tapahtuvaan irtiottoon liittyy tietenkin myös oletus alkoholin käytöstä, joka on taas täysin oma keskustelunsa. Ehkäisykeskusteluun voidaan nähdä osallistuvan myös Sonja O:n: ”Ja niin sanottu seksuaalinen vallankumous, seksin vapautuminen pillereineen ja abortteineen myllersi lisää: naisista tuli yksityisomaisuuden sijasta yhteistä omaisuutta.³⁰⁶” Kauranen esittää ajatuksen, jonka mukaan naisten seksuaalinen asema muuttui julkisemmaksi, nyt kun mahdollisuudet vapaamman seksin harjoittamiseen paranivat.

Ehkäisykeskustelusta ja sen huolehtimisesta huolimatta yhteiskunnan mielipide asiaan oli, että ensimmäisestä seksikerrasta seurasi usein raskaus, joka toi mukanaan paljon ongelmia, surua ja syrjäytyneisyyttä. Tämän myötä nuori usein myös kasvoi henkisesti ja itsenäistyi.³⁰⁷ *Ykköstytön* Anitran tarina kulkee juurikin edellä mainitulla tavalla. Vaikka seksistä pystyttiin puhumaan ja asenteet olivat jo ehkäisyn myötä tulleet vapaammiksi, sen taustalla piili kuitenkin vielä piilotettu ajatus siitä, kuinka suuriin ongelmiin jo pieni hairahdus voi johtaa. Nuoret pelkäsivät myös hyväksikäyttöä, jolloin raskauden mahdollisuus oli suurempi, kun ehkäisystä ei välitetty.³⁰⁸ Väärään aikaan tapahtuva äitiys pelotti monia tuon ajan nuoria, sillä aiheesta puhuttiin ja sillä jopa peloteltiin.³⁰⁹

³⁰⁴ Kontula 1989, 138–139.

³⁰⁵ Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 135.

³⁰⁶ Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 287.

³⁰⁷ Heikkilä-Halttunen 2006, 191.

³⁰⁸ Kontula; Meriläinen; Topo 1987, 36.

³⁰⁹ Heikkinen; Lehtonen 2015, 61–62.

Aiheeseen liittyi myös keskustelu abortista, jota Laine käsittelee teoksessa *Ohari*. Nämäkin esimerkit olivat usein varoittavia.

Vapautuva seksi näyttikin kirjallisuuden mukaan hämmentävän, jopa pelottavan vanhempia. Kunnian menettämistä pelättiin paljon ja ehkäisy koettiin mahdollisesti vain pahana porttina aktiiviseen seksielämään: ”Muistathan sitten huolehtia ainakin ehkäisystä, sanoi joku Isosisko tai Uma, huppelihellyys ei ole mistään kotoisin.³¹⁰” Tästä *Oharin* lainauksesta voi hyvin nähdä sen vyyhdin, joka nuorten esiaviollista seksielämää leimasi. Nuorten oli taiteiltava yhteiskunnan tuomien vapauksien ja samalla vanhempien kansalaisten kielteisten mielipiteiden ristiriitaisuuksien välillä.

5.3.4 Ihanteena yksiavioinen seksi

Tutkimuksen lähdeoteoksista löytyy yksiavioisuuteen viittaavia ajatuksia, joiden mukaan naisten seksuaaliset halut olisivat saaneet kohdistua vain yhteen ihmiseen. Kaurasen teoksen päähenkilön Sonjan tilanne on erilainen, sillä hän itse väittää tilanteen olevan poikkeus hänen normaalista toiminnastaan. Kuitenkin lausahduksesta voi tulkita, että hänen tapansa ei ole se, mitä ”kunnan tyttö” olisi tehnyt. Esimerkit kuuluvat näin: ” -- pitkästä aikaa kaipuullani oli kunnan tyttöjen tapaan yksi ja ainut lihallinen kohde³¹¹ -- ”, kun taas Anitra puhuu asiasta hieman kierrellen: ”Niin mie jäin Petelle, sen sänkyyn. Pete oli lämmin ja kiltti ja innokaskin ennen unta. Mie puolitajuton, uneliaan tyytyväinen toisen ihmisen läsnäoloon. Mie leikin että se oli Maukka. Minulla oli sitä niin ikävä.³¹²” Jälkimmäisessä voidaan esille nostaa kysymys, tarvitsiko ”kunnollisen naisen” perustella seksuaalisia hairahduksiaan yksiavioisuuteen viittaavilla syillä. Hänen täytyi olla myös jossain määrin tiedottomassa tilassa ja kaivata jotain toista, jota kohtaan tunsu rakkautta. Seksi ilman rakkautta oli herättänyt tuolloin myös aikalaisissa kielteisiä mielikuvia, vaikka se hyväksyttäisiin ajatuksen tasolla.³¹³

Kansanterveystieteenlaitoksen tutkimuksen tyttöjen kertoma myös vahvistaa tämän edellä mainitun yksiavioisuuteen perustuvan oletuksen. Sen mukaan pojat eivät pitäneet tytöistä, jotka ”olivat” monen pojan kanssa yhtä aikaa, esimerkiksi samana iltana bileissä. Myös pojat vahvistavat tämän oletuksen.³¹⁴ Tekstistä ei tarkemmin selvitetä, mitä tämä ”oleminen” tutkimuksen yhteydessä tarkoittaa, mutta oletan sen tarkoittavan jotain

³¹⁰ Laine: *Ohari* 1982, 16.

³¹¹ Kauranen: *Sonja O. kävi täällä* 1981, 18.

³¹² Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 37.

³¹³ Kontula; Meriläinen; Topo 1987, 29.

³¹⁴ Kontula; Meriläinen; Topo 1987, 25.

vakavampaa kuin pelkkä kaverillinen ajanvietto. En kuitenkaan usko sen tarkoittavan ainoastaan seksuaalisia toimintoja, vaan sijoittuvan jonnekin näiden kahden välimaastoon. Rakkauden hyväksyttävän seksuaalisuuden ”paremmuuden” on tuonut esiin myös Anna Kemppinen, joka pro gradu työ on muutettu Nuoperin julkaisuksi Heikkisen ja Lehtosen käsissä. Tässä on todettu yksiavioisuuden olleen ihanne ja normi.³¹⁵

Yksiavioisuutta hieman liipaten voidaan nostaa esiin myös ylipäätään avioliiton merkitys seksuaalisissa yhteyksissä. Avioliitto koettiin tärkeäksi instituutioksi ja etenkin 1980-luvun vanhempi kansa oli sitä mieltä, että seksuaalista kontaktia otetaan vasta avioliiton myötä. *Ykköstytössä* tähän viitataan seuraavasti: ”Siekö voit osottaa sormellas että tuo. Eihän siinä sitten mittään hättää olekkaan. Kai se vihille vie, vastaa teostaan.³¹⁶” Kyseinen lainaus on vanhempien kommentti hetkenä, jolloin Anitra kertoo olevansa raskaana ja vanhemmat kyselevät lapsen isästä. Lainauksessa vanhempien mielestä raskaus olisi hyväksyttävä, jos lapsen isä menisi naimisiin lapsen äidin kanssa. Kun näin ei kuitenkaan ollut, asiaa pidettiin paheksuttavana. Irto-suhteet mahdollistettiin jo fyysisesti 1980-luvun nuorille esimerkiksi ehkäisy pillereiden ja sen myötä tapahtuneen yhteiskunnan vapautumisen myötä. 1990-luvun alussa Kontulan tutkimuksen mukaan 90% nuorista hyväksyi ennen avioliittoa tai kihlausta tapahtuneet yhdynnät.³¹⁷ Asenteet nuorison ja vanhemman kansan välillä vaihteli suuresti. Esimerkiksi Uman palstoja kritisoitiin aikanaan siitä, kun Uma ei esittänyt esiaviollista seksiä tarpeeksi selvästi huonona asiana.³¹⁸ Tämä kertoo osaltaan myös siitä, kuinka tiukkaan aatteelliset perinteet jumittuivat tavallisen kansan mieliin, vaikka yhteiskunta uudistuksia tekisikin.

Luvun aloittava lainaus Haakanan *Ykköstytöstä* katsoo asiaa nuoren näkökulmasta. Siinä yhden yön huvista ei yritetä tehdä ”rakkauden lätinää”. Vaikka Haakana kuuluukin vanhemman ikäluokan kirjailijoihin, on hänen näkemyksensä tässä tapauksessa ”moderni”. Lainauksessa kummatkin osapuolet ovat yhtä tietoisia siitä, mitä yhteinen hetki heille merkitsee, eikä kumpikaan ole tilanteessa uhri. Tässä ajatuksessa piilee 1980-luvun uusi käsitys seksuaalisuudesta ja sen vapautumisesta. Nuoret naiset eivät erään KISS-tutkimushankkeen mukaan katsoneet itse kovin hyvällä seksin harrastamista ilman

³¹⁵ Heikkinen; Lehtonen 2015, 59–60.

³¹⁶ Haakana: *Ykköstyttö* 1981, 39.

³¹⁷ Kontula 1991, 47.

³¹⁸ Heikkinen; Lehtonen 2015, 96.

rakkautta, vaikka nuorten miesten kohdalla tämä oli normaalimpaa toimintaa.³¹⁹ Vaikka yksilöt saattoivat ajatella, että oli täysin hyväksyttävä harrastaa fyysisiä suhteita, jotka eivät johtaneet avioliittoon, yhteiskunnan asenteet rajoittivat kuitenkin monen nuoren käytöstä. ”Yhden illan jutut” saattoivat johtaa tyttöjen kohdalla myös kiusaamiseen, eli kielteiset asenteet eivät rajoittuneet vain vanhempien ihmisten pariin.³²⁰

³¹⁹ Tirkkonen; Hukkila; Kontula 1989, 80 & 144.

³²⁰ Tirkkonen; Hukkila; Kontula 1989, 58.

6. He ajattelivat toisin

Oman lempinimensäkin ansainnut vuosikymmen ”kasari”, eli 1980-luku tarjosi ajan nuorille jotain, mikä vielä tänäkin päivänä näyttäytyy suuresti muisteltuna aikakautena. Myös uudet sukupolvet tutustuvat vuosikymmenien jälkeen kyseiseen aikaan erityisesti musiikin, elokuvien ja kulttuurin kautta. Tutkimuksessani selvitin, millaisena nuoruus näyttäytyi ajan nuorten kaunokirjallisuudessa.

Tutkimusasetelma tarjosi monipuolisen lähtökohdan nuorisokulttuurin ja 1980-luvun aatteellisen ulottuvuuden tarkasteluun. Kaunokirjallisuuden käyttäminen tutkimuksen alkuperäislähteenä toimi tällaisten asioiden tarkastelemisessa erinomaisena väylänä. Tutkimuskirjallisuuden tuoma tuki analyysille viittasi myös siihen, että kaunokirjalliset teokset antoivat tarkastelemisessä kirjoissa pääasiassa hyvin vastaavan kuvan kyseisen ajan nuorisosta. Tutkimuskirjallisuuteen, vaikka paikoittain vähäiseen sellaiseen, analyysin vertaaminen todensi sen, että kaunokirjalliset kuvat mukailevat hyvin pitkälti sitä, mitä tutkimuksissakin osoitetaan.

Suuri yhteneväisyys, joka yhdistää kaikkia tutkimuksessa käsiteltyjä teemoja, on entisten sukupolvien ja tarkastelun kohteena olevan sukupolven suuret erot ajattelutavoissa. Nämä erot heijastuvat moneen tarkastelemaani yksittäiseen teemaan, kuten käsityksiin sukupuolista, seksuaalisuudesta, ihmissuhteita ja itsensä käsittämisestä osana maailmaa. Uudenlainen yksityisyyttä korostava aatemaailma oli levinnyt nuoriin, kun vanhemmat elivät vielä kollektiivisemmän yhteiskuntajärjestyksen keskellä. Tasa-arvoistuva maailma ja uusi naiskäsitys vaikuttivat nuoriin, mutta vanhemman kansan ajatukset näyttäytyivät perinteisempinä. Seuraavaksi keskityn tarkemmin teemoittain tutkimukseni löydöksiin.

Ensimmäinen käsittelylukuni keskittyi pohjustamaan sitä matkaa, jonka kirja kulki, ennen kuin se päätyi lukijan käsiin. Kirjan syntyprosessin tarkastelu tutkimuksen kannalta oli tarpeellista, sillä kirjan matkalla oli monia vaiheita, jotka vaikuttivat kirjoissa esitettävään tarinaan ja aatteelliseen puoleen, joka kirjasta välittyi. Kirjailijan rooli ja oma elämäkokemus olivat merkittäviä, etenkin nuorisolle välittyviä aatteita tulkitessa. Koko tutkimukseni pohja perustui ajatukseen, että kirjailijan oma tausta vaikuttaa siihen, kuinka hän teoksessaan esittää tietyt asiat. Kirjailijoiden oma suhtautuminen teemoihin oli aistittavissa kirjoista ja vaihteli sen mukaan, minkä ikäinen kirjailija oli kyseessä. Vanhemman ikäluokan kirjailijat suhtautuivat esimerkiksi seksuaalisuuteen hyvin eri

tavoin kuin nuoremman ikäluokan kirjailijat. Sukupolviajattelu näkyi kirjailijoiden lisäksi myös itse kaunokirjallisuudessa esiintyvien henkilöiden välisinä konflikteina, joka korostaa sitä eroa, mikä ikäluokkien välillä vallitsi. Kustantajan merkitys kirjaan perustui siihen, että kustantaja määrittäi pitkälti sen, kenen teos levitettiin laajalle yleisölle. Kustannustaloilla oli myös omat toimintatavat, jotka osittain näkyvät siinä, millaisia kirjoja he julkaisivat. Suuremmilla ja vakaammilla kustannustaloilla oli varaa ottaa riskejä julkaistavissa kirjoissa, toisin kuin pienemmällä kustantajilla.

Kustantajan jälkeen kuvioihin astuivat arvostelijat, jotka laajensivat kirjojen kertomusta ajastaan. Vastaanottoa tarkasteleva reseptioanalyysi täydensi tutkimusta, joka perustui arvosteluiden kohdekirjoihin, sillä ne kuvasivat sitä, millaisena teos näyttäytyi aikalaisten silmissä. Ne kuvasivat siis tarkasti aikaansa, sillä puhujina toimivat aikalaiset. On kuitenkin muistettava, että arvostelut olivat aikaisempia sukupolvia edustavien henkilöiden käsialaa, joten itse nuorison vastaanoton tarkastelu ei ollut tätä kautta mahdollista. Arvosteleva kirjaluettelo näyttöytyi konservatiivisempänä toimijana reseptiota tutkittaessa kuin muu lehdistö. Arvosteleva kirjaluettelo suosi konservatiivisempia kirjailijoita, kun lehdistön kulttuuritoimitukset esittivät myönteisemmässä valossa myös aatteellisesti uskaliaammat teokset. Pääasiassa samoista teoksista pidettiin kaikissa arvosteluissa ja mielipiteet vaihtelivat lähinnä Kaurasen ja Härkösen teoksien kohdalla. Nuortenkirjoilla voidaan nähdä olleen kasvatuksellinen luonne, joten kirjat saattoivat saada suurta kritiikkiä, mikäli niissä nuoret käyttäytyivät väärin ajan normeihin verrattuna.

Toisessa analyysiluvussa keskityin nuoriin kohdistuneisiin sukupuoleen liittyviin odotuksiin ja normeihin. Sekä nuorille naisille että nuorille miehille luotiin kirjojen mukaan paineita, jotka liittyivät siihen, kuinka heidän tulisi miehenä tai naisena toimia yhteiskunnassa. Normit olivat vahvat ja kirjoissa ne esitettiin useimmiten hyvin mustavalkoisesti ääripäinä. Nuori nainen ja nuori mies oli joko herkkä ja passiivinen henkilö tai sitten vahva ja rohkea aktiivinen toimija. Kotikeskeisyys, siisteys ja hillitty luonne olivat ihailtuja piirteitä naisessa. Vaikka jollain tasolla uusi tasa-arvoistuvampi maailma oli tuloillaan, ei se silti näkynyt kirjoissa suuremmin, Kaurasen *Sonja O. kävi täällä* -teosta lukuun ottamatta. Miehisyyden tarkastelu tapahtui pääasiassa naiskirjailijoiden kautta, joten se paikoittain oli melko värittyä. Naisen ulkonäkö esitettiin niin ikään tärkeänä tekijänä, kun miesten osalta ulkonäkökysymys ei ollut lainkaan oleellinen.

Kuten naiseuttakin, myös mieheyttä leimasi kaksijakoisuus. Miehekkäät miehet olivat voimakkaita ja kovatahtoisia, mutta kirjoissa esitettiin lisäksi kuvia herkemmistä miehistä. Mies oli kaikessa kanssakäymisessä vastakkaisen sukupuolen kanssa aktiivinen ja toimiva osapuoli. Nainen näyttäytyi kirjoissa passiivisena osapuolena ja lähinnä toiminnan kohteena. Miehen tuli olla lisäksi synnynnäisesti kyvykäs ja osaava sekä päätöksentekijä. Herkkyyttä miehessä ei esitetty erityisen hyvänä, mikä kieli perinteisen maskuliinisuuden arvostamisesta. Vaikka tasa-arvosta keskusteltiin ja yhteiskunnassa tehtiin uudistuksia tasa-arvon saavuttamiseksi, ei tämä heijastunut vahvasti kirjoissa ilmenneeseen kuvaan sukupuolista. Aatteet muuttuivat hitaammin kuin konkreettiset teot tasa-arvon hyväksi. Murroskohdan tuntua kirjoista oli kuitenkin havaittavissa, sillä osa nuorista puhui jo hyvin tietoisesti tulevasta ajasta, joka käsitti erilaiset sukupuoliroolit.

Nuoriso ja aikaisemmat sukupolvet tunnistivat nuorison kaunokirjallisuudessa omaksi ryhmäkseen. Vanhempien henkilöiden mielipiteet nuorisosta osana yhteiskuntaa poikkesivat kuitenkin suuresti siitä, kuinka nuoret ajattelivat itsensä ja asemansa. Nuoren uusi rooli murrosikäisenä toi mukanaan myös yksilöllistymisen. Nuoret tiedostivat erilaisen asemansa ja erilaiset tulevaisuudennäkymät kuin heitä aikaisimmilla nuorilla oli ollut. Vanhemmissa tämä ei herättänyt kovinkaan myönteisiä mielipiteitä. Heidän tekonsa hyvinvointiyhteiskunnan eteen aiheutti sen, että he katsoivat nuorison vain laiskottelevan ja pilaavan sen turvan, jonka he toimillaan olivat luoneet. Vapautuneempi ilmapiiri nuorison keskuudessa esimerkiksi sukupuolirooleissa ja seksuaalisuudessa hämmensi myös vanhempia sukupolvia.

Nuorison lähimmät ihmissuhteet näyttivät kirjojen perusteella koostuvan pitkälti kavereista, seurustelukumppaneista ja perheestä. Kavereiden merkitys esitettiin suurena, ikään kuin oletuksena. Kaverisuhteiden puintiin ei teoksissa käytetty suuresti tilaa, verrattuna esimerkiksi seurustelusuhteisiin ja ihastuksiin. Etenkin nuorten naisten kaverisuhteet olivat huomattavan tärkeitä. Yksi tärkeimmistä aiheista, joka nuoria kirjojen perusteella pohditutti, oli parisuhdeasiat. Asia esitettiin tärkeänä nuoruuteen kuuluvana vaiheena ja merkkipylväänä aikuiseksi kasvamisessa. Suhteet pysyivät melko kevyinä, varsinkin mitä nuoremmista kirjan henkilöistä oli kyse. Suhteet toivat kuitenkin myös ongelmia ja suruja, kuten vahinkoraskauksia ja särkyneitä sydämiä.

Perheestään, lähinnä äidistään ja isästään nuori näytti erkaantuvan murrosikäisenä. Perhesuhteiden kuvaus kirjoissa oli melko konfliktipitoista, vaikka tutkimuksissa asia näyttäytyy sopuisampana. Suurimpia ongelmia tuottivat sukupolvierot, joita nuorten ja

heidän vanhempien välillä oli. Myös vanhempien alkoholinkäyttö aiheutti keskustelua nuortenkirjoissa. Perheväkivaltaa esiintyi ja sitä kuvattiin suhteellisen reilusti nuorille tarkoitettussa kaunokirjallisuudessa. Sen yleisempi asema yhteiskunnassa välittyi selvästi kirjallisuudesta. Alkoholien ja väkivallan uhka liittyi lähes poikkeuksetta perheen isään. Nuoret ajattelivat toisin kuin vanhempansa myös seksuaalisuuteen liitettävissä asioissa, joissa iäkkäämmät sukupolvet olivat pidättyneempiä kuin nuoret.

Kirjoissa käsiteltiin niin ikään nuoruuden avainkokemuksia, siltoja lapsuuden ja aikuisuuden välillä. Lapsuuden jäädessä taakse nuori koki olevansa vapaampi. Vapauden lisäksi aikuisuuteen liitettiin myös vastuullisuutta ja lisääntyvää järjen käyttöä. Kaksi aikuisuuteen johtavaa kokemusta nousi selvästi ylitse muiden käsiteltyjen teemojen joukossa, mikä kertoo siitä, mikä oli ajan nuorille tärkeää. Päihteinä alkoholi ja tupakka olivat portteja aikuisuuteen. Nuoret käyttivätkin kirjoissa näitä päihteitä, mutta kukaan ei käyttänyt huumeita. Päihteiden käyttöä ei katsottu naisten kohdalla niin hyvällä, mahdollisesti koska se rikkoi kuvaa puhtaasta ja siististi käyttäytyvästä henkilöstä. Nuorten päihteidenkäyttö lisääntyikin juuri 1980-luvulla huomattavasti Suomessa, mikä näkyy sen käsittelyn laajuudesta teoksissa. Alkoholi ja tupakka aiheuttivat konflikteja perheen nuorten ja vanhempien välillä, joten asiaa yritettiin myös peitellä. Kavereiden edessä näiden käyttäminen kuitenkin nosti sosiaalista arvoa.

Päihteiden lisäksi kirjojen nuoret pohtivat erityisen paljon seksuaalisuutta. Aihe nousikin 1980-luvulla nuortenkirjoissa laajemmin käsitellyksi aiheeksi. Seksuaalisuuden aktivoituminen esiintyi kulmakivenä, joka teki lapsesta aikuisen. Nuoret tahtoivat päästä tähän maailmaan mukaan, mutta samalla seksuaalisen elämän aloittaminen oli lisäksi vaarallista. Muutenkin kirjailijasta riippuen kuvauksen sävy vaihteli; osassa kirjoista oli paheksuva sävy, kun toiset taas leikittelivät vapautuvalla seksuaalisuudella. Seksi esitettiin tavoiteltava ja kivana asiana, normina. Sen lisäksi sen haitat huolettivat. Ehkäisy saattoi pettää ja nuori nainen tulla kunniattomasti raskaaksi. Tunteet olivat myös pelissä ja fyysinen kontakti usein tuottikin sydänsuruja, usein naisille. Seksiä seuraavissa ongelmissa kärsijöinä esitettiin useimmiten naiset. Myös käsitys yksiavioisesta seksistä esiintyi kaunokirjallisuudessa vahvana.

Kaikkia tarkasteltavia teemoja yhdisti suuret sukupolvien väliset erot ajattelutavoissa. Ne näyttivät leimanneet kaunokirjallisuuden nuorisoa vahvasti monella eri elämän osa-alueella. Voidaankin siis todeta, että 1980-luvun nuoret ajattelivat toisin. He ajattelivat toisin kuin heidän vanhempansa ja muut aikaisempien sukupolvien henkilöt.

Tutkimus herätti myös kysymyksiä, joihin jatkossa olisi mielekästä lähteä etsimään vastauksia. Tarkasteltujen teemojen lisäksi niiden tilojen tutkimus, joissa nuoret viettävät aikaansa voisivat avata tällaiseen tutkimukseen uuden ulottuvuuden. Kodin, koulun, kaupungin ja julkisten tilojen käyttäminen veisi tutkimuksen vielä syvemmälle tasolle ja toisi lisää tietoa nuorisokulttuurista. Sitä voi niin ikään helposti tutkia kaunokirjallisuuden kautta. Myös erilaiset vapaa-ajan viettotavat ja harrastukset kertoisivat paljon aikansa nuorisokulttuurista ja näiden tutkiminen kaunokirjallisesta lähdeaineistosta onnistuisi suhteellisen helposti. Luonnollisen jatkumon tutkimuksen jatkamiselle ja laajentamiselle toisi vertaileva tutkimusote, jossa lähteenä toimisivat eri vuosikymmenten nuorisolle tarkoitetut kaunokirjalliset teokset. Näin nuorisokulttuurin muuttumista kaikkine teemoineen voitaisiin tarkastella laajemmin, jolloin myös sen muovautuminen ja mukautuminen tulisi osaksi tutkimusta.

Tutkimuksen kysymykset, metodit ja lähdeaineisto tukivat luotettavan tiedon tuottamista. Kaunokirjallinen lähdeaineisto osoittautui oivaksi tavaksi tutustua nuorisoa liikuttaneisiin aatteisiin, odotuksiin ja normeihin. Näitä asioita olisi voinut olla hankalampaa tutkia jostain muusta lähteestä. Kaunokirjallisuuden ongelmat historiantutkimukseen lähteenä eivät ole liian suuria, jos ne vain tunnistetaan ja pystytään ohittamaan tekemällä luotettavaa tutkimusta tutkimuskirjallisuuteen pohjaten. Tällainen tutkimus tarjosi hyvän väylän arkielämän ja sen ympärillä pyörivien tunteiden ja ilmiöiden tutkimiseen 1980-luvun alun nuorisoa tarkasteltaessa.

Lähteet:

Alkuperäislähteet:

Kaunokirjallisuus:

Haakana, Anna-Liisa (1981). *Ykköstyttö*. WSOY: Porvoo, Helsinki, Juva.

Haakana, Anna-Liisa (1982). *Kukka kumminkin*. WSOY: Porvoo, Helsinki, Juva.

Härkönen, Anna-Leena (1984). *Häräntappoase*. Otava: Keuruu

Kauranen, Anja (1981). *Sonja O. kävi täällä*. WSOY: Helsinki.

Laine, Sinikka (1982). *Ohari*. WSOY: Porvoo, Helsinki, Juva.

Levola, Kari (1982). *Kattohaukka*. Weilin + Göös: Espoo.

Nojonen, Uolevi (1982). *Takku ja telttä ykkönen*. WSOY: Porvoo, Helsinki, Juva.

Lehdistö:

Arvosteleva kirjaluettelo 1981–1985.

Apu-lehden Books-palsta: *Elämänmuutos* 10.9.1982 (arvostelija M.V.)

Apu-lehden Books-palsta: *Huumeita ja naamioita* 3.12.1982 (arvostelija T.P.).

Forsblom, Harry (1981). *Kukapa lohduttaisi myyttiä ellei myytti itse*. Helsingin Sanomat 20.10.1981.

Jokinen, Minna (1982). *Yhden asian nuortenkirja*. Etelä-Suomen Sanomat 25.11.1982.

Lehtisalo, Juhani (1982). *Huumeita ja naamioita* (Kattohaukka). Apu 3.12.1982.

Mörsäri, Hilja (1981). *Kirjallinen Sonja O*. Etelä-Suomen Sanomat 13.12.1981.

Nykänen, Auli (1982). *Sonja O. ja kaksi pätkähullua*. Apu 2.1.1982.

Seppä, Laila (1982). *Ongelmaäiti*. Etelä-Suomen Sanomat 1.12.1982.

Seppä, Laila (1983). *'Piti elää tässä ja nyt'*. Etelä-Suomen Sanomat 17.7.1983.

Tarkka, Pekka (1984). *Sieppari Himangan ruispellossa*. Helsingin Sanomat 4.3.1984.

Tuominen, Leenamajja (1984). *Suomalaisnuorista oikein ja aidosti*. Etelä-Suomen Sanomat 18.3.1984.

Vuorinen, Minna (1982). *16-vuotias ja kohta äiti*. Helsingin Sanomat 7.5.1982.

Vuorinen, Minna (1982). *Naamion alla on paha olla*. Helsingin Sanomat 29.11.1982.

Vuorinen, Minna (1983). *Kuohuva nuoruus*. Helsingin Sanomat 1.6.1983.

Aikalaistutkimukset:

Kontula, Osmo (1987). *Nuorten seksi*. Otava: Helsinki.

Kontula, Osmo; Meriläinen, Jouni; Topo, Päivi (1987). *Nuorten näkemyksiä toisesta sukupuolesta, seurustelusta ja seksuaalisuudesta*. Helsingin yliopiston kansanterveystieteen laitos: Helsinki.

Kontula, Osmo; Meriläinen, Jouni (1988). *Nuorten kypsyminen seurusteluun ja seksuaalisuuteen*. Lääkintöhallituksen julkaisuja. Helsinki.

Kontula, Osmo (1989). *Nuorten sukupuoliasioita koskevan moraalijattelun kulttuurinen ja sosiaalinen tausta*. Helsingin yliopiston kansanterveystieteen laitos. Nuorten työkotit: Helsinki.

Kontula, Osmo (1991). Sukupuolielämän aloittamisen yhteiskunnallisista ehdoista. Sosiaali- ja terveyshallituksen tutkimuksia 14/1991. VAPK-kustannus: Helsinki.

Siltanen, Anja-Riitta (1985). *Elämän karuselli ja suomalainen perhe*. Parasta lapsille ry: Helsinki.

Tirkkonen, Jarko; Hukkila, Kristiina; Kontula, Osmo (1989). *Tyttöjen ja poikien seksuaalikulttuurit*. Lääkintöhallituksen julkaisuja. Valtion painatuskeskus: Helsinki.

Tutkimuskirjallisuus:

Aapola, Sinikka (2003). *Murrosiän lyhyt historia Suomessa*. Teoksessa Nuoruuden vuosisata: suomalaisen nuorison historia (toim. Sinikka Aapola, Mervi Kaarninen). SKS: Helsinki.

Ahlqvist, Kirsti.; Ruotsalainen, Pekka.; Sauli, Hannele.; Siikanen, Antti (1994). *Nuorten perheiden elinolat*. Teoksessa Suomalainen perhe. Tilastokeskus: Helsinki.

Ahlström, Salme.; Rimpelä, Matti.; Rimpelä, Arja.; Pohjanpää, Kirsti.; Siivola, Matti (1994). *Nuoret alkoholin käyttäjinä: seurantaraportti 1977–1993*. Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos: Helsinki.

Aitonurmi, Tuomas (2015). *Arvosteleva kirjaluetelo – suorasukaista kirjallisuuskritiikkiä menneiltä ajoilta, osa 1: viihdettä*. Kirjasampo. <https://www.kirjasampo.fi/fi/node/4830>. Viitattu 20.6.2019.

Alapuro, Risto; Alestaro, Matti; Jallinoja, Riitta; Sandlund, Tom; Valkonen, Tapani (1985). *Suomalaiset: yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana*. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.

Blinnikka, Vuokko; Salonen, Kaija; Vaijärvi, Kari (1982). *Suomalaisia lasten- ja nuortenkirjailijoita III*. Suomen kirjastoseura.

Eskola, Katarina (1972). *Ei kirjaa ilman lukijaa: miten kirja kulkeutuu lukijalle ja miten se otetaan vastaan*. Tammi: Helsinki.

Eskola, Katarina (1988). *Romaanin vastaanotto nyky-Suomessa*. Teoksessa Kirja keskiajalta nyky-Suomeen (kirj. Kauko Pirinen, Katarina Eskola). Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisuja 36: Jyväskylä.

- Eskola, Katarina (1990). *Lukijoiden kirjallisuus: Sinuhesta Sonja O:hon*. Tammi: Helsinki.
- Haapaniemi, Eeva; Kuusela, Merja (1989). *Kirjailijan työhuoneessa: toimintatavat ja urakehitys kirjailijan ammatissa*. Gaudeamus: Helsinki.
- Haavio-Mannila, Elina; Kontula, Osmo (2001). *Seksin trendit meillä ja naapureissa*. WSOY: Helsinki.
- Heikkilä-Halttunen, Päivi (2006). *Nuortenkirjallisuuden kiihkeä murrosikä*. Teoksessa *Täältä tulee nuoriso! 1950–79* (toim. Kai Häggman). Helsinki: WSOY.
- Heikkilä-Halttunen, Päivi (2013). *Lasten- ja nuortenkirjallisuus kyseenalaistaa ja ottaa kantaa*. Teoksessa *Suomen nykykirjallisuus 1: lajeja, poetiikkaa* (toim. Mika Hallila, Yrjö Hosiasluoma, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä, Jussi Ojajärvi). SKS: Helsinki.
- Heikkinen, Minna; Lehtonen, Terhi (2015). *(Suku)puolitettu nuori: Uman palstojen meikatut pojat ja kaljut tytöt 1975–1985*. Nuoperi: Turku.
- Holmila, Marja; Raitasalo, Kirsimarja; Tigerstedt, Christoffer (2016). *Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot – vanhemmat, lapset ja alkoholi*. Teoksessa *Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot – vanhemmat, lapset ja alkoholi* (toim. marja Holmila, Kirsimarja Raitasalo & Christoffer Tigerstedt). Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos: Helsinki.
- Häggman, Kai (2001). *Kaunokirjallisuus: lähteitä ja inspiraatiota historian tutkijalle?* Historiallinen Aikakauskirja 1/2001.
- Häggman, Kai (2003). *Avarammille aloille, väljemmille vesille: Werner Söderström Osakeyhtiö 1940–2003*. WSOY: Helsinki.
- Järvelä, Juha (2013a). *Kaksi maailmaa? sukupuoli Mika Waltarin kirjailijakuvassa, teksteissä ja niiden vastaanotossa 1925-1939*. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.
- Järvelä, Juha (2013b). *Kaunokirjallisuus ja siitä käydyt keskustelut sukupuolihistorian lähteenä: Lectio praecursoria 13.6.2013*. Historian ja etnologian laitoksen tutkijat ry:n J@rgonia-verkkójulkaisu. Vol.11, nro. 22. s.57-62. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201311272671>.
- Kaarninen, Mervi (2010). *Nuorisokulttuurin läpimurto*. Teoksessa *Suomalaisen arjen suuri tarina* (toim. Kai Häggman, Pirjo Markkula, Markku Kuisma, Panu Pulma). WSOY: Helsinki.
- Kalela, Jorma (2002). *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus: Helsinki.
- Kalela, Jorma (2009). *Miksi ei pidä ajatella, että historiantutkija tuottaa kertomuksia?* Teoksessa *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen* (toim. Samuli Hägg, Markku Lehtimäki, Liisa Steinby). SKS: Helsinki.
- Kalela, Jorma (2017). *Historian rakentaminen eettisenä hankkeena*. Teoksessa *Historiantutkimuksen etiikka* (toim. Satu Lidman, Anu Koskivirta, Jari Eilola). Gaudeamus: Helsinki.
- Kettunen, Pauli; Kuhnle, Stein; Ren, Yuan (2014). *Introduction: The development and diffusion of welfare systems and policies in the Nordic countries and China*. Teoksessa *Reshaping welfare institutions in China and the Nordic countries* (toim. Pauli Kettunen, Stein Kuhnle, Yuan Ren), NordWel Studies in Historical Welfare State Research. Nordic Centre of Excellence NordWel: Helsinki.

- Kiviaho, Pirkko; Heiskanen, Markku (1994). *Perheväkivalta*. Teoksessa *Suomalainen perhe*. Tilastokeskus: Helsinki.
- Keinänen, Päivi (1994). *Perheet työelämässä*. Teoksessa *Suomalainen perhe*. Tilastokeskus: Helsinki.
- Korhonen, Riitta (2015). *125 vuotta kirjakustantajana*. Teoksessa *Otava 125 vuotta* (toim. Eva Reenpää, Irja Hämäläinen, Tarja Kopra, Päivi Puustinen, Mari Rakkolainen, Pasi Vainio). Otava: Keuruu.
- Koskivirta, Anu; Lidman, Satu (2019). *Historioitsija eettisten valintojen äärellä*. Teoksessa *Historiantutkimuksen etiikka* (toim. Satu Lidman, Anu Koskivirta, Jari Eilola). Gaudeamus: Helsinki.
- Lassila, Pertti (1990). *Otavan historia: Kolmas osa 1941–1975*. Otava: Keuruu.
- Laukka, Petri; Kannisto, Maiju (2016). *Kamppailu mediakulutturista*. Teoksessa *Maamme: Itsenäisen Suomen kulttuurihistoria* (toim. Marjo Kaartinen, Hannu Salmi, Marja Tuominen). Helsinki: SKS.
- Lähteenmaa, Jaana; Näre, Sari (1992). *Johdanto: tyttötutkimuksen palmikkoja punomassa*. Teoksessa *Letit liehumaan: tyttökulttuuri murroksessa* (toim. Jaana Lähteenmaa, Sari Näre). SKS: Helsinki.
- Markkola, Pirjo (2003). *Suomalaisen naishistorian vuosikymmenet*. Historiallinen aikakauskirja 1/2003 s. 53–63.
- Markkola, Pirjo; Östman Ann-Catrin; Lamberg, Marko (2014). *Onko suomalaisella miehellä historiaa?* Teoksessa *Näkymätön sukupuoli: Mieheyden pitkä historia* (toim. Pirjo Markkola, Ann-Catrin Östman, Marko Lamberg). Vastapaino: Tampere.
- Mähkä, Rami; Oinonen, Paavo (2012). *Fiktio kulttuurihistorian tutkimuksen lähteenä ja kohteena*. Teoksessa *Tulkinnan polkuja: kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä* (toim. Asko Nivala & Rami Mähkä). Kulttuurihistoria, Turun yliopisto: Turku.
- Mäkikalli, Aino; Steinby, Liisa (2013). *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Mäki-Kulmala, Airi (1989). *Nuoruus on nuoruus: kirjoituksia nuoruudesta, kulttuurista, yhteiskunnasta ja tutkimuksesta*. Gummerus Kirjapaino Oy: Jyväskylä.
- Nikander, Timo (1994). *Perheiden elämänkaari*. Teoksessa *Suomalainen perhe*. Tilastokeskus: Helsinki.
- Ojala, Jari; Fellman, Susanna; Hannikainen, Matti; Laine, Jaana (2019). *Vaurastuva Suomi*. Teoksessa *Vaurastumisen vuodet* (toim. Jaana Laine, Susanna Fellman, Matti Hannikainen, Jari Ojala). Gaudeamus: Helsinki.
- Olkkonen, Tuomo. *Arvosteleva kirjaluetelo valtion kirjastotoimiston tehtäväksi*. Tiellä sananvapauten -internetartikkeli. <https://sananvapauten.fi/artikkeli/70>. Viitattu 8.4.2019.
- Outinen, Hellevi (1992). *Häpeästä nautintoon: seksuaalisuus tyttökirjoissa 1920-luvulta 1980-luvulle*. Teoksessa *Letit liehumaan: tyttökulttuuri murroksessa* (toim. Sari Näre, Jaana Lähteenmaa). SKS: Helsinki.

Pihlainen, Kalle (2002). *Kaunokirjallisen tiedon käyttö historiantutkimuksessa – esimerkkinä Josef Skvoreckýn ”Ihmismielten insinööri”*. Teoksessa *Hetkiä historiassa* (toim. Henri Terho). Kulttuurihistoria, Turun yliopisto: Turku.

Poikolainen, Janne (2017). *Musiikkifanius ja modernisoituva nuoruus: populaarimusiikin ihailijakulttuurin rakentuminen Suomessa 1950-luvulta 1970-luvun alkuun*. Nuorisotutkimusverkosto/nuorisotutkimusseura, Verkkojulkaisuja 118. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/kuvat/verkkojulkaisut/musiikkifanius_ja_modernisoituva_nuoruus.pdf.

Pylkkänen, Anu (2012). *Muodollisen tasa-arvon pitkä historia ja sen sisäänrakennetut erot*. Teoksessa *Tasa-arvo toisin nähtynä: Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen* (toim. Johanna Kantola, Kevät Nousiainen, Milja Saari). Gaudeamus: Tallinna.

Rahtu, Toini (2012). *Tekstilaji avaimena ironiseen tulkintaan*. Teoksessa *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käytäntöä* (toim. Vesa Heikkinen, Petri Lauerma, Mikko Lounela, Eero Voutilainen, Ulla Tiililä). Kotimaisten kielten keskus: Helsinki.

Rasilainen, Reino (1989). *Julkaistu ja julkaisematon kirjallisuus: kotimaisen kaunokirjallisuuden valikoituminen kustannusyhtiössä*. Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutkimusyksikkö: Jyväskylä.

Saari, Heikki (1989). *Mielikuvitusta vai historiaa – historiallisen romaanin suhteesta todellisuuteen ja historiantutkimukseen*. Historiallinen aikakauskirja 1989/3.

Salasuo, Mikko (2004). *Huumeet ajankuvana: huumeiden viihdekäytön kulttuurinen ilmeneminen Suomessa*. Stakes: Helsinki.

Salasuo, Mikko; Tigerstedt, Christoffer (2007). *Miten nuorten juomista on tutkittu 1950–2007?* Teoksessa *Nuoret ja alkoholi* (toim. Christoffer Tigerstedt). Alkoholi- ja huumeututkijain seura/Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto: Helsinki.

Sirén, Reino; Aaltonen, Mikko; Kääriäinen, Juha (2010). *Suomalaisten väkivaltakokemukset 1980–2009: Kansallisen uhritutkimuksen tuloksia*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 103: Helsinki.

Somerkiivi, Urho (1983). *Peruskoulu: Synty, kehittyminen ja tulevaisuus*. Kunnallispaino: Vantaa.

Tapioharju, Taru (2010). *Tyttö kaupungissa: uuden naisen diskurssi Mika Waltarin 1920- ja 1930-luvun Helsinki-romaneissa*. Tampereen yliopisto: Tampere.

Tiitta, Allan (1997). *Ajan ja tiedon taitaja: Weilin+Göös 1872–1997*. WSOY: Porvoo.

Torsti, Pilvi (2012). *Suomalaiset ja historia*. Gaudeamus: Helsinki.

Varpio, Yrjö (1980). *Kaunokirjallisuus ja historia*. Teoksessa *Historian arkikäyttö* (toim. Martti Julkunen, Kari Immonen). Turun yliopisto: Turku.

Vuori, Jaana (2003). *Äitiyden ainekset*. Teoksessa *Perhe murroksessa: kriittisen perhetutkimuksen jäljillä* (toim. Hannele Forsberg & Ritva Nätkin). Gaudeamus: Helsinki.

Vuorinen, Marja (2014). *Kaunokirjallisuus historian tutkimusaineistona*. Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain 2/2014.

Välisalo, Tanja; Karonen, Petri (2018). *Muistettu ja unohdettu musiikki: 1980-luvun nuorten musiikkimuistojen ja myyntitilastojen vertailu*. Ei julkisesti saatavilla.

Ylikangas, Heikki (1983). *Mielikuviutus kirjailijan ja historianantutkijan työssä*. Parnasso 7/1983.

Ylikangas, Heikki (1994). *Väinö Linna ja kansalaissodan historiallinen todellisuus*. Hiidenkivi 1994/5.

Internetlähteet:

Eduskunnan verkkosivut (2018). *Mikä laki kielsi lapsen ruumiillisen kurituksen?* <https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/tietopalvelulta-kysytyta/Sivut/mika-laki-kielsi-lapsen-ruumiillisen-kurituksen.aspx>. Viitattu 11.6.2019.

Kauranen, Anja (1979). Anja Kaurasen haastattelu: Ylen Elävä Arkisto. Julkaistu 17.12.1979. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/anja-kauranen-kertoo-tyostaan>. Viitattu 8.2.2019.

Mäkeläinen, Niina (2017). *"Tämä kirja ei minun äijänlihaani säväyttänyt" – Sonja O:ta ylistettiin ja haukuttiin tuoreeltaan*. Yle 14.9.2017. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2017/09/14/tama-kirja-ei-minun-aijanlihaani-savayttanyt-sonja-ota-ylistettiin-ja>. Viitattu 8.2.2019.

Wikisource-verkkoaineisto. *Irtolaislaki* 1936. https://fi.wikisource.org/wiki/Irtolaislaki_1936. Viitattu 11.6.2019.

Liitteet:

Liite 1: Kirjojen lyhyet juonikuvaukset

Sonja O. kävi täällä – Anja Kauranen

Sonja O. on 26-vuotias nainen, jonka tarina sijoittuu Helsinkiin. Kirjassa hän muistelee nuoruuttaan monien miesseikkailujensa ja perheensä tarinan kautta. Sonja O:n juuret ovat Venäjältä, joita hän pohtii isovanhempiensa kautta. Myös keskustelut hänen vanhempiensa kanssa ovat suuri osa kirjassa kerrottavaa tarinaa.

Sonja O. hapuilee koko kirjan avoimen seksuaalisuutensa ja vilkkaan seurusteluelämänsä kanssa. Miehet vaihtuvat usein, ja mahtuu mukaan myös yksi naisrakkauskin. Lähinnä näiden tarinoiden kautta Sonjan tarinaa käydään takaumina läpi.

Sonja O:n tarinaan kuuluu myös poliittiset ympyrät, yliopistopiirit ja mielisairaala tulevat myös tutuksi Sonjan tarinan kautta. Kirja ottaa kantaa 1980-luvun yhteiskuntaan ja etenkin kysymyksiin sukupuolten välisestä tasa-arvosta.

Ykköstyttö – Anna-Liisa Haakana

Ykköstyttö, eli 16-vuotias peruskoulunsa päättänyt lappilainen Anitra tulee vahingossa raskaaksi. Hän on ollut kesätöissä Norjassa ystäviensä kanssa ja hänelle on käynyt vahinko, joka muuttaa tämän elämän. Anitra elää hetken salaillen tilaansa, mutta uskaltautuu lopulta kertomaan asiasta perheelleen ja ystävilleen.

Anitran elämä muuttuu kertaheitolla. Perhe sulkeutuu täysin, vaikka ajan myötä heistä jokainen tottuu ajatukseen ja osoittaa hyväksyntänsä omalla tavallaan nuorelle Anitralle. Tämän ystävät jatkavat nuoruuden touhujansa, kun Anitra huomaa joutuneensa myös tästä porukasta ulkopuoliseksi. Hän etsii töitä ja alkaa työskennellä koululla avustajana.

Kirjan loppua kohden Anitran henkiset kipuilut lapsen saamisesta vähenee. Hänen elämänsä palaset alkavat loksahdella kohdalleen ennen lapsen syntymää. Kirjan loppuun mennessä hänen ajatuksensa tulevasta ovat muuttuneet myönteisiksi.

Kattohaukka – Kari Levola

Murrosikäinen Harri asuu veljiensä kanssa keskenään suurimman osan ajasta kotona, sillä heidän isä ei ole maisemissa ja äiti viettää pitkiä aikoja sairaalassa. Harri käy koulua, jossa hänen ajatuksensa vie usein tytöt. Sekä tyttö, joka on kiinnostunut hänestä että tyttö, josta Harri itse pitää. Näiden kahden tytön ja Harrin välisiä suhteita käsitellään sivujuonena.

Harri tapaa huumebisneksessä työskentelevän Äijän, joka houkuttelee Harrin mukaan tienamaan kertomatta kuitenkaan, mistä heidän touhuistaan on kyse. Tätä kautta Harrin elämä muuttuu ja veljetkin jo osaavat huolestua sivustaseuraajina.

Lopulta tiukan paikan tullessa Harrille selviää, mistä hänen ja Äijän toveruudessa on kyse. Äijä muuttaa pois ja näin Harrikin pääsee pois bisneksestä ilman suurempia ongelmia ja jatkamaan omaa tavallista nuoren miehen elämäänsä.

Kukka kumminkin – Anna-Liisa Haakana

Kukka kumminkin kertoo yhdeksäsluokkalaisen Suvin tarinan siitä, miten hän päätyi lähelle kuolemaa. Hän elää kolmistaan pikkusiskonsa ja alkoholisoituneen äitinsä kanssa. Koko kirja seuraa oikeastaan Suvin ja äitin kanssakäymistä sekä Suvin ajatuksia äitistään. Monet illat Suvi pelastaa tämän kotiin yöksi.

Suvi joutuu huolehtimaan pikkusisarestaan ja käymään itsekin koulua. Hänellä on myös kapinavaihe, jolloin hän pukeutuu ja laittautuu punk-henkisesti, jotteivat ihmiset kyselisi turhia kuulumisia. Perheen elämään astuu mies, johon äiti ja Suvi kummatkin rakastuvat. Suvi on katkera, sillä mies on äidin kanssa.

Tästä alkaa alamäki. Mies lähtee paikkakunnalta pois ja äiti jatkaa juomistaan. Myös Suvi haluaa näyttää äidilleen kipuilevansa ja päättää ottaa hänen juomakäyttäytymisestä mallia. Tämän jälkeen hän herää sairaalasta alkoholimyrkytyksen saaneena. Äiti havahtuu tyttärensä pahaan oloon ja toivo paremmasta tulevaisuudesta saapuu Suvin perheen elämään.

Ohari – Sinikka Laine

Outi on 16-vuotias lukiolainen, joka rakastuu yksipuolisesti häntä vanhempaan mieheen Ekiin. Eki tahtoo Suvista vain fyysistä suhdetta ja näin Suvi tulee vahingossa raskaaksi. Suvi haluaa Ekistä isän lapselleen, mutta Eki ei tiedä asiasta eikä välitä juurikaan Suvista.

Suvi pelkää salaisuutensa paljastumista ja keskustelelee asiasta vain kahdelle ystävälleen. Hän ei uskalla turvautua lailliseen aborttiin, etteivät vanhemmat vain saisi kuulla asiasta, joten hän turvautuu laittomaan aborttiin, jonka tekee eräs paikallinen puoskari.

Suvi joutuu suureen vaaraan, sillä abortti on tehty väärin. Hän pyörtyy verenpuutteessa kotinsa vessaan ja vanhemmat kiidättävät tämän sairaalaan. Suvin palattua tajuihinsa hänen vanhemmat ovat vain huolissaan, eivät syyllistä Suvia tai sääli itseään.

Takku ja telta ykkönen – Uolevi Nojonen

Peruskoulun päättänyt tyttö Takku lähtee isoseksiparille, jossa hän saa vastuulleen teltaa ykkösen tytöt. He ystäväystyvät leirillä ja heistä tulee tiivis porukka, jotka pystyvät puhumaan toiselle kaikista mieltä askarruttavista asioista.

Leirillä pohditaan nuoren elämää, ihmissuhteita kuin uskontoakin. Hahmojen välille syntyy suhteita, joita tytöt puivat iltaisin teltassaan. Ilman harmia ja ongelmiaakaan leiriltä eivät tytöt selviä.

Takku ei tahdo enää tämän leirin jälkeen jäädä toiselle leirille, vaikka vanhemmat ja leirin pappi tahtoisivat hänen tekevän niin. Takku kuitenkin tekee oman mielensä mukaan ja tarina loppuu leirin loputtua.

Häräntappoase – Anja Kauranen

16-vuotias poika Allu joutuu vasten tahtoaan sukulaisten luo kesäksi heinätoihin Torvenkylälle. Täällä hän tutustuu kyläläisiin, joiden kanssa Allu ystäväystyy. Tämän lisäksi Allu myös rakastuu Kerttuun, jonka tarinaa kirjassa pääasiassa seurataan.

Päivät koostuvat heinätöistä, kavereiden kanssa hengailusta, perheen keskeisistä ruokahetkistä ja Allun elämänpohdinnoista. Kirjan edetessä myös Allun mielten muuttuvat ja kesän loputtua tästä tuntuu pahalta lähteä pois paikasta, jossa hän kaikkien odotustensa vastaisesti viihtyikin todella hyvin.

Liite 2: Arvostelevan kirjaluettelon kuvaukset lähdeteoksista

Arvosteleva kirjaluettelo 12/1981: *Sonja O. kävi täällä*

”Anja Kauranen muistetaan kirjallisen eliittimme sumeilemattomana arvostelijana yhdessä Punkakatemian tekijöiden Esa Saarisen ja Jan Blomstedtin kanssa sekä toistaiseksi yhden numeron Kiimalehden kantavana voimana. Esikoisteosta voisi luonnehtiakin Huudoksi ja Kiimaksi; Kaurasen synonyymeilla estotta Hans Selon tapaan nautiskeleva ekstaasi purkautuu kovin näennäisen rehvakkaiden seksitodistelujen välistä vaikuttavaksi naisen minuudenetsinnäksi, juurien mietiskelyksi ja itsekriittiseksi paljastamiseksi. Kauranen käyttää arkista puheslangia juonensa kohelluksissa, mukana on myös nykyiseen itsensäriisuvaan proosaan elimellisesti kuuluva mielisairaalaosuus ja pieni kehyskertomus, lesbolaiset vaiheet ja uuden aallon laulajasankarin kanssa parillaan koettu ihana rakastuminen. Onneksi Kaurasessa on annos itsensäivaajaa ja humoristia: tosikkomaisempi ote hirvittäisi. Sonja O. ei ole tosiaankaan mikään kuivattu mimosa perhepiireistä, vaan rehevästi joskin oikukkaan rönsyilevästi alttiiksi antava suomalaisen Paulette Gulderbiltin (ranskalaisen eroottisen sarjakuvan viattomuuden) toisinto.”

Kirjoittaja: Kari Vaijärvi

Arvosteleva kirjaluettelo 12/1981: *Ykköstyttö*

”Kertomus pohjoisen työstä, kuusitoistavuotiaasta Anitrasta, joka ymmärtää odottavansa rakkaudenpettymyksensä aiheuttaman irrallisen suhteen seuraamuksena lasta. Asialle ei voi tehdä enää mitään. Yhtäkkiä kaikki sulkeutuu Anitran ympärillä: perhe lukkiutuu, lukioon menosta on luovuttava, toverien suhtautuminen muuttuu. Vasta kehittymisen kynnyksellä oleva hilpeä, raikas ja ”menevä” Anitra tuntee oman muutoksensa suoranaishana prosessina, kipeät toivottomuuden tunnot vaihtelevat odottamattomien lohdullisten tuokioitten kanssa; sisukas tyttö taivaltaa umpihankea. – Aivan yhtä ristiriidattomaksi ja ehyeksi kuin Ykä Yksinäisen kuva ei Anitran hahmo rakennu ja tietty, ehkä jatkoa enteilevä luonnostelun piirre liittyy myös odotetun lapsen isän hahmotteluun. Mutta tarina on koskettava, aidon ymmärtävä ja nuorten tunteiden tulkitsijana vilpiton. Taustalla elää pohjoinen luonto vivahteikkaana ja tuoreena mielialoja kuvastellen ja myötäillen ja omaleimainen murre tuo kerrontaan persoonallisen piirteen.”

Kirjoittaja: Vuokko Blinnikka

Arvosteleva kirjaluetelo 5/1982: *Kattohaukka*

”Runon, näytelmän ja kritiikin alueilla jo kokeillut Levola on tässä tehnyt ensimmäisen ja sangen onnistuneen poikkeaman myös nuortenkirjasaralle. Periaatteessahan yksikseen hortoileva ja oman minänsä rajoja tunnusteleva ”herkkäpoika” on tuttu tyyppi suomalaisessa aikuisnuorten romaanissa jo 1960-luvulta lähtien, mutta Levola on rakennellut huumekaupan koviin kuvioihin puoliksi vahingossa joutuneen pojan vaiheisiin uudenlaista epätoivon hurjuutta ja toisaalta taas jopa mustaa huumoria, vaikka poika perilaadultaan onkin ihan sympaattinen ja jopa lämmintunteinen nuorukainen. Tämä tyylin mukavasti omintakeinen ja nopeasti tunnelmaa vaihtava sävytys luo tarinaan sykkettä ja hermoa, joka erottaa tämän herkkäpojan omavivahteiseksi yksilöksi ja pojan ratkaisut eettisen kannanoton tasoon.”

Kirjoittaja: Kerttu Manninen

Arvosteleva kirjaluetelo 11/1982: *Kukka kumminkin*

”Suvilla, viisitoistavuotiaalla pohjoisen tytöllä on etelästä tullut, nuorena leskeksi jäänyt äiti, joka etsii epäviihtymykseensä apua alkoholista. Suvi ja pikkusisko Hilla seuraavat tilannetta osin uhmamielisinä osin järkyttyneinä. Suvi koteloituu punknaamion ja vihreäksivärjätyn tukan turviin, kunnes uusi epävarma tekijä, äidin rakkaus Erkki, järkyttää myös Suvin nuoria tunteita. Ristiriitaisten tuntemusten ja tapahtumien kaaos ajaa lopulta tytön elämänsä käännekohtaan. – Haakanan Suvi elää Tuula Kallioniemen Saaran tavoin ”kameleonttivuottaan”, vaikeammin vain, syvemmissä syövereissä ponnistellen, kipeää vastuutaan pohtien. Tämä pohjimmiltaan perin sympaattinen punknuori selviää loistavan tarkkailu- ja erittelykykynsä sekä huumorintajunsa turvin; jälkimmäinen, Haakanan nuorille yleensä ominainen piirre keventää samalla kirjan kaikesta huolimatta valoisaksi. Tässä kirjassaan Haakana syventelee henkilökuviaan tähänastisista pisimmälle; taustalla elää kuitenkin jälleen myös Lapin paikallisväri, luonto, murre. Hyvä kirja, jolla on sanottavaa moneen suuntaan.”

Kirjoittaja: Vuokko Blinnikka

Arvosteleva kirjaluettelo 1/1983: *Ohari*

”Sinikka Laineen esikoisteos kertoo yhä vieläkin valitettavan tavallisen tarinan työstä, joka rakastuu kauniita sanoja suoltavaan itseään vanhempaan mieheen ja joutuu hyljättyksi juuri siinä vaiheessa, kun toteaa tullessa raskaaksi. Tyttö on turtunut ja huumautunut yhtä hyvin rakkaudenpettymyksestään kuin odotettavasta lapsesta, josta hän ei uskalla vanhemmilleen puhua. Samanikäinen ystävätär on yhtä ymmällä. Laiton abortti vie tytön lähelle kuoleman rajaa, mutta siinä vaiheessa vanhemmat ja koti tarjoavat parhaan turvan. Varteenotettavaksi tämä esikoisteos osoittautuu kauniin ja hallitun kielensä sekä taitavan keskittämisensä ansiosta, vasta-alkajat kun yleensä tapaavat sulloa esikoisiinsa kaiken tietämänsä ja tässä on pitäydytty nimenomaan vain siihen, mikä juuri tämän aiheen yhteydessä on oleellista.”

Kirjoittaja: Kerttu Manninen

Arvosteleva kirjaluettelo 1/1983: *Takku ja telтта Ykkönen*

”Varsin moniajatuksinen nuorisokirja, jossa rippikoululeirille isoseksi lähtenyt tyttö joutuu pohtimaan paitsi uskonnon kysymyksiä myös suhdettaan toisiin leiriläisiin, heidän käytökseensä ja ongelmiinsa. Kirjan puhe on hieman pompahtelevaa, asiasta toiseen siirtyilevää, mutta se mistä puhutaan, on aidontuntuista, nuorten oikeista tunteista purkautuvaa. Nojonen osoittaa jälleen kerran olevansa kokeilija sekä tyylin että aiheitten suhteen, mutta myös taitava löytämään molemmista oleellisimman. – Nuorisokirjallisuutena tämä on perille menevää, mutta miten markkinointi nuorille onnistuu, lienee pulmallisempi kysymys. Kirjan kansikuva on kuin ekaluokkalaisille tarkoitettu.”

Kirjoittaja: Minna Vuorinen

Arvosteleva kirjaluettelo 4/1984: *Häräntappoase*

”18-vuotiaan teatterikoululaisen Anna-Leena Härkösen esikoisromaani kertoo tavanomaisen tarinan kuusitoistavuotiaasta vaasalaisesta Alpo Korvasta, joka haaveilee peruskoulusta päästyään matkustavansa kavereineen Tukholmaan, mutta joutuu äidin painostamana tämän sukulaisiin heinäntekoon. Tässä kehitysromaanissa Alpo löytää

itsensä seksuaalisten haparointien ja toveruudentunteiden kautta ja kasvaa aikuiseksi. Minä-muotoinen kerronta ja nuorison puhetyyliä tavoitteleva kieli eivät nekään mielestäni erota teosta juurikaan muista nuorisoromaaneista. Sujuvuudessaan ja muutamissa henkilöhahmoissaan (sukulaispoika Tauno ja Kerttu) vivahteikkautensa osoittavaa Härköstä kannattaa lukea.”

Kirjoittaja: Markku Laitinen